

PREDSLOV

Vladimír Thurzo

V roku 2014 prežila Katolícka cirkev významnú udalosť, kanonizáciu pápežov Jána XXIII. a Jána Pavla II. Obaja noví svätí sú pápežmi Druhého vatikánskeho koncilu. Prvý z nich stál pri jeho zrode, pre druhého bol podstatným zdrojom inšpirácie jeho pontifikátu.

Sv. Ján XXIII. vyhlásením koncilu šokoval celý svet, pretože sa neočakávalo, že by sa vzhľadom na svoj vek mohol na niečo podobné podujat'. Ako povedal, bola to spontánna myšlienka, ktorá skrsla v jeho mysli počas jedného rozhovoru s Mons. Domenicom Tardinim. Už o pár dní na to, 25. januára 1959, verejne ohlásil zvolanie koncilu. V otváracom príhovore 11. októbra 1962 zdôraznil, že koncil musí byť potvrdením kontinuity Učiteľského úradu Cirkvi, ale v snahe predstaviť a priblížiť ho ľuďom tej doby. „Predovšetkým je nevyhnutné“, povedal vtedy pápež, „aby sa Cirkev nevzdialila od posvätného dedičstva pravdy, prijatého od otcov; a zároveň musí pozerat' na prítomnosť, na nové podmienky a formy života súčasného sveta, ktoré otvárajú nové cesty katolíckemu apoštolátu“.¹ Považoval za nesmierne dôležité, aby sa správne dokázal odlišiť samotný poklad viery od formy, ktorou sa ohlasuje, nezanedbávajúc však jeho význam a dôležitosť. I keď o niekoľko mesiacov si ho Pán povolal do večnosti, naštartoval Ján XXIII. veľmi dôležitú etapu v novodobej histórii Katolíckej cirkvi.

O šesťnásť rokov od otvorenia koncilu, sv. Ján Pavol II. vo svojom prvom oficiálnom príhovore zvolal: „Nebojte sa! Otvorte brány Kristovi, on jediný vie čo je v človeku“. Ján Pavol II. chcel, aby sa na neho spomínalo ako na „pápeža rodiny“. Jeho veľké úsilie v prospech rodiny je nesporné, o čom svedčí aj fakt, že vyše šesťdesiat percent všetkých záznamov Magistéria týkajúcich sa rodiny je z obdobia jeho pontifikátu. Popri tom však smelo môžeme Jána Pavla II. označiť aj za „pápeža človeka“. Jeho antropológia vyjadruje bytostnú a fascinujúcu túžbu preniknúť do hlbín ľudskej osoby. Pamätný výrok, „Kristus vie čo je vo vnútri človeka. On jediný to vie!“, možno označiť za programový pre celý pontifikát. Jedným z Wojtyłových obľúbených a často citovaných výrokov koncilu sú slová

¹ *Enchiridion Vaticanum*. Bologna : Edizioni Dehoniane Bologna, 1993. č. 49*.

konštitúcie *Gaudium et spes*, 22: „Tajomstvo človeka sa stáva naozaj jasným iba v tajomstve vteleného Slova“. Človek stvorený na Boží obraz a podobu a vykúpený Kristom, bol pre Karola Wojtyłu konštantou a základom teologickej reflexie. Prakticky niet dokumentu jeho Magistéria, kde by nebol rozvinutý alebo aspoň spomenutý koncept dôstojnosti ľudskej osoby. Prirodzene, jeho teologické a pastoračné smerovanie sa formovalo už počas kňazskej a biskupskej služby v rodnom Poľsku. Niekde na počiatku stála trpká osobná skúsenosť vojny s jej strašnými dôsledkami, z ktorej sa vyvinula láska a nesmierna úcta k človeku. Poznanie hrôzy, ktorej sa človek voči človeku môže dopustiť ho neochromilo, ale naopak zmobilizovalo túžbu čo najviac poznať človeka vo svetle Pravdy, ktorou je Kristus.

Obaja svätí pápeži svojimi krokmi ovplyvnili podstatným spôsobom nielen život Cirkvi, ale i teológiu. Môžeme obdivovať ich otvorenosť a vnímavosť na hlas Ducha Svätého, poslušnosť voči jeho jemnému pôsobeniu i dôslednosť a neústupnosť, s akou presadzovali to, čo považovali za správne. Jeden, jeho zvolanie, druhý, jeho praktické aplikovanie. Koncil udal smer, teológia vytyčuje cestu. Druhý vatikánsky koncil bude ešte dlho nevyčerpatelným zdrojom teologického bádania.

Teológ je povinný hľadať pravdu, neúnavne a bez váhania, pamätajúc na slová sv. Augustína: „Hľadáme s túžbou nájsť a nachádzame s túžbou hľadať ďalej“. Šťastní sú tí, ktorí pravdu hľadajú, nachádzajú a znovu hľadajú s túžbou po väčšej hĺbke, aby ju mohli ponúknuť aj ostatným. Aj náš časopis by mal slúžiť ako nástroj hľadania, prehĺbenia a vymieňania si poznatkov. Jeho multidisciplinarita, ktorej dôkazom je obsah čísla, ktoré práve držíte v rukách, je podmienkou, aby si každý mohol nájsť niečo, čo ho zaujme.

BRATISLAVSKÝ KŇAZSKÝ SEMINÁR V KONTEXTE FRONTOVÝCH UDALOSTÍ V MESTE

Jozef Haľko

Abstrakt

Koncom Druhej svetovej vojny sa hlavné mesto Slovenskej republiky stalo tzv. Festung Pressburg, čiže akousi obrannou baštou nemeckých vojsk. Všetci študenti boli vyzvaní zapojiť sa do opevňovacích prác, aj kňazský seminár na Kapitulskej ulici dostal štatút vojenského Tábora kňazského seminára. Bohoslovci chodili povinne kopat opevnenia do mestskej časti Lamač, no popoludní mali napriek všetkému vyčerpaniu vyučovanie. Postupom vojny boli stále častejšie letecké poplachy a nutnosť unikat' do krytu v budove seminára, ktorý patril medzi najbezpečnejšie v meste. Predstavení seminára dávali klerikom rady organizačného i duchovného charakteru, sami bohoslovci tieto kritické časy prežívali a spracovávali rôznym spôsobom. Vojna skončila na jar roku 1945, no čoskoro sa ukázali prvé príznaky nastupujúcej komunistickej totality.

KLúčové slová: kňazský seminár – bohoslovci – Druhá svetová vojna – prechod frontu – Bratislava – Festung Pressburg.

Koncom leta roku 1943 zvolal rektor Slovenskej univerzity v Bratislave poradu, na ktorej jednotlivých zástupcov fakúlt vyzval pripraviť sa na prípadnú evakuáciu z mesta. Rektor kňazského seminára a tajomník bohosloveckej fakulty biskup Michal Buzalka však zastával názor, že inde ako v Bratislave je seminár a fakulta ťažko reálne predstaviteľná. „Nakoniec k ich sťahovaniu ani nedošlo,“ – píše historik Róbert Letz – „čo ale neznamená, že by bohoslovci prechod frontu nepocítili“.¹

Spočiatku bolo mesto vojnových udalostí naozaj ušetrené. No keďže sa nachádzalo v tesnej blízkosti hraníc Tretej ríše, pričom južný breh Dunaja vrátane Petržalky a územie Devína boli do nej pojaté. Preto Bratislava ako geostrategicky dôležitý priestor od polovice decembra roku 1944 nadobudlo status pevnosti

¹ SLEPČAN, P. – LETZ, R. *Križom k svetlu – Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Dobrá kniha: Trnava, 2011, s. 285.

nazvanej „Festung Pressburg“, čím sa stala súčasťou obranných zámerov nemeckej armády.² V priamej vojnovnej situácii sa mesto na desať mesiacov ocitlo už od bombardovania rafinérie *Apollo* v piatok 16. júna roku 1944 do „oslobodenia“ mesta v stredu 4. apríla 1945.³

Na bombardovanie *Apolky* spomína aj vtedajší bohoslovec študujúci v Bratislave, dnes kardinál Jozef Tomko: „Vojnové časy nám nesmierne sťažili štúdium, ... v septembri 1944 sme sa z východu dostali do Bratislavy posledným peážnym vlakom cez Maďarsko, ktorý zastal v poli kdesi pri vstupe na Slovensko, lebo americké lietadla už lietali bombardovať bratislavskú Apolku.“⁴ Nálety však nepoškodili iba spomínanú rafinériu minerálnych olejov, *spracovávajúci 5000 vagónov surovej nafty na motorové a lietadlové oleje, benzín, petrolej, parafín a asfalt.*⁵ Zasiahli aj objekty v historickom jadre mesta v relatívnej blízkosti seminára na Kapitulskej ulici – poškodená bola napríklad iba pár sto metrov vzdialená Gorkého ulica, o niečo vzdialenejšia budova Slovenského národného múzea medzi Fajnorovým a Vajanského nábrežím, či aj Landererov palác na Šafárikovom námestí. Tiež niekoľko domov na Jakubovom námestí, Tallerovej či Blumentálskej ulici.⁶ Na mesto dopadlo viac ako tisíc trhacích a zápalných bômb a z lietadiel boli použité palubné zbrane. Zahynulo vyše 180 osôb, 111 sa ťažko zranilo a 584 ľahšie.⁷

Kňazský seminár bol akýmsi seizmografom diania nielen v hlavnom meste, ale vlastne na celom Slovensku. Jeho rektor, svätiaci biskup Michal Buzalka, totiž očakával bohoslovcov z územia celého Slovenska vrátane povstaleckých či okupovaných oblastí. Pre vypätú atmosféru tej doby bola príznačná inštrukcia uvedená v pozvaní dostaviť sa na prednášky 11. októbra 1944: bohoslovci nech pricestujú v civilnom odeve, nech si prinesú minimálnu batožinu.⁸ Viacerí klerici sa z frontových území naozaj dostaviť nemohli. Napríklad trnavský bohoslovec

² BUČEK, J. Mesto, štát a územie. In: Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica 36, s. 177-178.

³ História mesta – Dvadsiate storočie. In: http://www.bratislava.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=700000&id=11020788&p1=11036373, 3. februára 2014.

⁴ TOMKO, J. Niekoľko spomienok na vojnové roky bohosloveckej fakulty v Bratislave. In: HALKO, J. – HRABOVEC, E. *75 rokov Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulty v Bratislave*. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK v Bratislave: Bratislava 2011, s. 13-15.

⁵ OBUCHOVÁ, V. *Priemyselná Bratislava*. Albert Marenčin vydavateľstvo PT: Bratislava, 2009.

⁶ HOLČÍK, Š. Požiar v Apolle trval niekoľko dní. In: *Bratislavské noviny* z 11. júna 2011, http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/pamatnici-historie/poziar-v-apolle-trval-niekolko-dni.html?page_id=235375, 4. februára 2014.

⁷ Zpráva o 136. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 22. júna 1944. In: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/136schuz/s136001.htm>, 7. februára 2014.

⁸ SLEPČAN, P. – LETZ, R. c. d., s. 285-296; Archív RK CMBF UK (ARKCMBFUK), Administratívny archív 1944. *Prípís rektora seminára Michala Buzalku Apoštolskej administratúre v Prešove* z 3. októbra 1944, č. 153/44.

Emil Prikryl zostal zablokovaný v Bzovíku na návšteve birmovného otca.⁹ Podobne Karolovi Drienovskému partizáni zadržali brata a musel sa postarať o svojich už starších rodičov, ustráchaných z odchodu syna do Bratislavy ohrozovanej náletmi. Bohoslovca Andreja Turčana zasa partizáni pod vplyvom komunistov zadržali ako nespoľahlivého a pod vyhrážkou pomsty na rodine sa im musel týždenne hlásiť v rámci zákazu vzdialiť sa, lebo aj jeden ruský dôstojník sa bál vyzradenia.¹⁰ Pre tieto a ďalšie dôvody začiatkom novembra 1944, teda mesiac po vytýčenom termíne nástupu do seminára, prišlo do seminára celkom 64 kandidátov kňazstva, niekoľkí stále chýbali.¹¹

Rektor seminára najintenzívnejšie očakával „znamenitého bohoslovca po každej stránke“ – Imricha Teplana, s ktorým počítal do funkcie hlavného duktora. Tento nitriansky klerik piateho ročníka však padol do rúk partizánov, keď u nich na aute hľadal svojho nezvestného otca, ktorého napokon zastrelili. A neskôr vo Valaskej Belej partizáni zavraždili aj samotného Imricha. Tieto správy sa vykryštalizovali v polovici novembra 1944.¹²

Samozrejme, prispeli k celkovo stiesnenej nálade medzi samotnými bohoslovcami. Predstavení u nich registrovali zvýšený záujem o politické dianie i radikalizáciu postojov. Keďže kládli dôraz na sústredenosť v štúdiu a duchovnom živote, neboli nadšení prílišným záujmom klerikov o politickú tlač a ich debatami na aktuálne politické témy. Napríklad seminarista Jozef Špacay čítal časopisy *Slovenské vojsko* a *Nový svet*, horlivým diskutérom o politicko-národných novotách sa javili byť Ján Tokár a Ladislav Dorušák. Politika zaujímala aj Antona Grmána, novinky zbieral aj Anton Kebis, sociálnopolitické otázky riešil Štefan Grác, či Karol Bajcar. Michal Tomašovič sa dokonca „pýtal externistov na najnovšie správy“. Naopak, iní študenti s týmito témami nechceli mať nič spoločné, napríklad Timotej Pozdech mal priam „strach z politických správ“ a Jozef Miklis k politike cítil dokonca „skôr odpor“, lebo kedysi pracoval na poli propagandy. Určitá radikalizácia postojov sa prejavovala v expresívnejšom vyjadrovaní vlastnej národnej identity. Antona Grmana a Antona Štítneho ich duktor charakterizoval ako „tuhých, silných Slovákov“. No maďarsky cítiaceho bohoslovca Júliusa Kollera mali rozladiť správy, že „Maďarov vyvezú na Sibír“.¹³

⁹ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Buzalku Apoštolskej administratúre v Trnave* z 12. októbra 1944.

¹⁰ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Buzalku Apoštolskej administratúre v Trnave* z 10. novembra 1944.

¹¹ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Buzalku Apoštolskej administratúre v Trnave* z 2. novembra 1944.

¹² SLEPČAN, P. – LETZ, R. c. d., s. 287-288.

¹³ ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1945/46. *Duktorské posudky na Jána Tokára, Ladislava Dorušáka, Antona Grmána, Antona Kebisa, Štefana Gráca, Karola Bajcara, Michala Tomašoviča, Timoteja Pozdecha, Jozefa Miklisa, Antona Štítneho, Júliusa Kollera* – nedatované.

Situáciu sťažovala aj zvýšená fyzická námaha klerikov. Minister národnej obrany Štefan Hašík totiž vyzval všetkých vysokoškolákov pod tridsať rokov, aby sa osobne prihlásili na opevňovacie práce uskutočňované pod kontrolou nemeckej okupačnej moci.¹⁴ Rektor Michal Buzalka sa zo všetkých síl pokúšal bohosslovcov spod tejto povinnosti oslobodiť aj kvôli obave, že by im šesťtyždňové kopanie mohlo podlomiť zdravie. Jedným kompromisom, zdá sa, bolo upustenie od povinnosti nastúpiť do špeciálnych táborov a možnosť zotrvať vo vlastných priestoroch so statusom „Tábora kňazského seminára“. Jeho veliteľom sa stal bohosslovec Vojtech Jenčík, neskorší mučeník komunizmu, zástupcom veliteľa Bohumil Halenár. Seminaristi boli rozdelení na dve čaty na čele s veliteľmi Jozefom Drábom a Štefanom Grácom a ich zástupcami Jurajom Tkáčom a Vincentom Malým.¹⁵

Ale samotným opevňovacím prácam v Lamači sa vyhnúť nedalo. Päťdesiattri klerikov na ne muselo tesne pred Vianocami roku 1944 bezpodmienečne nastúpiť, do pracovného terénu ich denne vyvážali vlakom. Nemecká branná moc dokonca semináru predpísala špeciálny jedálny lístok pre študentov – kopáčov, ktorým popri tridsiatich korunách na stravu vyplácali ďalších dvadsať za samotné kopanie.¹⁶ Po návrate dostávali olovrant v podobe teplého čaju a kávy a potom výdatnú večeru s polievkou a dvomi ďalšími jedlami vo forme napríklad mäsa, omáčky a inej cestoviny.¹⁷

„Vracali sme sa uzinení a zablatení“ – spomína Jozef Tomko – „po obede sme okolo druhej hodiny išli na prednášky, chceli sme za každú cenu zachrániť školský rok.“¹⁸ Podľa mimoriadneho popoludňajšieho rozvrhu pre letný semester školského roku 1944/45 sa v pondelok až sobotu prednášalo päť iba tridsaťminútových vyučovacích hodín, ktoré nasledovali po sebe bez prestávky od tretej do pol šiestej večer. Niektorí prednášajúci učili v trojhodinových blokoch.¹⁹ „Týždenne som mal tridsaťšesť hodín, ... boli to tvrdé mesiace...“ – spomína Jozef Tomko.²⁰

Spočiatku boli do kopáckej roboty zapriahnutí všetci seminaristi, potom sa rektorovi podarilo nielen vymôcť prestávku cez osemdňové duchovné cvičenia, ale pre ordinandov posledného ročníka dokonca úplné oslobodenie od pracovnej

¹⁴ BAKA, I. Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945. In: *Vojenská história*, roč. 11, č. 1/2007, s. 76.

¹⁵ ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1944/45. *Rukopisný záznam* – nedatované; Letz-Slepčan 290-291

¹⁶ SLEPČAN, P. – LETZ, R. c. d., s. 290.

¹⁷ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. Prípis rektora Apoštolskej administratúry v Prešove zo 8. januára 1945; Jedálny lístok pre pracujúcich bohosslovcov v Tábore kňazského seminára v Bratislave od 11. do 20. januára 1945.

¹⁸ TOMKO, J. c. d., s. 14.

¹⁹ ARKCMBFUK, Rozvrh v letnom semestri 1944/45 – popoludňajšie vyučovanie – nedatované.

²⁰ SLEPČAN, P. – LETZ, R. c. d., s. 291.

povinnosti v záujme lepšej prípravy na prijatie svätení.²¹ To bol základný argument uvedený v rektorovej žiadosti Oblastnému veliteľstvu Hlinkovej mládeže. Dôvodil, že táto bezprostredná príprava na vysviacku si vyžaduje veľa času, pričom kňazi boli v každom čase podporovateľmi ducha slovenského národa, a aj títo sa majú stať svedomitými mužmi činu. Majú na to všetky predpoklady, veď ich výkonnosť pri terénnych výkopoch pochválili dozorujúce osoby.²² K tejto pochvale iste prispeli aj sympatické gestá viacerých bohoslovcov: okrem vyrovnanosti, usilovnosti, komunikatívnosti a zmyslu pre humor najmä ochota rozdeliť si obed s nemeckými vojakmi.²³

Okrem každodenného hĺbenia opevnení svedčili o blížiacom sa fronte stále častejšie letecké poplachy. Predstavení seminára od bohoslovcov žiadali obozretnosť v osobnej slovnej i písomnej komunikácii najmä s cudzími osobami, varovali ich pred roznášaním nepotvrdených chýrov.²⁴ Pre každý prípad mali mať pripravené civilné oblečenie a všetky ostatné nadbytočné veci poslať domov. Nesmela chýbať baterka s farebným svetlom, veď od deviatej večer do piatej ráno bolo prísne nariadené zatemnenie.²⁵ Po zahučení sirén mali klerici predovšetkým zobudiť prípadne zaspátého spolubrata, a hneď po zhasení svetiel a otvorení okien s najnutnejšími vecami a dokladmi utekať do krytu, kde sa nemali príliš nepohybovať a víriť prach. Cestou sem si mali vzbudiť úprimnú ľútosťou nad hriechmi.²⁶ „Nočné nálety sa množili“ – spomína Jozef Tomko – „a donútili nás spať určitú dobu v mohutných podzemných chodbách starobylej budovy seminára a fakulty“.²⁷ Šlo vlastne o kryt priamo v podzemí seminára prístupný aj obyvateľom z okolia: vybavený tromi východmi a vystužený pevnými hradami patril k najbezpečnejším v meste. Za päťdesiat tisíc korún ho dala na tento účel adaptovať univerzitná správa budov.²⁸ Počas poplachov sa semináristi v krytoch alebo rozprávali, alebo si čítali. Až na niektoré výnimky zvládali psychickú záťaž vyrovnané a bez väčších obáv o budúcnosť.²⁹

Jednou z tých výnimiek sa stal prvák Alojz Pažitný. Keď totiž tretieho apríla roku 1945 ráno po ministrovaní vyšiel z Dómu za kobercového náletu

²¹ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis rektora Apoštolskej administratúry v Prešove* zo 8. januára 1945.

²² ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis rektora Apoštolskej administratúry v Prešove* zo 2. januára 1945.

²³ ARKCMBFUK, *Hlásenia duktorov za I. až IV. ročník z júna 1945*.

²⁴ ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1943/44. *Rukopisná príprava na Konferenciu dňa 23. marca 1944*.

²⁵ ARKCMBFUK, *Upozornenia vicerektora a prefekta z 23. septembra 1943*.

²⁶ ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1944/45. *Rukopisné inštrukcie bohoslovcov* – nedatované.

²⁷ TOMKO, J. c. d., s. 14.

²⁸ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis vicerektora biskupovi Čárskemu* zo 6. júla 1944.

²⁹ ARKCMBFUK, *Hlásenia duktorov za I. až IV. ročník z júna 1945*.

a bubnovej palby, vydesený odhodil reverendu i klobúk a v civilnom odeve zutekal do pútnickej Marianky. Predstavení ho neúspešne hľadali vo všetkých miestnostiach všetkých poschodí seminára v obave, či si v tejto traume azda nesiahol na život. Keď sa o štyri dni vrátil živý do seminára, vytkli mu jeho neuvážlivú neposlušnosť. Následné psychiatrické vyšetrenie potvrdilo vážnu duševnú poruchu i nutnosť opustiť kňazský seminár.³⁰

Kým ráno klerik Alojz zbehol zo seminára, večer museli jeho spolužiaci opäť bežať do krytu v seminárnom podzemí. Tam z utorka na stredu 3. až 4. apríla 1945 prežili najkritickejšiu noc vojnového obdobia. Počas bezsennej noci počuli zvonka okrem hrmotu nemeckých tankov aj vo vzduchu lietajúce bomby a kaťuše: práve zúril boj o stred mesta, do ktorého prenikal 23. ruský strelecký zbor. Až po stíšení na úsvite začali do krytu prichádzať správy o ústupe Nemcov a príchode sovietskych vojsk.³¹

Desať dní predtým bohoslovci aj ich predstavení vložili svoje obavy a strach s dôverou do Božích rúk. V tomto duchu celebrol rektor Buzalka v piatok 23. marca 1945 v preplnenom a zvonka obliehanom Dóme omšu za záchranu mesta pred blížiacim sa frontom. V prítomnosti ministerského predsedu, členov vlády i vyslanca Svätej stolice predniesol homíliu o Sedembolestnej Panne Márii dómsky farár Karol Körper – Zrínsky: pripomenul Sedembolestnú Pannu Máriu, ku ktorej sa Slováci „v ťažkostiach i blahobyte od vekov utiekali“.³² „Spomínal som sedem bolestí Slovenského národa“ – konkretizuje Körper – „ktoré bolo treba pretrpieť, aby slovenský národ dosiahol svoj cieľ – slobodné jestvovanie uprostred slobodných národov na väčšiu slávu stvoriteľa a dobro potomkov“.³³ Následne vystavili Eucharistiu na mariánsky oltár a po piesni *Stabat Mater* pohnutý bratislavský mešťanosta Dr. Štefan Ravasz predniesol zasväcujúcu modlitbu Panne Márii, zložil hold Sedembolestnej v mene obyvateľov mesta. Priznal viny privolávajúce Boží trest a prosil o záchranu mesta a za odvrátenie hrôz vojny. Sľúbil úctu obyvateľov k Sedembolestnej, vernosť viere, národu i štátu. Po eucharistickom požehnaní nasledovala pieseň *Ó, Mária bolestivá*, pápežská hymna i hymnická pieseň Bože, čos' ráčil.³⁴

Zanedlho sa pri tom istom Dóme objavil po príchode ruského frontu malý kanón. „Hrad nad nami“ – vysvetľuje Jozef Tomko – „mali v rukách nemeckí

³⁰ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Pripis Apoštolskej administratúre* v Trnave zo 17. mája 1945.

³¹ KROVINA, M. Na vaše obete nezabudneme. In: *Katolícke noviny*, roč. 75, č. 16 z Veľkej noci 1960, s. 4; GEBIRGSJAGER – MARDER. Boje o Bratislavu – apríl 1945. In: <http://www.kvhcarpathia.sk/clanky/ba-boje.htm>, 7. februára 2014.

³² Pod plášťom Sedembolestnej. In: *Katolícke noviny*, roč. 60, č. 13. – 14. z Veľkej noci roku 1945, s. 1.

³³ Körper, s. 182.

³⁴ Pod plášťom Sedembolestnej. In: *Katolícke noviny*, roč. 60, č. 13. – 14. z Veľkej noci roku 1945, s. 1.

vojaci, z mesta na nich svišťali ruské míny ponad naše bydlisko. ... Pamätám sa na prvého frontového ruského vojaka, keď uľúľaný a ovešaný granátmi s údivom pozeral na skupinu mladých *báťuškov* pri bráne seminára...³⁵

Vojnové udalosti urýchlili aj kňazskú vysviacku klerikov posledného ročníka. Už dvadsiateho ôsmeho marca 1945 oznámil rektor Buzalka do Trnavy, že sa definitívne rozhodol vysvätiť diakonov na kňazov, a to v netradičnom čase i priestore: na Bielu sobotu o ôsmej hodine ráno v seminárnej kaplnke. „Situácia sa tak zhoršila“ – dôvodil Buzalka – „že už nemožno ďalej s presbyterátom vyčkávať, lebo novokňazi ani by sa nedostali na svoje pôsobiská...“.³⁶ A tak tri dni po formulovaní svojho rozhodnutia Buzalka naozaj vložil ruky na deviatich diakonov: štyroch z Trnavskej apoštolskej administratúry – Vojtecha Packu, Antona Palkoviča, Borisa Travenca a Teodora Vidu, tiež na štyroch košických ordinandov Andreja Dranga, Vojtecha Jenčíka, Vojtecha Juhásza, Andreja Lipku, a napokon i na diakona Provincie Tešiteľov Františka Jozefa Cigánka. Viacerí z nich museli primície sláviť bez príbuzných mimo svojich farských kostolov: keďže napríklad cez Packov rodný Močenok práve prechádzal front, svoju prvú omšu celebroidal u bratislavských saleziánov. Ani Vojtech Jenčík sa nemohol vrátiť do vyplienených Sečoviec, primície teda slávil v seminárnej kaplnke. Nestály bol aj plánovaný okamžitý nástup novokňazov na kaplánske stanice, lebo stále častejšie viazla železničná doprava.³⁷

Len dvaja Bratislavčania – Boris Travenec a Teodor Vida – mohli svoju prvú omšu odslúžiť vo vlastných farských kostoloch, hoci za mimoriadne sťažených podmienok. Lebo v deň ich primícií, na Veľkonočný pondelok 2. apríla 1945 – zostalo mesto bez dodávok elektriny a plynu a dunenie kanónov avizovalo blížiaci sa front. V ten deň vypukli priame boje o mesto a invázia oddielov sovietskych vojsk 2. ukrajinského frontu.³⁸

Teodor Vida slávil svoje primície v bratislavskom Kostole Jána z Mathy, známom ľudovo ako *Trojičný Kostol*. Ešte pre vyjdením so sakristie tam vkročil nemecký vojak v plnej poľnej. S vysvetlením, že majú zákaz účasti na bohoslužbách, prosil o novokňazské požehnanie. Potom počas omše za účasti iba štyroch osôb myslel primiciant Vida za zvukov bombových detonácií na peknú kňazskú smrť, keď sa zrúti kupola tohto chrámu.³⁹ „Primície som mal na Veľkonočný pondelok, keď Rusi už ostreľovali Bratislavu“ – spomína – „takže v kostole nás

³⁵ TOMKO, J. c. d., s. 14.

³⁶ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Buzalku Apoštolskej administratúry v Trnave* z 28. marca 1945.

³⁷ ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Buzalku Apoštolskej administratúry v Trnave* z 31. marca 1945.

³⁸ Pred 68 rokmi vojaci Červenej armády oslobodili Bratislavu. In: <http://m.teraz.sk/slovensko/vojaci-cervenej-armady-oslobodenie-brati/42008-clanok.html>, 7. februára 2014.

³⁹ Osobná výpoveď Teodora Vidu. V Mariánke 10. októbra 2009.

bolo iba niekoľko, ... kázeň sa neuskutočnila kvôli riziku, že sme nevedeli, čo sa môže stať v nasledujúcej chvíli, že prípadne nejaký granát skoncuje s celým obradom...⁴⁰

Čosi podobné prežíval aj Vidov spolužiak Boris Travenec, ktorý prvú omšu slávil v bratislavskom Blumentálskom kostole. „Behom kázne začala Červená armáda dobíjať Bratislavu,“ – spomína Boris Travenec – „väčšina z aj tak mála účastníkov utiekla a zostalo asi dvadsať – tridsať ľudí. Zo spievanej sv. omše bola tichá a po omši sme šli do krytu.“⁴¹ „Na primície do blumentálskeho kostola sme išli pešky popri múroch,“ – dodáva Jozef Tomko – „aby nás malé ruské rakety nezbadali pri ich nízkych náletoch.“⁴²

Ruské rakety symbolicky predznamovali, o čom bude toto takzvané *oslobodenie*. O desať dní po ňom slobodu stratil rektor seminára Michal Buzalka. Jeho zatknutie bolo jedným z prvých signálov o metódach cieľoch sovietskimi postupne nanútenej komunistickej cirkevnej politiky. Tá neskôr v plnej miere doľahla aj na bohosloveckú fakultu a kňazský seminár. Ale to je už iná kapitola.

Zoznam použitej literatúry

ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Buzalku Apoštolskej administratúre v Trnave* z 10. novembra 1944.

ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis Apoštolskej administratúre v Trnave* zo 17. mája 1945.

ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis rektora Apoštolskej administratúre v Prešove* zo 8. januára 1945.

ARKCMBFUK, Administratívny archív 1944. *Prípis vicerektora biskupovi Čárskemu* zo 6. júla 1944.

ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1943/44. *Rukopisná príprava na Konferenciu dňa 23. marca 1944.*

ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1944/45. *Rukopisné inštrukcie bohoslovcov – nedatované.*

ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1944/45. *Rukopisný záznam – nedatované; Letz-Slepčan 290-291*

ARKCMBFUK, fs. Školský rok 1945/46. *Duktorské posudky na Jána Tokára, Ladislava Dorušáka, Antona Grmána, Antona Kebisa, Štefana Gráca, Karola Bajcara, Michala Tomašoviča, Timoteja Pozdecha, Jozefa Miklisa, Antona Štítneho, Júliusa Kollera – nedatované.*

ARKCMBFUK, *Hlásenia duktorov za I. až IV. ročník* z júna 1945.

⁴⁰ VIDA, T. Újmise ágyúdörgésben. In: <http://alfahir.hu/node/57577>, 4. februára 2014.

⁴¹ MÁJEK, S. Mons. ThDr. Boris Travenec oslávil 60. výročie kňazskej služby. In: <http://www.borskymikulas.sk/mons-thdr-boris-travenec-oslavil-60-vyrocie-knazskej-sluzby.phtml?id3=68658>, 4. februára 2014.

⁴² TOMKO, J. c. d., s. 14.

- ARKCMBFUK, *Jedálny lístok pre pracujúcich bohoslovcov v Tábore kňazského seminára v Bratislave od 11. do 20. januára 1945.*
- ARKCMBFUK, *Rozvrh v letnom semestri 1944/45 – popoludňajšie vyučovanie – nedatované.*
- ARKCMBFUK, *Upozornenia vicerektora a prefekta z 23. septembra 1943.*
- BAKA, I. Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945. In: *Vojenská história*, roč. 11, č. 1/2007, s. 76.
- BUČEK, J. Mesto, štát a územie. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica* 36, s. 177-178.
- GEBIRGSJAGER – MARDER. Boje o Bratislavu – apríl 1945. In: <http://www.kvhcarpathia.sk/clanky/ba-boje.htm>, 7. februára 2014.
- História mesta – Dvadsiate storočie. In: http://www.bratislava.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=700000&id=11020788&p1=11036373, 3. februára 2014.
- HOLČÍK, Š. Požiar v Apolle trval niekoľko dní. In: *Bratislavské noviny* z 11. júna 2011, http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/pamatnici-historie/poziar-v-apolle-trval-niekolko-dni.html?page_id=235375, 4. februára 2014.
- KROVINA, M. Na vaše obete nezabudneme. In: *Katolícke noviny*, roč. 75, č. 16 z Veľkej noci 1960.
- OBUCHOVÁ, V. *Priemyselná Bratislava*. Albert Marenčin vydavateľstvo PT: Bratislava, 2009.
- Pod plášťom Sedembolestnej. In: *Katolícke noviny*, roč. 60, č. 13. – 14. z Veľkej noci roku 1945, s. 1.
- Pred 68 rokmi vojaci Červenej armády oslobodili Bratislavu. In: <http://m.teraz.sk/slovensko/vojaci-cervenej-armady-oslobodenie-brati/42008-clanok.html>, 7. februára 2014.
- SLEPČAN, P. – LETZ, R. *Križom k svetlu – Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Dobrá kniha: Trnava, 2011.
- TOMKO, J. Niekoľko spomienok na vojnové roky bohosloveckej fakulty v Bratislave. In: HALKO, J. – HRABOVEC, E. *75 rokov Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulty v Bratislave*. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK v Bratislave: Bratislava 2011, s. 13-15.
- VIDA, T. Újmise ágyúdörgésben. In: <http://alfahir.hu/node/57577>, 4. februára 2014.
- Zpráva o 136. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 22. júna 1944. In: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/136schuz/s136001.htm>, 7. februára 2014.

Summary

At the end of World War II the capital of the Slovak Republic became the “Festung Pressburg”, a kind of defensive bastion of the German troops. All students were invited to participate in the work of fortification; the priest seminary on the Kapitál'ská Street got the status of a military camp seminary. The seminarians were forced to dig the fortifications in Lamac, a quarter of the city, exhausted in the afternoon they have teaching. Over the war were increasingly air leak alarms and the need to cover in the underground of seminarian building, which was one of the safest places in the city. The seminarian superiors gave the clerics advice of organizational and spiritual

character. The seminarians themselves live and processed these critical times in different ways. The war ended in the spring of 1945, but soon came up the first signs of emerging communist totalitarianism.

Key words: *seminary – seminarians – World War II – passage of the front – Bratislava – Festung Pressburg.*

POSTAVENIE ODMIEN A TRESTOV VO VÝCHOVNOM PROCESE

Emília Fulková, Tibor Reimer

Abstrakt

Štúdia rieši aktuálnu problematiku výchovných metód, konkrétne odmiem a trestov. Je spracovaná na základe analýzy odbornej pedagogickej, psychologickkej a teologickej literatúry. Cieľom štúdie je rozpracovať vhodnosť a účelnosť používania odmiem a trestov pri výchove detí a mládeže v súčasnej dobe a pokúsiť sa sformulovať úlohy a opatrenia na zlepšenie do výchovnej praxe.

Kľúčové slová: výchovná metóda – odmeny – tresty.

ÚVOD

Každý rodič, či učiteľ, ktorému záleží na budúcnosti detí, si neraz musí klásť otázku, aké výchovné metódy má použiť, aby ich dobre vychoval. Väčšina rodičov si v minulosti a rovnako tak v súčasnosti túto otázku nemusí klásť a vychováva svoje deti podľa vzoru svojich predkov, prípadne podľa vzoru okolia. V súčasnosti sa nám pri výchove detí, či už ako rodičom alebo učiteľom, ponúka väčšie množstvo viac alebo menej osvedčených postupov, ako správne vychovávať. Medzi najstaršie a asi aj najdiskutovanejšie výchovné metódy patria metódy odmiem a trestov. Aj v súčasnosti sa stretávame s rôznymi postojmi rodičov a učiteľov, vychovávateľov a rodičov k týmto metódam. Niektorí ich považujú za veľmi dôležité, iní majú odmietavý postoj najmä k trestom.

Cieľom štúdie je na základe analýzy odbornej literatúry teoreticky rozpracovať vhodnosť a účelnosť používania odmiem a trestov pri výchove detí a mládeže v súčasnej dobe a pokúsiť sa sformulovať úlohy a opatrenia na zlepšenie do výchovnej praxe.

VÝCHOVA A JEJ CIELE

V rôznych dobách sa ľudia pozerali na výchovu z rôznych pohľadov a prikladali výchove rôznu hodnotu. Všetky národy ale venovali dieťaťu zvlášť-

nu starostlivosť. Čím bol národ kultúrnejší, tým bola aj starostlivosť o duševnú oblasť dieťaťa väčšia.¹ Výsledky rôznych psychologických a antropologických prác ukazujú, že človek sa nerodí „hotový“, ale že na jeho vývoj vplývajú rôzne faktory, či už dedičné predispozície, ale aj sociálne prostredie a aj vedomé vplyvanie jednotlivcov. Dieťa, na ceste k tomu, aby sa stalo človekom, potrebuje pomoc.² Môžeme teda tento z posledných faktorov nazvať **pojmom výchova**.

Pripomína nám to aj Zelina, keď píše: „*Výchova v najširšom zmysle slova je ovplyvňovanie človeka človekom.*“³ Takéto vymedzenie je príliš široké a dalo by sa teda doň zahrnúť každé stretnutie dvoch ľudí. Neobsahuje v sebe primárne požiadavky, ktorými sú cieľavedomosť, intencionalita a zámernosť.

V tomto smere je výstižnejšie vymedzenie pojmu od Rozinajovej: „...*výchova je cieľavedomé, uvedomelé, zámerné a plánovité utváranie osobnosti človeka podľa určitých vopred prijatých vzorov alebo cieľov.*“⁴

Fulková vymedzuje jednak výchovu v užšom slova zmysle a širšom slova zmysle keď uvádza: „*Pri výchove v širšom zmysle ide o výchovu všetkých stránok osobnosti.*“ „*Výchova v užšom zmysle sa používa na označenie vývinu a formovanie mravných, povahových a charakterových črt osobnosti.*“⁵ A napokon označuje výchovu za „*univerzálny pedagogický pojem*“ pričom ju vymedzuje ako „...*špeciálne organizovaný a usmerňovaný proces cieľavedomého, zámerného pôsobenia a vnútro-ného vývinu osobnosti človeka, ktorý sa realizuje v intenciách spoločenských podmienok.*“⁶

Pre ilustráciu uvedieme ďalšiu definíciu od Zelinu: „*Výchova je profesionálne, odborné a cieľavedomé udržiavanie, zdokonaľovanie a rozvíjanie pozitívnych a funkčných možností človeka, psychických funkcií, procesov a vlastností osobnosti.*“⁷ Z tejto definície by vyplynulo, že činnosť rodičov, ktorí nie sú vysokoškolsky vzdelaní pedagógovia, nemôžeme nazvať výchovou, čo je podľa nás nevyhovujúce.

Človek, ako sme už spomenuli, nie je „hotový“ a je zrejماً jeho premena, čiže vývoj. Výchova sa teda viaže k vývoju a predpokladá ho.

Podľa Muchovej je výchova „*účelná a zodpovedná vtedy, keď je utváraná ako predchádzajúce rozhodnutie pre dobro vývoja dieťaťa, pre rozvoj najhlbších dimenzií jeho osobnosti.*“⁸

¹ Porov. TOMÁŠEK, F. *Pedagogika*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1947, s. 9.

² MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženskej výchovy*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1994, s. 46.

³ ZELINA, M. *Teória výchovy alebo hľadanie dobra*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004, s. 10.

⁴ ROZINAJOVÁ, H. *Pedagogika pre rodičov*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1988, s. 13.

⁵ FULKOVÁ, E. *Prehľad pedagogiky*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2012, s. 23.

⁶ FULKOVÁ, *Prehľad pedagogiky*, s. 24.

⁷ ZELINA, *Teória výchovy alebo hľadanie dobra*, s. 10.

⁸ MUCHOVÁ, *Úvod do náboženskej výchovy*, s. 46.

V súčasnom období má aj štát v legislatíve definovaný termín výchova. Podľa paragrafu 2 Zákona o výchove a vzdelávaní (školský zákon) sa výchovou rozumie „komplexný proces učenia a socializácie zameraný na dieťa alebo žiaka s cieľom rozvíjať jeho osobnosť po stránke telesnej a duševnej“.⁹

V inej publikácii Fulková a Oberuč uvádzajú o výchove, že musí byť vytrvalá a náročná. Nikdy nemáme zabúdať na to, čo chceme dosiahnuť.¹⁰

Môžeme všeobecne z uvedených rôznych zdrojov zhrnúť a zhodne spolu s Matějčekom formulovať, že výchova je cieľavedomé a zámerné pôsobenie podnetmi z prostredia na človeka tak, aby boli dosiahnuté určité pomerne trvalé, žiaduce zmeny v správaní človeka.¹¹ Možno taktiež konštatovať, že výchova má za úlohu pripraviť človeka pre život.

V posledných definíciách sme už zdôraznili, že každou cieľavedomou výchovou chceme niečo dosiahnuť, čiže má nejaký **cieľ a obsah**. „Výchova ako každá zložitá a dlhodobá činnosť môže cieľavedome plniť svoje úlohy len pri predpoklade, že má konkrétne a jasne stanovené ciele a obsahy.“¹²

Aj Matějček uvádza, že charakteristickým znakom výchovy je zameranie sa na vopred vytýčený cieľ, ktorým je predstava vychovávateľa, k akým zmenám v správaní dieťaťa by malo dôjsť.¹³ Od tohto cieľa vždy závisia aj metódy a prostriedky použité pri výchove.

Cieľ výchovy je, podľa Fulkovej a Oberuča, perspektívny model, akým by mal byť človek pripravovaný spoločnosťou. Tento cieľ nemôže byť odvodený iba z teórie, alebo z momentálnych potrieb spoločnosti, ale „musí zodpovedať perspektívnym objektívnym potrebám, tendenciám spoločnosti, jej vývoju“.¹⁴ A pod pojmom výchovný cieľ rozumejú „súbor osobnostných kvalít a psychologických dispozícií, ktoré chceme dosiahnuť u vychovávanej osobnosti, teda u objektu výchovného pôsobenia.“¹⁵

V dnešnej dobe sa intenzívnejšie rozmáha, pod vplyvom rôznych nihilistických filozofií, strata zmyslu života, smerovania, aj cieľa, a to najmä u mladej generácie. Napriek tomu má každý človek predstavu, ako by mal vyzerat' ideálny život človeka, alebo aj aký by mal človek byť, aby bol človekom. Má nejaké nenaplnené túžby ohľadom svojho života a uskutočnenie týchto predstáv a túžob môžeme tiež nazvať cieľom.

⁹ Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22 mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁰ Porov. FULKOVÁ, E., OBERUČ, J. *Teória výchovy: základné problémy*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2004, s. 31.

¹¹ Porov. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Nakladatelství Portál, 1994, s. 14.

¹² BAKOŠ, L. a kol. *Teória výchovy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 18.

¹³ Porov. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* s. 14.

¹⁴ FULKOVÁ, E., OBERUČ, J. *Teória výchovy: základné problémy*, s. 31.

¹⁵ FULKOVÁ, E., OBERUČ, J. *Teória výchovy: základné problémy*, s. 31.

Ciele učiteľov, vychovávateľov a rodičov vždy vychádzajú zo životnej filozofie, z ich viery, alebo z ideológie, ktorú prijali.

Tak napríklad podľa Bakoša z obdobia socializmu „jedným z hlavných cieľov komunistickej výchovy je vypestovať u žiakov vysokú politickú uvedomelosť a odovzdanosť veci komunizmu, sformovať v nich komunistické presvedčenie, založené na vedeckom – komunistickom svetonázore“.¹⁶

No môžeme z tohto obdobia nájsť aj nadčasové ciele, ktoré nie sú postavené na stránickej ideológii, ale na životnej skúsenosti, či „zdravom sedliackom rozume“: „Za všeobecný výchovný cieľ sa pokladá všestranne a harmonicky rozvinutá osobnosť.“¹⁷

Zo súčasných autorov možno uviesť Zelinu, ktorý porovnáva niekoľko filozofií výchovy a pri každej z nich uvádza aj jej konkrétne ciele:

V prípade esencionalizmu inteligentne riešiť problémy; byť kultúrnym človekom, získať kompetencie v ekonomickej oblasti života v modernom svete. Výsledkom je „majiteľ poznania“.

Čo sa týka progresivizmu vychovávať žiakov k tomu, aby sa stali inteligentnými riešiteľmi problémov, aby sa radi učili, aby vedeli efektívne riešiť problémy, ktoré ich čakajú v modernom svete.

Perennializmus upriamuje pozornosť na vzrast intelektovej sily žiakov a študentov a schopnosť učiť sa. Výsledkom je „racionálne zviera“.

Existencializmus akceptuje personálnu zodpovednosť každého žiaka smerom k životu; porozumenie závisí od zhody, miery každého jednotlivca s jeho vlastnou unikátnou individuálnosťou. Výsledkom je človek „hľadajúci zmysel života“.

Napokon behaviorizmus zameriava pozornosť na cvičenie myslenia v zhode so školským vzdelávacím obsahom. Výsledkom je „človek – stroj“.¹⁸

Ani s jedným z týchto uvádzaných výchovných cieľov sa nemôžeme stožniť.

Zaujímavý postreh majú manželia Hajkovskí: „V konečnom dôsledku sa dieťa samo rozhodne, akou cestou bude v živote kráčať a akým hodnotám dá vo svojom živote priestor. Vo výchove je dôležité to, aby sme naučili dieťa rozhodovať sa a preberať zodpovednosť za svoje rozhodnutia ako aj za okolnosti z nich plynúce.“¹⁹

Cieľom výchovy by, podľa nášho názoru mal byť šťastný človek. A človek je šťastný vtedy, keď je sám sebou, keď je slobodný (súčasťou slobody je zodpovednosť) a milujúci. Tieto kvality môže dosiahnuť iba v prostredí slobodnej lásky, kde sa môže rozvíjať jemu prirodzeným smerom, spôsobom a rýchlosťou.

¹⁶ BAKOŠ, Teória výchovy, s. 51.

¹⁷ ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 100.

¹⁸ Porov. ZELINA, Teória výchovy alebo hľadanie dobra, s. 37-39.

¹⁹ HAJKOVSKÁ, D., HAJKOVSKÝ, J. *Tresty vo výchove*. Bratislava: Don Bosco, 2012, s. 3.

Lebo iba šťastný, milovaný človek, ktorý je sám sebou, môže byť prínosom pre ostatných ľudí a pre celú spoločnosť.²⁰

KRESŤANSKÁ VÝCHOVA A JEJ CIELE

Existuje ešte jedna základná otázka, ktorá rozdeľuje zásadným spôsobom postoje k výchove a určuje výchovné ciele. Existuje Boh? „Podľa odpovede môžeme aj v pedagogike deliť prístupy na teistické a ateistické, a tieto významne determinujú celé oblasti filozofie výchovy.“²¹

Môžeme to vidieť aj na základných definíciách. Podľa Tomášeka: „Kresťanskou výchovou rozumieme úmyselné pôsobenie na dieťa, aby harmonicky rozvinulo všetky svoje schopnosti telesné, duševné aj vlohy nadprirodzené a mohlo dosiahnuť svoj cieľ pozemský aj večný.“²²

V Deklarácii o kresťanskej výchove Druhého vatikánskeho koncilu – *Gravissimum educationis* – sa píše: „Správna výchova sa usiluje o rozvoj ľudskej osoby, majúcej na zreteli tak konečný cieľ človeka, ako aj dobro spoločnosti, ktorej je členom a na ktorej činnosti sa zúčastní, keď sa stane dospelým.“ (GE 1)

Takže v skratke môžeme povedať, že kresťanská výchova je charakteristická tým, že má okrem prirodzeného cieľa, akým je harmonický rozvoj osobnosti, aj cieľ nadprirodzený, konečný cieľ, ktorým je večný život v Bohu. Pre kresťanov je totiž Boh počiatkom a cieľom všetkého (porov. DV 6). A keďže cieľ je určujúci pri výbere metód a obsahu, tak určite aj tak radikálne odlišný cieľ, ktorým je Boh, bude vyžadovať odlišné metódy a obsah.

Boh je teda konečným cieľom kresťanstva, ale na dosiahnutie konečného cieľa sú potrebné aj čiastkové ciele, alebo aj predchádzajúci prirodzený cieľ. Vo výchove sa teda musíme zamerať na to, aký má byť človek, aby bol pripravený dosiahnuť svoj konečný cieľ, aby bol otvorený pre Boha, aby bol schopný Boha.

A keď chceme, aby naše deti dosiahli tento konečný cieľ, tak sa „majú už od útleho veku učiť byť vnímavými voči Bohu, čítať si ho a milovať aj bližného, v súlade s vierou, ktorú prijali krstom.“ (GE 3)

Aj podľa Tomášeka je prirodzeným cieľom každej výchovy a aj súčasťou kresťanskej výchovy mravná osobnosť.²³ „Prvým predpokladom k dosiahnutiu mravnej osobnosti je rozvinutie všetkých vlôh a schopností.“²⁴ Toto rozvinutie musí byť rovnomerné tak pri duševných, ako aj pri telesných schopnostiach.

²⁰ Porov. REIMER, T. *Základy pedagogiky*. Žilina: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010, s. 32-33.

²¹ ZELINA, Teória výchovy alebo hľadanie dobra, s. 33.

²² TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 11.

²³ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 11.

²⁴ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 11.

Avšak mohutnosť duševná a duchovná musí mať prednosť, lebo je v poradí hodnôt vyššie.²⁵

Ďalším predpokladom je „*vypestovanie Bohom danej osobnosti, individuality*“.²⁶ A v neposlednom rade nemožno zabudnúť, že človek nežije sám pre seba, a že „*plné ľudstvo sa vyvíja a uskutočňuje jedine v braní a dávaní, vo vzdialenosti a blízkosti, v obmedzovaní a odovzdávaní. Život, ktorý má na zreteli iba sám seba, hynie.*“²⁷ Preto je na dosiahnutie mravnej osobnosti nutná aj výchova k spoločenskému súžitiu, k láske k blížnemu.

Už spomínaným špecifikom kresťanskej výchovy je rozvinutie predovšetkým všetkých nadprirodzených vlôh a schopností: teologálnych (božských) čností, vliatych mravných čností a darov Ducha Svätého.²⁸ A keďže jediným prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi je Boží Syn Ježiš Kristus, je teda On priamym východiskom aj cieľom kresťanskej výchovy.²⁹

Ako sme už uviedli v závere predchádzajúcej kapitoly, cieľom výchovy by mal byť šťastný človek, vyvíjajúci sa v prostredí lásky. Tu môžeme napísať, že v prostredí lásky nielen prirodzenej (ľudskej) ale aj nadprirodzenej (Božej) lásky. Z uvedeného nám jasne vyplýva, že najlepšie podmienky pre dosiahnutie tohto cieľa ponúka kresťanská výchova, lebo nám sprostredkúva milujúceho a odpúšťajúceho Boha a zároveň aj čerpá inšpiráciu a silu z tohto absolútneho a nevyčerpatel'ného zdroja lásky na dosiahnutie nadprirodzeného konečného cieľa, ktorým je Boh – Stvoriteľ a Vykupiteľ človeka.

VÝCHOVNÁ METÓDA, ČLENENIE VÝCHOVNÝCH METÓD

Keďže výchova je cieľavedomá a zámerná činnosť, je teda logické, že sa v nej používajú primerané spôsoby a postupy. Premyslené spôsoby a postupy, ktorými chceme dosiahnuť žiadaný cieľ, nazývame pojmom **metóda**.³⁰

Výchovné metódy majú teda za úlohu „*cieľavedome usmerňovať výchovný proces a zaisťovať k tomu všetky potrebné podmienky*“.³¹

Podľa Rozinajovej sú výchovné metódy cestami, „*ktorými sa usilujeme dosiahnuť vytýčený cieľ*“.³²

²⁵ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 11.

²⁶ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 12.

²⁷ MUCHOVÁ, Úvod do náboženskej výchovy, s. 47.

²⁸ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 13.

²⁹ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 13.

³⁰ Porov. KAČALA, J. et al. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 1987, s. 198.

³¹ FULKOVÁ, OBERUČ, Teória výchovy: základné problémy, s. 48.

³² ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 114.

Bakoš konštatuje, že „*metódy ukazujú najúčelnejšie výchovné postupy a im zodpovedajúce prostriedky pri realizovaní konkrétnych výchovných úloh. Pritom sa metódy ako najúčinnější spôsob výchovného pôsobenia musia opierať o zásady.*“³³

Tomášek nepoužíva termín výchovná metóda. Vo svojej publikácii píše: „*Ony určité opatrenia, ktoré používa vychovávateľ, aby dosiahol čo najlepšie cieľ výchovy, sú vychovávacie prostriedky.*“³⁴

Rôzni autori vo svojich dielach uvádzajú rôzne výchovné metódy podľa rôznych kritérií delenia. Tak napríklad Bakoš delí výchovné metódy podľa ich pôsobenia na stránku osobnosti, pretože takéto delenie pokladá za najúčinnějšíe – metóda vysvetľovania, metóda cvičenia a navykania a metóda mravného hodnotenia.³⁵

Rozinajová delí výchovné metódy tiež podľa ich vplyvu na rôzne stránky osobnosti – metódy zamerané na intelekt, metódy zamerané na vôľu a metódy zamerané na citovú stránku.³⁶

Fulková a Oberuč predkladajú niekoľko druhov delení výchovných metód v závislosti od rôznych kritérií členenia. Podľa počtu vychovávaných, podľa charakteru práce vychovávateľa a vychovávaných, podľa meniaceho sa postavenia vychovávaného v procese výchovy.³⁷

Koldeová nemá delenie výchovných metód, iba ich vymenúva – kladenie požiadaviek a kontrola ich plnenia, vysvetľovanie a presvedčovanie, pochvaly a napomínania, osobný príklad vychovávateľa.³⁸

Takisto aj Tomášek ich iba vymenúva – rozkaz, napomenutie a poučenia, príklad, odmena a trest.³⁹ Viacerí autori tvrdia, že najdôležitejšou a najúčinnějšíou výchovnou metódou je príklad, vzor.⁴⁰

Podľa našich názorov je v rodinnej praxi používanie výchovných metód aspoň tak dôležité ako ich používanie v školskej praxi. Najdôležitejšou, najprirôdzenejšou a zároveň najúčinnějšíou výchovnou metódou je výchova vzorom. Často používané a v prostredí vzájomnej dôvery aj účinné sú metódy vysvetľovania a poučovania a metódy cvičenia a navykania. Metódy odmien a trestov sú považované za metódy motivačné, ale žiaľ, trvácnosť ich motivačného vplyvu je

³³ BAKOŠ, Teória výchovy, s. 116.

³⁴ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 78.

³⁵ Porov. BAKOŠ, Teória výchovy, s. 118.

³⁶ Porov. ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 115.

³⁷ FULKOVÁ, OBERUČ, Teória výchovy: základné problémy, s. 49.

³⁸ Porov. KOLDEOVÁ, L. Odmeny a tresty v rodinnej výchove. In: *Pedagogická revue*. 2005, roč. 57, č. 4, s. 377.

³⁹ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 78.

⁴⁰ Porov. SEVERE, S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Praha: Portál, 2000, s. 28; tiež porov. POSSE, R., MELGOSA J. *Umenie výchovy*. Vrútky: Advent-Orion, 2002, s.107.

veľmi nízka, najmä bez vybudovaného vzťahu medzi motivujúcim a motivovaným.

ODMENA A TREST

Každý z nás je rád, keď naše konanie je ohodnotené uznaním, pochvalou či odmenou a všetci sme neradi trestaní. Na tomto mieste je potrebné bližšie vymedziť **pojmy odmena a trest** a hranice trestu.

Podľa Koldeovej je **odmenou** kladné ohodnotenie správania, ktoré podnecuje a stimuluje lepšie správanie.⁴¹

Podobne ju definuje aj Čapek. Odmena je podľa neho „*také pôsobenie, spojené so správaním alebo konaním jednotlivca, ktoré vyjadruje pozitívne hodnotenie a prináša vychovávanému radosť a uspokojenie niektorých jeho túžob*“.⁴²

S **trestom** je to naopak. Trest „*vyjadruje negatívne hodnotenie a prináša vychovávanému neľúbosť, frustráciu alebo obmedzenie niektorých jeho potrieb*“.⁴³

Koldeová charakterizuje trest ako ten, ktorý „*odsudzuje správanie nevhodné a podporuje správanie vhodné*“. Je podľa nej podstatné, aby sa v treste zlý skutok spájal s nepríjemnými zážitkami, čím sa podľa nej „*určitá činnosť stáva nežiaducou a odpudzujúcou*“.⁴⁴

Matějček sa na trest a odmenu pozerá viac z pohľadu psychologického. Podľa neho trest nie je to, čo si myslí vychovávateľ, ale to, čo dieťa ako trest prežíva. Analogicky to platí pre odmenu. Odmenou je len to, čo dieťa ako odmenu prijíma.⁴⁵

Aj Bakoš upozorňuje, že hodnota odmeny a trestu je v pôsobení na žiakov dôležitá, pretože odmena povzbudzuje žiakov a spôsobuje im uspokojenie a radosť. Zároveň však „*tým podporuje rozvoj ich mravných, vôľových a charakterových vlastností*“.⁴⁶

Pomerne krátke vymedzenie odmeny má Tomášek: „*Odmena je uspokojujúci dôsledok mravného dobra*“.⁴⁷ Zároveň ju delí na dva druhy – prirodzenú (vnútorné uspokojenie) a umelú (výslovné uznanie, pochvala, vyznamenanie). Podob-

⁴¹ Porov. KOLDEOVÁ, Odmeny a tresty v rodinnej výchove, s. 377.

⁴² ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 31.

⁴³ ČAPEK, Odměny a tresty ve školní praxi, s. 31.

⁴⁴ KOLDEOVÁ, Odmeny a tresty v rodinnej výchove, s. 378.

⁴⁵ Porov. MATĚJČEK, Po dobrém, nebo po zlém? s. 26.

⁴⁶ BAKOŠ, Teória výchovy, s. 126-127.

⁴⁷ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 99.

ne aj definícia trestu je jednoduchá: „*Trest je neprijemným následkom mravného zla.*“⁴⁸ S týmito Tomášekovými definíciami sa môžeme úplne stotožniť.

Na doplnenie ešte uvedieme Koldeovej postreh: „*Väčšinou je zhoda medzi tým, čo vychovávateľ za trest považuje, a čo dieťa ako trest prijíma, ale vždy to tak nemusí byť. Treba si uvedomiť, že každé dieťa je individualitou a to, čo je trestom pre jedno dieťa, nemusí byť pre druhé.*“⁴⁹

BOH AKO PRVOTNÝ VYCHOVÁVATEĽ

Každý vychovávateľ musí, aby mohol sám dávať, čerpať z nejakého zdroja. Kresťanskí vychovávateľia, či už učitelia, vychovávateľia alebo rodičia, môžu (a aj by mali) čerpať silu a múdrosť k výchove im zverených detí práve z trojjediného Boha. Ako píše Gruchalová: „*Ak otec nemá pre svoju rolu vzor v Bohu Otcovi, nikdy nemôže správne povzbudzovať svoje deti. Privádzať druhých k pokore, v sile prekonávať rany života, vyžaduje pevnú dôveru v Boha a citlivosť pre jeho hlas.*“⁵⁰

Boží Syn sa sám nazýva učiteľom: „*Vy ma oslovujete: »Učiteľ« a: »Pane« a dobre hovoríte, lebo to som.*“ (Jn 13,13) A je zjednotený aj s Otcom: „*Filip, toľký čas som s vami, a nepoznáš ma?! Kto vidí mňa, vidí Otca. Ako môžeš hovoriť: »Ukáž nám Otca?!« Neveríš, že ja som v Otcovi a Otec vo mne? Slová, ktoré vám hovorím, nehovorím sám zo seba, ale Otec, ktorý ostáva vo mne, koná svoje skutky.*“ (Jn 14,9-10) Aj to je dostatočným dôvodom, prečo sa od Neho učiť správne pedagogickému prístupu.

ODMENA A TREST V STAROM ZÁKONE

Keby sme oslovili ľudí, ktorí aspoň občas siahnu po Svätom písme, alebo pri liturgii počávajú prednášané Božie slovo, a spýtali sa ich na odmenu a trest v Starom zákone, tak istotne by si veľká väčšina z nich spomenula na vyhnanie Adama a Evy z Edenu ako trest za prvý hriech a o odmene by asi dlho premýšľali, ak by si vôbec na niečo spomenuli.

Termín odmena⁵¹ sa v Starom zákone, a tým aj v celom Svätom písme, prvýkrát spomína až v 15. kapitole knihy Genezis, keď Boh (Pán) sľubuje vo vide-

⁴⁸ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 100.

⁴⁹ KOLDEOVÁ, Odmeny a tresty v rodinnej výchove, s. 378.

⁵⁰ GRUCHALOVÁ, Ľ. *Otcovstvo, dar a poslanie*. Dolný Kubín: Zrno, 2001, s.108.

⁵¹ Zamerali sme sa na miesta, kde je doslovne použitý termín „odmena/odmeniť“. Miesta, kde je odmena (a platí to aj o treste) zahrnutá implicitne sme neuvádzali. Odmenou totiž môžeme nazvať aj to, keď je prijatá Ábelová obeta, alebo keď Boh zachráni Noema s rodinou za jeho spravodlivý život.

ní Abramovi: „*Neboj sa, Abram, ja som tvoj štít. Tvoja odmena bude veľmi veľká!*“ (Gn 15,1) Môžeme tvrdiť, že Boh na tomto mieste chce odmeniť Abrama za jeho doterajšiu vernosť a aj ho povzbudiť do budúcnosti. Odmeny sú spomínané v Starom zákone nielen v súvislosti s Božím konaním, ale častokrát aj ako konanie ľudí. Zväčša ide skôr o odplatu (vyrovnanie sa) za službu či vykonanú prácu. Dobrým príkladom je zadržovaná odmena Jakubovi od jeho test'a Labana v 30. kapitole knihy Genesis. (Porov. Gn 30,27n.)

Ak sa pozrieme na Božie odmeňovanie, tak sa prejavuje zväčša ako požehnanie (hojnosť dobier) a ochrana už tu na zemi. Boh odmenu používa tiež ako ocenenie predchádzajúceho správania, najmä vernosti Božiemu slovu, buď prisľúbeniu alebo prikázaniu. Ale aj ako povzbudenie vytrvalosti v tom dobrom. Ako príklad môžeme uviesť Dávidov chválospev v druhej knihe Samuelovej v 22. kapitole: „*Za moju spravodlivosť ma Pán odmenil, odmenil ma za to, že moje ruky boli čisté, lebo som kráčal po cestách Pánových a od svojho Boha som neodstúpil bezbožne. Pred očami som mal všetky jeho príkazy a jeho zákony som neodvrhol.*“ (2 Sam 22,21-23)

V žalme 127 kráľ Šalamún spieva, že akákoľvek námaha bez pomoci Boha (Pána) je márna a že On odmeňuje svojich miláčikov (tých, ktorí sa spoliehajú na Neho). Odmenu stotožňuje s Pánovým dedičným darom: „*Hľa, Pánovým dedičným darom sú synovia, jeho odmenou je plod lona.*“ (Ž 127,3)

Skrze prorokov Boh Izraelitom vyčíta, že sa ženú za hmotnými ľudskými odmenami aj na úkor spravodlivosti. (Porov. Iz 1,23; Mich 7,3)

Boh v Starom zákone teda odmeňuje spravodlivých, verných s čistým srdcom a ako odmenu dáva požehnanie (hojnosť hmotných dobier), ochranu, dlhý život a potomstvo (synovia).

Termín trest sa prvýkrát v Starom zákone nachádza ešte neskôr ako odmena. Je to až v knihe Exodus, keď Boh (Pán) opakuje Mojžišovi svoje prisľúbenie (Ex 6,6n.) po jeho pochybnostiach a výčitkách Bohu o zvyšujúcom sa útlaku zo strany faraóna. (Ex 5,22-23)

No o treste môžeme určite hovoriť aj v už spomínanej časti Starého zákona o vyhnaní z raja. Slovo trest tam síce nie je spomenuté, ale z kontextu je zrejmé, že išlo o trest. Tým prvým potrestaným však bol had: „*Preto, že si to urobil, prekliaty budeš medzi všetkým dobytkom a medzi všetkou poľnou zverou! Na bruchu sa budeš plaziť a prach zeme hltáť po celý svoj život! Nepriateľstvo ustanovujem medzi tebou a ženou, medzi tvojím potomstvom a jej potomstvom, ono ti rozšliape hlavu a ty mu zraníš päť.*“ (Gn 3,14-15) Následne Boh potrestal Evu a nakoniec Adama. Podľa delenia trestov u Tomášeka⁵² by sme mohli tieto tresty nazvať umelé. A prirodzeným trestom by mohlo byť už o niekoľko veršov skôr spomenuté: „*I otvorili sa obom oči a spoznali, že sú nahí. Zošili figové listy*

⁵² Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 100.

a urobili si zásterky. A potom, keď počuli hlas Pána, Boha, ktorý sa za denného vánku prechádzal po záhrade, skryl sa Adam i jeho žena pred Pánom, Bohom, medzi stromami záhrady.“ (Gn 3,7-8)

Zaujímavú zmienku o treste nachádzame napríklad v 34. kapitole knihy Exodus: *„On preukazuje milosrdenstvo tisícom, odpúšťa nepravosť, zločiny a hriech, ale nič nenecháva nepotrestané: on navštevuje vinu otcov na deťoch a detných deťoch až do tretieho a štvrtého pokolenia!“* (Ex 34,7) Na tomto mieste je Boh opísaný ako ten, ktorý zároveň odpúšťa, ale aj trestá. Božie odpustenie neznamená nepotrestanie, ale obnovenie vzťahu a dôvery!

Boh v Starom zákone vopred upozornil, tak ako aj Adama v Edene (Porov. Gn 2,16-17), čo má jeho vyvolený ľud konať a čoho sa má vyvarovať:

„Ak ma nebudete poslúchať a prestúpíte niektorý z týchto mojich príkazov, ak opovrhnete mojimi predpismi a ak sa vám budú moje nariadenia prikríť, takže nevyplníte niektorý z mojich príkazov a tak porušíte zmluvu so mnou, potom vám urobím toto: Zošlem na vás hrôzu, suchoty a horúčku, čo vyhasína zrak a stravuje život. ... Obrátim svoju tvár proti vám, takže vás vaši nepriatelia dobyjú, ... A ak ma nebudete ani potom počúvať, budem vás trestať d'alej sedem ráz väčšími za vaše hriechy.“ (Lv 26,14-18)

Aj Šalamúnova modlitba, ktorú predniesol v novopostavenom chráme pri príležitosti premiestnenia archy zmluvy do jeho svätyne, dokazuje, že izraelský národ si bol vedomý toho, čo je správne, čo majú robiť a čo je nesprávne, čoho sa majú vyvarovať. Bol si vedomý toho, že Boh je spravodlivý, netresce bezdôvodne, ani z pomstychtivosti, ale že každý trest od Boha má výchovný účinok, má za cieľ odvrátenie sa od zlej cesty k ceste spravodlivosti. (Porov. 1 Kr 8,22-53) Aj Dávid vo svojom 39. žalme spieva: *„Trestami za hriechy naprávaš človeka.“* (Ž 39,11) Trest od Boha považovali Izraeliti za samozrejmu výchovnú metódu a vedeli aj, že Božie konanie voči nim má výchovný zámer: *„Že by netrestal ten, čo vychováva národy, čo učí ľud múdrosti? Pán pozná ľudské myšlienky a vie, aké sú márne. Blažený človek, ktorého ty, Pane, vzdelávaš a poučáš o svojom zákone.“* (Ž 94,9-11; porov. Ž 99,8 a Ž 118,18)

V niekoľkých prípadoch Boh priamo nepotrestal vinníka – panovníka, ale jemu zverený ľud. V jednom prípade išlo o Egypt a faraóna, ktorý odmietal prepustiť Izraelitov (Porov. Ex 7,4)⁵³, a v ďalšom prípade išlo o Izraelitov, keď sa kráľ Dávid nechal zviest' Satanom a vykonal sčítanie ľudu (Porov. 1 Krn 21,1-7).

Pohľad ľudí na Boha, na svet a na život vôbec býva do veľkej miery ovplyvnený kultúrou, v ktorej vyrastajú, v ktorej žijú. Zaujímavý a tajomný je

⁵³ *„A faraón vás nebude počúvať, ja však položím svoju ruku na Egyptánov a za veľkých súdov vyvediem svoje voje a svoj izraelský ľud z Egypta.“*

príbeh Jóba. On bol v Božích očiach „*muž dokonalý a statočný, bojí sa Boha a chráni sa zlého.*“ (Jób 1,8) No napriek tomu ho stihne nešťastie a utrpenie. On tomu nerozumie a jeden z jeho priateľov to vysvetľuje tak, ako to bolo vtedy zvyčajné, ako tresty za Jóbove hriechy: „*Kto spravodlivý je v očiach Pána, kto pred svojím Tvorcom čistý je?*“ (Jób 4,17) A neskôr ho poučuje: „*Koho Pán tu kára, blažený je. Trestom Všemocného nepohrdaj!*“ (Jób 5,17) Jób sa však bráni, vzpiera a dokonca sa postaví aj proti Bohu. Na Jóbovi (vychovávanom) je sympatické, že napriek všetkému tlaku svojich priateľov sa neodvracia od Boha (vychovávateľa) a chce s ním viesť dialóg, chce sa pred ním obhajovať. To aj nakoniec dosiahne a Boh mu odpovedá: „*Kto to prozreteľnosť zatemňuje zas a slovami, v ktorých vedy vôbec niet?! Slabiny si opáš ako hrdina, ja sa budem pýtať, ty ma poučíš.*“ (Jób 38,2-3) V tejto odpovedi však Boh vôbec nevysvetľoval Jóbovi pohnútky svojho počínania. Táto odpoveď slúžila iba na to, aby sa Boh dal Jóbovi spoznať, aby mu zjavil svoju múdrosť a autoritu, ktorá je človeku nepochopiteľná a pokorený Jób na to odpovedá: „*Ustúpi, kto prie sa so Všemohúcim, kto aj Boha kára, dá už odpoveď?*“ (Jób 40,2) a „*Hľa, úbohý som, čo ti vravieť mám? Položím si iba ruku na ústa. Raz hovoril som, opakovať nebudem, aj po dva razy, znovu nezačnem.*“ (Jób 40,4-5)

Po ďalšej reči Boha Jób priznáva, že Boha nepoznal:

„*Nuž dobre viem ja, že ty všetko urobíš, nijaký tvoj zámer nemožno prekaziť. Hovoril som, lenže neuvážil som tie divy, čo chápať ver' som nemohol. Vypočuj ma, prosím, budem hovoriť, budem sa ťa pýtať a ty pouč mňa. Len z počutia som teba dosiaľ poznával, lež moje oko teraz ťa už uzrelo. Tak korím sa už, budem robiť pokánie a (posypem sa) prachom, taktiež popolom.*“ (Jób 42,2-6)

Na záver Boh ešte pokarhá Jóbových priateľov, že „*ste o mne nehovorili pravdivo ako môj služobník Jób.*“ (Jób 42,7)

Aj v rodinnej výchove považovali Izraeliti trestanie (dokonca fyzické!) za prejav lásky otca k synovi: „*Kto ľutuje svoj prút, ten nemá svojho syna rád, kto ho však miluje, ten ho priuča na trestanie zavčasu.*“ (Prís 13,24) a „*Bláznovstvo väzí v srdci chlapčáta, trestajúci prút ho však stadiaľ vyženie.*“ (Prís 22,15) Neskôr aj slová, ktoré sú pre väčšinu z nás neprijateľné: „*Neukracuj chlapca na treste, bo nezomrie, keď ho vyšľaháš korbáčom. Ty ho vyšľaháš korbáčom a (tým) zachraňuješ jeho dušu pred peklom.*“ (Prís 23,14) No aj z týchto slov je zjavné, aký cieľ mali pred sebou veriaci Izraeliti pri výchove svojich detí. Zachrániť ich pre Nebo.

Avšak aj skrze proroka Izaiáša Boh (Pán, Jahve) pripravuje svoj ľud na príchod spravodlivého Pánovho služobníka, ktorý vykúpi Izrael (Ježiša Krista). On bude darom nepoddajnému (nevychovateľnému) izraelskému ľudu. Na ňom chce Boh zjaviť svoju milosrdnú spravodlivosť, lebo Izraeliti už neboli schopní znášať tresty za svoje hriechy. Izaiáš predpovedá, že mnohí nepochopia tento

Boží výchovný zámer a budú aj Ježiša považovať za Bohom potrestaného. „Vskutku on niesol naše choroby a našimi bôľmi sa on obťažil, no my sme ho pokladali za zbitého, strestaného Bohom a pokoreného. On však bol prebodnutý pre naše hriechy, strýznený pre naše neprávosti, na ňom je trest pre naše blaho a jeho ranami sme uzdravení.“ (Iz 53,4-5)

Napriec proročnými knihami môžeme vidieť, ako Boh upozorňuje Izraelitov na ich nevernosť, modloslužbu, nespravodlivosť voči blížnemu, ako ich vyzýva na nápravu a upozorňuje ich na trest. Trest, ktorý, keď je prijatý, pôsobí výchovne, uzdravujúco. V knihe Prísloví nájdeme aj takúto radu: „Nevzpieraj sa, syn môj, keď ťa cúdi Pán a nech ťa neomrza jeho karhanie, lebo Pán karhá toho, koho miluje, ako otec syna, ktorého má rád.“ (Prís 3,11-12)

V Starom zákone vidíme, že trest je chápaný ako prirodzená reakcia na neposlušnosť Izraelitov voči Bohu. Mali zmysel pre vinu a hriech. A práve tento zmysel robil v Božích očiach veľkého aj kráľa Dávida, ktorý nebol nevinný, ale bol spravodlivý. Uznal, že to, čo vykonal, aby získal Betsabe je hriechom (Porov. 2Sam 12,13), a že si zaslúži za to trest. Uznal tým, že Boh je pravdivý, že neklame. Ak stratíme cit pre rozlišovanie dobra a zla, ak stratíme zmysel pre hriech a ak neuznáme, že hriech je zlom a že si zaslúži potrestanie, tak vlastne robíme z Boha klamára. A to je nespravodlivosť.

ODMENA A TREST V NOVOM ZÁKONE

Aj v Novom zákone sú spomínané odmena a trest ako Božia výchovná metóda. Ježiš Kristus, ako najlepší vychovávateľ, upozorňuje na odmenu, ktorá čaká verných a aj dáva návod, ako sa k odmene dostať. Najzrozumiteľnejšie to hovorí v Matúšovom evanjeliu v reči na vrchu. Tam, mohli by sme povedať, je zhrnuté celé jeho učenie. (Porov. Mt 5,1-7,27)

Upozorňuje napríklad: „Ak vaša spravodlivosť nebude väčšia ako spravodlivosť zákonníkov a farizejov, nevojdete do nebeského kráľovstva.“ (Mt 5,20) V tomto citáte je zhrnutá aj odmena (nebeské kráľovstvo), aj cieľ Ježišovej výchovy (väčšia spravodlivosť). Ježiš tu vysvetľuje aj Božiu logiku udeľovania odmiem. Ak konáme pred ľuďmi (aby nás videli), tak odmenu od Boha (Otca) nedostaneme. Ak však budeme konať spravodlivé skutky pre Boha a z lásky k Bohu, tak on sám nás odmeni: „Dajte si pozor a nekonajte svoje dobré skutky pred ľuďmi, aby vás obdivovali, lebo nebudete mať odmenu u svojho Otca, ktorý je na nebesiach.“ (Mt 6,1)

Bohu sa nepáči pokrytectvo, ktoré človeka pripravuje o Božiu odmenu: „Keď teda dávaš almužnu, nevytrubuj pred sebou, ako to robia pokrytci v synagógach a po uliciach, aby ich ľudia chválili. Veru, hovorím vám: Už dostali svoju odmenu.“ (Mt 6,2)

Ježiš pre dosiahnutie Božej odmeny požaduje od svojich učeníkov viac, než je bežné vo vtedajšej spoločnosti. Odmenu spája s „nadvýkonmi“: „*Ale milujte svojich nepriateľov, dobre robte, požičiavajte a nič za to nečakajte! Tak bude vaša odmena veľká a budete synmi Najvyššieho, lebo on je dobrý aj k nevďačným a zlým.*“ (Lk 6,35) Tu môžeme vidieť aj ďalšiu výchovnú metódu, ktorú používa, a to je výchova vzorom.

Apoštol Pavol vo svojich listoch tiež spomína odmenu. V Liste Rimanom píše: „*Kto pracuje, nedostáva odmenu z milosti, ale z podlžnosti.*“ (Rim 4,4) Tu vysvetľuje, že okrem odmeny za spravodlivé skutky Boh dáva ešte aj odmenu z viery, ako to bolo v prípade Abraháma.

V Liste Efezanom pobáda otrokov k poslušnosti a k službe pozemským pánom, ako by to bol Kristus a dodáva: „*Ved' viete, že každý, aj otrok, aj slobodný, dostane od Pána odmenu, ak urobí niečo dobré.*“ (Ef 6,8) Niečo podobné píše aj v Liste Kolosanom (Porov. Kol 3,23-24) a tu uvádza, že odmenou bude dedičstvo.

V Liste Hebrejom autor tiež potvrdzuje už Pavlom spomínanú odmenu za dôveru: „*Preto netraťte dôveru, lebo ju čaká veľká odmena.*“ (Hebr 10,35)

Apoštol Ján vo svojom druhom liste pobáda adresátov k vytrvalosti a vernosti Kristovmu učeniu a pripomína im: „*Dávajte si pozor, aby ste neprišli o to, na čom ste pracovali, ale aby ste dostali plnú odmenu.*“ (2 Jn 1,8)

V knihe Zjavenia apoštola Jána je zopakovaná a potvrdená myšlienka Božieho odmeňovania: „*Hľa, prídem čoskoro a moja odplata so mnou; odmením každého podľa jeho skutkov.*“ (Zjv 22,12)

Chceli by sme však ešte raz upozorniť na blahoslavenstvá v Kristovej reči na vrchu v Matúšovom evanjeliu (Porov. Mt 5,2-12) V nich je odmena zahrnutá implicitne. Každé z týchto blahoslavenstiev totiž v sebe zahŕňa odmenu. V prvej časti vety je vždy vyzdvihnuté nejaké dobro, nejaká dokonalosť a v druhej časti odmena. Niektoré tie odmeny sú prisľúbené do budúcnosti, ako napríklad v 6. verši: „*Blahoslavení lační a smädní po spravodlivosti, lebo oni budú nasýtení.*“ No v niektorých blahoslavenstvách je odmena prítomná už v samotnom postoji, napríklad v 3. verši: „*Blahoslavení chudobní v duchu, lebo ich je nebeské kráľovstvo.*“

Slovo trest (trestanie) sa v evanjeliách spomína iba u Lukáša v súvislosti s mučením Ježiša. Použil ho iba Pilát. (Porov. Lk 23,16.22) Môžeme tu ale nájsť obdobu slova trest, a síce odplata. Ono sa používa v neutrálnom význame, niekedy ako odmena a niekedy ako trest. Tak napríklad v Evanjeliu podľa Matúša Ježiš hovorí: „*Lebo Syn človeka príde v sláve svojho Otca so svojimi anjelmi a vtedy odplatí každému podľa jeho skutkov.*“ (Mt 16,27) Z predchádzajúceho kontextu vyplýva, že ak tie skutky budú spravodlivé, tak odplatou bude odmena, ak nespravodlivé, tak zaslúžený trest.

Apoštol Pavol používa trestanie ako výchovnú metódu. V Druhom liste Korinťanom píše: „*... a sme pripravení potrestať každú neposlušnosť, kým ne-*

bude vaša poslušnosť úplná.“ (2 Kor 10,6) V tom istom liste spomína aj potrestanie, ktoré vidí v konaní pokánia. (Porov. 2 Kor 7,10-11) Ide vlastne o „sebatrestanie“. V Druhom liste Solúnčanom opisuje aj Boží súd, pri ktorom Boh *„odplatí súžením tým, čo vás sužujú“* (2 Sol 1,6). Ďalej popisuje aj zjavenie Pána Ježiša, *„aby v ohnivom plameni potrestal tých, čo nepoznajú Boha, aj tých, čo odporujú evanjeliu nášho Pána Ježiša. Za trest sa dostanú do večnej záhuby, ďaleko od Pánovej tváre a slávy jeho moci.“* (2 Sol 1,8-9)

Apoštol Ján vo svojom prvom liste píše o súvislosti medzi strachom a trestom a strach vidí ako prekážku pre dokonalú lásku: *„V láske niet strachu, a dokonalá láska vyháňa strach, lebo strach má v sebe trest, a kto sa bojí, nie je dokonalý v láske.“* (1 Jn 4,18) Aj toto môže byť vysvetlením, prečo Ježiš vo svojej radostnej zvesti nehrozí trestaním, ale ponúka odpúšťanie a povoláva ku konaniu z lásky, a nie pod hrozbou trestu.

Apoštolovi Jánovi, keď bol na ostrove Patmos, sa zjavil niekto *„ako Syn Človeka“* (Zjv 1,13) a okrem iného mu v liste, ktorý diktoval pre anjela laodicejskej cirkvi, povedal: *„Ja karhám a trescem tých, ktorých milujem. Bud' teda horlivý a rob pokánie.“* (Zjv 3,19)

Oveľa viac než slovo trest sa používa synonymum súd. Len v evanjeliách sa v rôznych obmenách nachádza 67-krát. Celé by sme to mohli zhrnúť do jedného Ježišovho výroku: *„Ľudia sa budú v deň súdu zodpovedať z každého daromného slova, ktoré vyslovia. Lebo podľa svojich slov budeš ospravedlnený a podľa svojich slov budeš odsúdený.“* (Mt 12,36-37) Podľa tohto Ježišovho vyjadrenia je zrejmé, že každý zlý skutok (aj slovo či myšlienka) bude potrestaný, no Boh nám ešte dáva čas na nápravu.

Ježiš však ešte ponúka jeden spôsob, ako uniknúť trestu, keď hovorí svojim apoštolom: *„Chodte do celého sveta a hlásajte evanjelium všetkému stvoreniu. Kto uverí a dá sa pokrstiť, bude spasený (rozumej odmenený); ale kto neuverí, bude odsúdený (rozumej potrestaný).“* (Mk 16,15-16)

Ježiš poukázaním na to, že nik z nás nie je spravodlivý a každý by si zaslúžil trest, nás pobáda od trestania (súdenia) k milosrdenstvu (odpúšťaniu): *„Nesúďte a nebudete súdení. Neodsudzujte a nebudete odsúdení! Odpúšťajte a odpustí sa vám.“* (Lk 6,37)

Apoštol Ján vo svojom evanjeliu vysvetľuje Božiu výchovnú metódu, ktorú Boh uplatnil skrze Ježiša Krista takto: *„Lebo Boh neposlal Syna na svet, aby svet odsúdil, ale aby sa skrze neho svet spasil. Kto v neho verí, nie je súdený. Ale kto neverí, už je odsúdený, pretože neveril v meno Jednorodného Božieho Syna.“* (Jn 3,17-18) Z tohto Jánovho vysvetlenia je zrejmé, že Boh poslal svojho Syna nie na trestanie ľudí, ale na opätovné nadviazanie vzťahu s nimi, na ich záchranu. Lebo keď Boh použije trestanie (odsúdenie), tak to bude ako posledná možnosť a nebude to už výchovná metóda, ale konečná voľba samotného človeka.

V Starom zákone bola odmena a trest chápaná prevažne v materiálnom zmysle – majetok, potomstvo, blahobyt – no čiastočne už aj v duchovnom zmysle. No v Novom zákone sa Božia pedagogika v podobe odmien a trestov výrazne presúva do duchovnej roviny. Na rozdiel od Starého zákona, je prisľúbená odmena skôr v podobe pokoja, radosti, spokojnosti vo svedomí, odpustenia, blaženého nazerania a, samozrejme, večnej blaženosti v dome nášho Otca. Ježiš nesľubuje hmotné statky, kariéru, či popularitu.

Podľa nás by sme mohli Božiu výchovu vyvoleného ľudu popísanú vo Svätom písme, tak ako sa menila v histórii – od prvého zákazu, cez fyzické či materiálne odmeňovanie a trestanie, ďalej odmeny a tresty v duchovnej rovine až po dedičstvo a blaženosť v Otcovom dome – prirovnať k výchove človeka od detských liet až po adolescenciu. Duchovne dospieť sa podarilo iba niekoľkým jednotlivcom a tých titulujeme ako svätých.

ZÁKLADNÉ PREDPOKLADY PRE ÚSPEŠNÚ VÝCHOVU

Odborníci v každej vednej disciplíne, teda aj v pedagogike sú si vedomí, že k tomu, aby boli použité metódy účinné, je pri ich aplikácii nutné dodržať určité (niekedy až špecifické) podmienky. Z pedagogického pohľadu je jasné, že pri používaní výchovných metód musia byť dodržané určité základné predpoklady, aby výchova mohla byť úspešná, aby dosiahla žiadaný cieľ. „*V tomto procese, v ktorom sa formuje osobnosť dieťaťa, je osobnosť jeho vychovávateľa činiteľom najdôležitejším.*“⁵⁴

Je teda dôležitá formácia učiteľa, vychovávateľa, rodiča aby si napríklad vždy vedel vybrať tú správnu výchovnú metódu. Nemožno vytvoriť robotického vychovávateľa. Neplatia tu žiadne šablóny. Život je pestrý a niekedy aj zložitý, takže pri výchove a používaní výchovných metód a prostriedkov „*musíme postupovať uvážlivo, taktne, citlivo. A to však nejde bez vreľého citového vzťahu k dieťaťu.*“⁵⁵

Tomášek medzi dôležité predpoklady úspešnej výchovy radí princíp individualizácie. „*Vychovávateľ nesmie vidieť pred sebou iba individuá, ale individuality. Musí teda poznať dieťa pokiaľ možno čo najlepšie po stránke telesnej, duševnej, náboženskej a mravnej.*“⁵⁶ No za základný predpoklad každej úspešnej výchovy považuje lásku ku zvereným deťom.⁵⁷ „*V pravej láske je tajomstvo*

⁵⁴ MATĚJČEK, Po dobrém, nebo po zlém? s. 45.

⁵⁵ MATĚJČEK, Po dobrém, nebo po zlém? s. 46.

⁵⁶ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 48.

⁵⁷ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 258.

*úspechu vo výchovnom pôsobení u detí a mládeže.*⁵⁸ Láska nám dáva veľkosť a moc vo výchove práve vtedy, keď sa z lásky k deťom stávame malými. Láska dáva vychovávateľovi trpezlivosť, dáva mu pedagogický takt, dáva mu porozumenie pre potreby zverencov a dáva vychovávateľovi vplyv na zverencov.⁵⁹

Dobson po desaťročiach práce s tisíckami rodín a po výchove vlastných detí zastáva rovnaký názor: „*Deti najlepšie prosperujú v ovzduší lásky s rozumne uplatňovanou a dôsledne dodržiavanou disciplínou.*“⁶⁰

Aj Koldeová v závere svojho komparatívneho výskumu o odmenách a trestoch v rodinnej výchove uskutočneného v rokoch 2001 až 2003 v SR a SRN uvádza, že „*v prístupe rodičov k dieťaťu je skutočnosť, že dobre odmeniť a potrestať dieťa môže len rodič, ktorý ho má naozaj rád.*“⁶¹

Aj my sa nazdávame, že základným predpokladom pre úspešné uplatnenie akejkoľvek výchovnej metódy je láska vychovávateľa, či už rodiča alebo učiteľa, k deťom. A to nielen k tým „dobrým, šikovným a poslušným“, ale ku všetkým, ktoré mu boli zverené. Iba v atmosfére lásky sa môže budovať vzťah vzájomnej dôvery. Iba ak deti vedia, že sú milované, dokážu sa otvoriť učiteľovi, vychovávateľovi, rodičovi a odmena od nich môže pôsobiť motivačne. A to násobne viac platí o trestoch.

ODMENA AKO VÝCHOVNÁ METÓDA

Vo všeobecnosti môžeme skonštatovať, že odmien je v dnešnej dobe vo výchove málo. Neraz sa stáva, že učitelia, vychovávatelia a najmä rodičia nevedia dobre a dostatočne povzbudzovať a chváliť. Jedným z dôvodov býva, že oni sami sú výchovou zranení. Sú narušení práve tým, že oni sami neboli chválení, povzbudzovaní a odmeňovaní. A je ťažké dávať, čo sme nedostali.⁶²

Aj Rozinajová upozorňuje, že v našich (slovenských) rodinách častokrát „*ostáva dobré správanie zvyčajne bez povšimnutia, pretože sa pokladá za niečo samozrejmé a netreba sa teda k nemu vyjadrovať.*“⁶³

Učiteľ, vychovávateľ, rodič však má používať odmeny, aby povzbudil deti k opakovaniu správneho konania. No odmena nemá byť protihodnotou za sku-

⁵⁸ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 259.

⁵⁹ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 259-261.

⁶⁰ DOBSON, J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: Návrat domů, 1997, s. 8.

⁶¹ KOLDEOVÁ, Odmeny a tresty v rodinnej výchove, s. 392.

⁶² Porov. GRUCHALOVÁ, Otcovstvo, dar a poslanie, s. 108.

⁶³ ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 120.

tok, ale iba prejavom uznania. Odmenu si zasluhuje iba dobré snaženie, nikdy nie to, čo má dieťa ako danosť, o čo sa nezaslúžilo.⁶⁴

Aj podľa Fulkovej a Oberuča máme oceňovať najmä výkon a iniciatívu.⁶⁵

Pod odmenou si najčastejšie predstavujeme niečo hmotné. Najväčší podiel na tom asi má naša osobná životná skúsenosť a aj kus psychologickéj projekcie. Ako sme však už uviedli, odmenou je vždy len to, čo odmeňovaný ako odmenu vníma, čo ho poteší, čo mu urobí radosť. Treba teda vždy individuálne rozlišovať, komu akú odmenu udeliť. V neposlednom rade treba pamätať na to, že sám predmet odmeny môže a aj by mal výchovne spolupôsobiť. Odmeniť dieťa môžeme nielen niečím vonkajším ako napríklad hračkou, sladkosťou, peniazmi, filmom v televízii a pod., ale aj sebou samým tým, že mu venujeme svoju pozornosť, prečítame z knihy, ideme na výlet, alebo ho jednoducho objímeme, pohladíme, či sa naň usmejeme. *„Zatiaľ čo v prvom prípade išlo o ďalšiu vec, ktorú dieťa dostalo, v druhom prípade ide o novú formu vzťahu a komunikácie. Odmena nie je niečo doneseného z vonkajšku, ale vzťah sám.“*⁶⁶

Aj Tomášek upozorňuje, že čisto hmotné odmeny prebúdajú nižšie city a nemajú teda pre mravný rozvoj dieťaťa veľkú výchovnú cenu.⁶⁷

Burian so Špánikom konštatujú, že odmeňovanie musí byť uvážlivé, najmä ak je verejné. Ich škála odmien je široká. *„Od milého úsmevu, cez pohladenie, slovné povzbudenie, pochvalu pred kolektívom triedy, pred rodičmi, verejnú pochvalu až po vecné odmeny, ceny a dary.“*⁶⁸

Pochvala, podľa Rozinajovej, *„patrí medzi najpozitívnejšie prostriedky výchovy.“*⁶⁹ Nie je dobré odmeňovať všetko a opakovať ten istý druh pochvaly. Hlavne u starších detí hrozí, že v tom objavujú náš skrytý čisto výchovný zámer.

Severe nás vyzýva, aby sme deväťdesiat percent svojej energie sústredili na dobré správanie našich detí.⁷⁰ Ak budeme brať dobré správanie a dobré učenie detí ako samozrejmosť, tak sa nebudú zlepšovať. Motivácia pochvalou či odmenou má práve naučiť deti plniť si svoje povinnosti. Vykonávať aj tie činnosti, ktoré ich nebavia, ale pre ich zdravý vývoj sú potrebné. *„Deti sa málokedy dokážu motivovať samy, samy od seba sa väčšinou nerozhodnú plniť nejaké úlohy – iba vtedy, keby ich veľmi zaujímali.“*⁷¹

⁶⁴ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 99-100.

⁶⁵ FULKOVÁ, OBERUČ, Teória výchovy: základné problémy, s. 55.

⁶⁶ MUCHOVÁ, Úvod do náboženskej výchovy, s. 162.

⁶⁷ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 100.

⁶⁸ BURIAN, R., ŠPÁNIK, M. *Náčrt kresťanskej pedagogiky*. Trenčín: Vydavateľstvo NAŠA TLAČ, 1993, s. 54.

⁶⁹ ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 119 a s. 120.

⁷⁰ SEVERE, Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly, s. 123.

⁷¹ MÜHLANOVCÍ, C. a E. *Nerob si starosti, mama!* Vrútky: Advent Orion, 1996, s. 123.

Aj pri školskej výchove platí, že „*pozitívne hodnotenie je potvrdením žiakovho úspechu a úspech je silným motivačným faktorom, ktorý posilňuje žiakov záujem o vykonávané činnosti, posilňuje pocit sebadôvery v svoje vlastné sily*“.⁷²

Tomášek pri odmenách v škole upozorňuje, aby sa neodmeňoval iba dobrý prospech a najlepší výkon, lebo ten závisí do značnej miery aj od nadania. Odmeňovať sa teda má najmä snaha a usilovnosť.⁷³

Podľa nás výlučnosť pochvál v jednej oblasti a „zakrývanie si očí“ pred chybami v iných oblastiach života, a tým spôsobené prílišné spoliehanie sa na seba a svoje vlastné sily, môžu dieťa uvrhnúť do pýchy, egoizmu a individualizmu a vážne narušiť až zničiť jeho vzťahy s okolím. Sme presvedčení, že je nutné pri pochvalách a odmeňovaní detí ich aj upozorniť na pomoc druhých pri dosiahnutí daného úspechu, na vytvorenie priestoru a podmienok rodičmi a pod. Pri kresťanskej výchove by mala byť samozrejmosťou aj vďačnosť Bohu za dosiahnuté úspechy, vyjadrená v modlitbe.

Aby sa odmeny nestali niečím automatickým a tým aj bezcenným a neúčinným, je dôležité uvedomiť si, že „*sú tu na to, aby dieťaťu pomohli naučiť sa a dodržiavať nové návyky a zásady správania*“.⁷⁴

Koldeová uvádza, že „*je namieste odmeniť dieťa za vynikajúce výsledky v škole alebo za výborné vysvedčenie. Výchovne nesprávne je však plytvať odmenami a pochvalami, pretože dieťa si ľahko navykne na odmenu za každý dobrý výkon a nebude chápať plnenie si školských záležitostí ako samozrejmu povinnosť*“.⁷⁵

Odmena pri zdarnom konaní je vždy v prvom rade vnútorná. Dieťa je šťastné a hrdé samo na seba. Takéto zadosťučinenie a pocit spokojnosti je najlepšou odmenou. V takomto prípade je odmenou od vychovávateľa už vyjadrená radosť. Musí byť však úprimná. Takáto odmena je vonkajšia. V istých výnimočnejších situáciách je vhodná k dosiahnutému úspechu odmena v podobe spoločne oslávenej radosti v kruhu svojich blízkych. Aj Mühlánovci píšú, že z vonkajších odmien „*sú tie spoločenské najcennejšie, pretože pôsobia najdlhšie*“.⁷⁶

Z pohľadu vývinovej psychológie je zrejmé, že spôsob odmeny a aj množstvo odmeny vo veľkej miere závisí od veku dieťaťa. Nebudeme predsa batoliatku kupovať za odmenu nejakú knihu, ale ho odmeníme úprimne prejavenu radosťou. Stredoškoláka za odmenu nebudeme pozývať na zmrzlinu alebo do ZOO, ale skôr ho poteší spoločný výlet na ním vybrané miesto.

⁷² KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ, R. *Hodnocení žáků*. 2. doplnené vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 111.

⁷³ Porov. TOMÁŠEK, *Pedagogika*, s. 99.

⁷⁴ MÜHLANOVCI, *Nerob si starosti, mama!*, s. 124.

⁷⁵ KOLDEOVÁ, *Odmeny a tresty v rodinnej výchove*, s. 384.

⁷⁶ MÜHLANOVCI, *Nerob si starosti, mama!*, s. 125.

Jeden zo súčasných výskumov deklaruje, že odmenu vo výchove detí na Slovensku rodičia využívajú, ale až 7,8 % rodičov neodmeňuje svoje deti vôbec. Viac ako polovica rodičov využíva odmenu príležitostne, podľa toho, či si dieťa odmenu zaslúži. Medzi najčastejšie formy odmeny patria slovná pochvala, pohladenie, prítulenie, materiálne dary a výhody podľa želania detí.⁷⁷ Toho odmeňovania je, podľa nás, málo. Je ťažké zhodnotiť, či naozaj na tých konkrétnych deťoch nie je čo odmeňovať, alebo je to skôr tak ako píše Koldeová (aj my sa k tomu názoru prikláňame), že ide o rodičov, ktorí zanedbávajú výchovu svojich detí, či o perfekcionistických rodičov.⁷⁸

Naopak, je podľa nás potešujúce, že tí rodičia, ktorí (podľa Koldeovej prieskumu) svoje deti odmeňujú, vyberajú najmä nemateriálne odmeny, ktoré upevňujú vzájomný vzťah.

V modernej pedagogike a psychológii sa však môžeme stretnúť aj s odmietaním hodnotenia žiakov, či už odmenou alebo trestom. Nováčková napríklad o odmenách tvrdí, že čím viac ich dávame, tým väčšie množstvo je žiadané.⁷⁹ Myslíme si, že toto sa môže stať iba vtedy, keď sa odmena používa ako cieľ a nie iba ako prejavené uznanie. Keď dieťa vopred zamierame na odmenu. Bohužiaľ sa pri výchove môžeme stretnúť aj s takýmto prístupom.

No ďalšie zovšeobecnené tvrdenie Nováčkovej je pomerne nelogické, ba priam absurdné: „Potom, čo človek dostane odmenu, nie je už žiadny dôvod pokračovať v činnosti, jedine pre ďalšiu odmenu.“⁸⁰ Takáto situácia môže nastať jedine vtedy, keď máme cieľ jednorazový a prisľúbime odmenu za jeho dosiahnutie. Vtedy naozaj pri dosiahnutí cieľa a získaní odmeny nie je dôvod pokračovať v konaní. To ale, usudzujeme, nie je výchova, lebo tam nie je cieľom premena vychovávanej osoby, ale osoba je použitá iba ako prostriedok pre dosiahnutie cieľa, zväčša vlastného uspokojenia vychovávateľa. S čím, samozrejme, nemôžeme súhlasiť.

Nováčkovej ďalšie všeobecné tvrdenie je v podobnom duchu: „K zákonitostiam odmiern patrí, že ubíjajú pôvodnú vnútornú motiváciu a vytvárajú závislosť na vonkajšej motivácii.“⁸¹

V diele vydanom spolu s ďalšími autormi tvrdia, že najpodstatnejšou charakteristikou odmeny je nerovnomerný vzťah dvoch ľudí. Ten „väčší“ prinúti urobiť niečo, čo by ten „menší“ sám od seba asi neurobil a pri neprítomnosti odmeny ani neurobí.⁸²

⁷⁷ Porov. KOLDEOVÁ, Odmeny a tresty v rodinnej výchove, s. 383-386.

⁷⁸ Porov. KOLDEOVÁ, Odmeny a tresty v rodinnej výchove, s. 383.

⁷⁹ Porov. NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání*. 4. vyd. Bystřice pod Hostýnem: PhDr. Pavel Kopriva, 2012, s. 24.

⁸⁰ NOVÁČKOVÁ, *Mýty ve vzdělávání*, s. 24.

⁸¹ NOVÁČKOVÁ, *Mýty ve vzdělávání*, s. 25.

⁸² Porov. KOPŘIVA, P. et al. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Pavel Kopriva – Spirála, 2012, s. 157.

Nováčková a kol. používajú nevedecké postupy. Vymýšľajú si extrémne príklady: „*Tu máš desať korún za to, že si mi vyžehlila bielizeň.*“⁸³, aby dokázali platnosť vlastných tvrdení. Takýmto spôsobom je potom možné „dokázat“ akúkoľvek hypotézu, či teóriu, aj keby bola úplne odtrhnutá od života.

Musíme ale uznať, že niektoré Nováčkovej postrehy stoja za zamyslenie. Napríklad tvrdí, že z dlhodobého hľadiska znamenajú odmeny a tresty riziko pre vývoj detskej osobnosti.⁸⁴ Určite, ak prijmeme jej príklady zlého uplatňovania odmiern a trestov a ak sa odmeny a tresty používajú ako jediná či dominantná výchovná metóda. Takisto aj odmietanie známokovania v škole, ktoré predstavuje dobrú známku ako cieľ, je pochopiteľné. Vtedy naozaj, ako tvrdí Nováčková, známokovanie „*odúča deti tvorivému správaniu, snahe prekonávať sám seba*“.⁸⁵ Väčšina príkladov, ktoré uviedla, by sa dala nazvať skôr kupovaním si detí, než výchovnou odmenou, veď aj sama kapitolu uzatvára slovami, že aj ten posledný príklad, keď je deťom za dobré správanie sľubovaná návšteva ZOO, „*sa nijako významne nelíši od korupcie, ktorú tak odsudzujeme.*“⁸⁶

Fulková a Oberuč, naopak, vyzdvihujú význam odmiern vo výchove. Upozorňujú na ich dobrý vplyv na sebahodnotenie vychovávaného, na rast zodpovednosti, na aktivizáciu jeho vnútornej sily. „*Zároveň má kladný vplyv na upevňovanie vzťahov medzi vychovávateľom a vychovávaným, vytvára medzi nimi vzájomnú dôveru.*“⁸⁷

Podľa nášho názoru je odmeňovanie dobrou výchovnou metódou. Odmeny však nesmú byť predkladané ako cieľ, ale majú slúžiť iba motivačne, ako katalyzátor pri chemickej reakcii. Používanie odmiern by malo slúžiť na zameranie dieťaťa na cieľ. Zároveň by odmeňovanie malo posilňovať vzťah medzi vychovávateľom a vychovávaným a to by malo eliminovať potrebu materiálnych odmiern. Každé dieťa sa najviac poteší úprimnému záujmu rodiča, učiteľa, vychovávateľa o jeho osobu, jeho záujmy, keď je pochválené za nejaký úspech a povzbudené pri nejakom nezdare.

TREST AKO VÝCHOVNÁ METÓDA

Väčšina autorov sa zhoduje v tom, že trest je krajnou, poslednou možnosťou. Aj sv. Ján Bosco mal svoj výchovný systém založený na prevencii. Vo svojom obežníku z roku 1883 píše: „*Nikdy netrestajte, ak ste nevyužili všetky ostatné možnosti. ... Povedal by som, že je oveľa pohodlnejšie a viac vyhovuje našej*

⁸³ KOPŘIVA, Respektovat a být respektován, s. 157.

⁸⁴ Porov. NOVÁČKOVÁ, Mýty ve vzdělávání, s. 24.

⁸⁵ NOVÁČKOVÁ, Mýty ve vzdělávání, s. 25.

⁸⁶ NOVÁČKOVÁ, Mýty ve vzdělávání, s. 25.

⁸⁷ FULKOVÁ, OBERUČ, Teória výchovy: základné problémy, s. 55.

*netrzeplivosti a pýche trestat', ako napomínať s láskou a dobrotou.*⁸⁸ No sv. Bosco tresty neodmieta úplne. Iba ich z lásky ku svojim chlapcom stavia až na koniec radu predchádzajúcich výchovných zásahov. Na prvom mieste bola autorita postavená na láske získanej od zverencov. Pri takomto vzťahu už samotný prejav nevôle bol trestom, „*ktorý bude povzbudzovať k horlivosti, bez toho, že by ponížoval*“.⁸⁹ Ďalším krokom bola výčitka, ktorá sa, až na výnimky, nemá udeľovať verejne, ale medzi štyrmi očami. To platilo aj pre iné tresty, ktoré sa mali udeľovať so všetkou múdrosťou a trpezlivosťou. Akékoľvek telesné tresty sú v preventívnom systéme výchovy sv. Jána Bosca prísne zakázané. Zdôrazňoval však, že vychovávateľ má svojim zverencom vždy riadne oznámiť pravidlá, čo je prikázané a čo je zakázané.⁹⁰

Manželia Hajkovskí, psychológovia ovplyvnení sv. Jánom Boscom, patria tiež k tým, ktorí si myslia, že „*tresty sú na mieste len vtedy, keď iné výchovné prostriedky zlyhali a dieťa opakovane a vedome svojim správaním a konaním prekračuje hranice. Zlaté pravidlo hovorí, že trest sa vždy musí týkať úmyslu, vôle, činu dieťaťa, nikdy nie jeho osoby.*“⁹¹

Tomášek odôvodňuje používanie trestov tým, že prirodzené následky mravného zla prichádzajú pomerne neskoro. Vtedy by bolo možno už len ťažko naprávať chyby. Zdôrazňuje, že trest pôsobí výchovne iba vtedy, keď si je trestaný vedomý svojej viny. Deti nemajú byť nikdy trestané za to, za čo nemôžu.⁹²

Aj Rozinajová upozorňuje, že trestať treba iba vedomé a úmyselné priestupky dieťaťa. Má byť pritom schopné pochopiť, za čo je potrestané.⁹³

Podľa Bakoša sa nemá trest izolovať od ostatných výchovných metód, ale sa má vždy používať spolu s inými metódami. Aj pri trestaní odporúča vždy sa opierať o dobré stránky osobnosti dieťaťa. „*Trest nikdy nesmie mať charakter úplného odsúdenia žiaka, ktoré láme v ňom kladné vlastnosti a zaháňa ho do zatrpknutosti a resignovanosti.*“⁹⁴

Zaujímavý postreh uvádza Severe, keď tvrdí, že správny trest by mal redukovat' potrebu ďalších trestov, lebo by mal obmedziť nevhodné správanie.⁹⁵

Jedným z tých, ktorí sa stavajú proti trestom, je Nováčková: „*Tresty a odmeny sú iba náhradkou tam, kde zlyhávame vo vytvorení podmienok pre*

⁸⁸ BOSCO, J. *Obežník o trestoch v saleziánskych domoch*. Turín: s.n., 1883.

⁸⁹ TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 103.

⁹⁰ Porov. REIMER, T. *Základy saleziánskeho preventívneho systému*. In: BRESTOVANSKÝ, M., RAJSKÝ, A. (ed.). *Pedagogika a saleziánsky preventívny systém edukácie*. [CD-ROM]. Trnava: PF TU, 2009, s. 21.

⁹¹ HAJKOVSKÁ, *Tresty vo výchove*, s. 19.

⁹² Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 100-101.

⁹³ ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 120.

⁹⁴ BAKOŠ, *Teória výchovy*, s. 129.

⁹⁵ SEVERE, *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*, s. 105.

fungovanie vnútornej motivácie.“⁹⁶ Podľa nej „základným posolstvom trestov, ktoré deti pri trestaní vnímajú, je: »Násilie je prijateľné. Pokiaľ má človek dosť veľkú moc, pokiaľ je väčší a silnejší, môže druhému ublížiť.«“⁹⁷ Odporúča nechať účinkovať prirodzený následok činu, ktorý logicky vyplynie zo situácie. No ako sme už skôr uviedli Tomášekovo tvrdenie, s ktorým sa stotožňujeme, prirodzené následky prečinu prichádzajú pomerne neskoro a najmä u menších detí tam chýba uvedomenie si spätnej väzby.

Muchová sa na trestanie, a najmä fyzické, tiež pozerá kriticky. Uvádza, že v dieťati, ktoré vykonalo niečo zlé, sa vytvára pocit viny, ktorý je spôsobený „vyšším ja“. Dieťa, podľa nej, sa potom, pod tlakom toho pocitu, samo prezradí a častokrát aj samo potrestá. Ak dieťa dostane od dospelých len bitku, za to že sa správalo bezohľadne voči iným, tak sa nikdy nenaucí cítiť súcitiť a zodpovednosť.⁹⁸ Vo svojom diele však píše o školskej výchove, pri ktorej je naozaj, aj podľa nás, lepšie viesť dieťa k zodpovednosti vysvetľovaním a znášaním dôsledkov, než trestaním.

Podobný názor zastávajú aj Fulková s Oberučom. Uvádzajú medzi pedagogicky neprípustnými trestami ironizovanie, telesný trest a nedostatočnú známku ako trest.⁹⁹

Aj Rohr nepriamo uvádza, že vonkajšie zastrašovanie a hrozby sú prejavom slabosti: „Všeobecne sa dá povedať, že čím viacej počítame skôr s hrozbami, ktoré prichádzajú zvonka, tým máme sami menší prístup ku svojej vlastnej vnútornej sile. ... A naopak, čím viac sme v kontakte so svojou vnútornou silou, tým menej potrebujeme vonkajšiu silu, hrozby alebo nátlak.“¹⁰⁰

No tresty nie sú iba hrozby, zastrašovanie, či zaucho. Sv. Benedikt vo svojej takmer 1500 rokov starej Regule, ktorá sa stala pilierom západného mníšstva na dlhé storočia, popisuje správny postup trestania:

„Ak by sa našiel nejaký brat vzdorovitý, neposlušný, pyšný, šomravý alebo akokoľvek by sa s opovrhovaním správal proti svätej Regule a príkazom predstavených, nech ho podľa príkazu nášho Pána jeho predstavení napomenú v súkromí raz alebo dvakrát. Ak by sa nepolepšil, nech ho pokarhajú verejne pred všetkými. Ak sa však ani tak nepolepší, a ak chápe, aký je to trest, nech je exkomunikovaný.¹⁰¹ Ale ak je nenapraviteľný, nech je telesne potrestaný.“¹⁰²

⁹⁶ NOVÁČKOVÁ, Mýty ve vzdělávání, s. 24.

⁹⁷ NOVÁČKOVÁ, Mýty ve vzdělávání, s. 24.

⁹⁸ MUCHOVÁ, Úvod do náboženské výchovy, s. 161.

⁹⁹ FULKOVÁ, OBERUČ, Teória výchovy: základné problémy, s. 56.

¹⁰⁰ ROHR, R. *Skruté věci*. Brno: Cesta, 2009, s. 97.

¹⁰¹ Myslí sa tým vylúčenie zo spoločenstva.

¹⁰² *Regula sv. Benedikta*. 2. opravené vyd. Sampor: Mnisi z rehole sv. Benedikta, 2010, s. 45.

Už aj v staroveku poznali, čo je to individuálny prístup. V 30. kapitole sv. Benedikt píše: „*Každý vek a chápavosť vyžaduje primerané spôsoby.*“¹⁰³ A to, že mu išlo naozaj o dobro jemu podriadených bratov dosvedčuje aj kapitola, ktorá popisuje, ako sa má opäť starať o potrestaných exkomunikáciou: „*Opäť nech sa so všetkou starostlivosťou stará o bratov, ktorí sa previnili, pretože lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí.*“¹⁰⁴ Ráta však aj s tým, že ani tresty nemusia pomôcť k polepseniu sa, a preto ako poslednú možnosť uvádza úplné vylúčenie z kláštora, „*aby jedna nakazená ovca nenakazila celé stádo.*“¹⁰⁵

Na tresty sa môžeme pozerieť z troch hľadísk. Hľadisko odplaty, ako prejav spravodlivosti, hľadisko odstrašenia, ako brzda opätovného prehrešenia a hľadisko nápravy, ako liečebný prostriedok.¹⁰⁶

Čo sa týka druhov trestania v škole, tak Tomášek ich vymenúva vzostupne. Najjednoduchšia je neľúbosť prejavovaná mlčky, nasleduje slovná výčitka (ale žiadne kázanie), potom navyše učenie na doma, ale aj trest zvolený previnilcom. Za výnimočné považuje zadržanie v škole a ako účinné uvádza rozhovor s rodičmi. Tresty kolektívne, ponižujúce a telesné (fyzické) sú pre Tomášeka nepripustné. Za vzor dáva Krista, ktorý „*učil, napomínal, prikazoval, hrozil a vyčítal, časom aj ostro, ale nebil.*“¹⁰⁷

V rodinnej výchove tiež môžeme použiť podobné druhy trestov, ale od rodičov sú prípustné aj fyzické tresty. Ich cieľom má byť „*s okamžitou účinnosťou zastaviť nežiaduce správanie.*“¹⁰⁸ Ale aj ich použitiu sa podľa manželov Hajkovských dá predísť, „*ak je rodič v situácii zorientovaný, predvída a premýšľa.*“¹⁰⁹

Ako ďalší z možných trestov (uvádzajú ho manželka Mühlanovci a Nováčková to nezaraďuje medzi tresty) je nechať dieťa pocítiť následky svojho správania. Ide najmä o ľahkomyselnosť, bezstarostnosť či zabudlivosť. „*Deti, ktoré stále chránime, aby sa nestretli s úskaliami života, sa vôbec nenaučia, že chybné správanie má nepríjemné následky a majú sklon zvalovať vinu na iných.*“¹¹⁰

Burian a Špáňik nás vyzývajú uvedomiť si, že oveľa viac dosiahneme „*po-hladením, láskavým slovom, vhodným povzbudením ako palicou, lebo takmer všetky deti a takmer všetci mladí ľudia páchajú priestupky z ľudskej slabosti, nie zo zlého srdca.*“¹¹¹

Všetci autori, ktorí pripúšťajú tresty ako možnú výchovnú metódu, sa zhodujú v tom, že nemáme nikdy trestať, keď sme rozhnevaní, v zlosti. Ďalej sa

¹⁰³ Regula sv. Benedikta, s. 48.

¹⁰⁴ Regula sv. Benedikta, s. 46.

¹⁰⁵ Regula sv. Benedikta, s. 48.

¹⁰⁶ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 100.

¹⁰⁷ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 101-103.

¹⁰⁸ HAJKOVSKÁ, HAJKOVSKÝ, Tresty vo výchove, s. 20.

¹⁰⁹ HAJKOVSKÁ, HAJKOVSKÝ, Tresty vo výchove, s. 21.

¹¹⁰ MÜHLANOVCI, Nerob si starosti, mama!, s. 176.

¹¹¹ BURIAN, ŠPÁŇIK, Náčrt kresťanskej pedagogiky, s. 55-56.

zhodujú v tom, že trest nemá dieťa ponížiť a zahanbiť. Trestať máme dôsledne, rozumne a čo najskôr po prečine, no nie unáhlene.

Prikláňame sa k mienke tých autorov, ktorí pokladajú tresty za výchovnú metódu. Ako metódu nie základnú, ale skôr poslednú, teda len v nevyhnutných prípadoch.

Predchádzať by jej mali metódy vysvetľovania a presvedčania. Ak už použiť trestanie, tak je dobré začínať od tých najmiernejších druhov, ako prísny pohľad, zamračenie, cez slovné pokarhanie až po rôzne druhy obmedzení a zákazov.

Podľa nášho názoru a skúseností, telesné (fyzické) tresty sú naozaj krajnou možnosťou. Majú sa uplatňovať situačne, skôr na zastavenie nejakého nežiaduceho konania, či správania. Účinné preto bývajú najmä vtedy, keď sú uplatnené bezprostredne. Ich „adresátmi“ budú predovšetkým menšie deti, ktoré nerozumejú dostatočne slovám a ešte len spoznávajú hranice, a to vo forme capnutia po zadku a pod.¹¹² Pre staršie deti bývajú telesné tresty vo forme bitky ponížujúce a preto menej vhodné. Pre dospievajúcu mládež sú absolútne nevhodné, lebo iba stavajú bariéru medzi dieťa a rodiča. Fyzické trestanie v školách a iných výchovných zariadeniach považujeme za neprijateľné.

Spoločným znakom pre všetky tresty má byť láskavosť v ňom obsiahnutá, spravodlivosť a odpustenie už v momente trestania. Kolektívne trestanie za priestupok jednotlivca je nespravodlivé.

Spolu s umelým trestaním má ísť ruka v ruke aj pripustenie prirodzených dôsledkov prečinu dieťaťa, samozrejme, že iba v miere pre neho únosnej. A pokračovaním má byť aj odčinenie a náprava. Tie už v sebe obsahujú čosi z trestu. Tá náprava je často nepríjemnejšia než trest a vedie dieťa k uvedomovaniu si súvislostí a k zodpovednosti.

Ak vidíme, že tresty sa míňajú účinkom, nemali by sme zvyšovať ich silu a intenzitu, lebo môžeme spôsobiť u dieťaťa necitlivosť a otupenosť. Riešenie musíme vtedy hľadať, napríklad pomocou psychológa a podobne.

Je potrebné ešte podotknúť, že udelenie trestu vinníkovi, najmä verejné, je častokrát veľmi dôležité (možno aj dôležitejšie) aj pre svedkov priestupku, aby u nich nevzniklo pohoršenie.

ODMENA VERZUS TREST

Požívaním metód odmien a trestov privádzame deti k citlivosti rozlišovať dobro a zlo. Následkom dobra je odmena a následkom zla je trest, či už prirodzene alebo umelo, či už bezprostredne alebo s odstupom dlhšieho času.

¹¹² Aj Mühlanovci v diele *Nerob si starosti, mama!* na strane 188 uvádzajú, že „najúčinnnejší vek pre bitky, ktoré majú správne deti usmerňovať, je od dvoch rokov do puberty.“

Komplexnejšie porovnanie metódy odmien a metódy trestov uvádza Severe.¹¹³ Zoradili sme ich do prehľadnej tabuľky:

Odmena	Trest
Je pre darcu aj príjemcu príjemná.	Vzbudzuje nepríjemné pocity, často hnev.
Kladie dôraz na dobré správanie. Vedie deti k samostatnému premýšľaniu.	Upriamuje pozornosť na nežiaduce správanie.
Zvyšuje motiváciu.	Môže mať na motiváciu negatívny účinok.
Vytvára pocit úspechu.	Môže v deťoch vytvárať pocit neúspechu.
Zvyšuje u dieťaťa sebaistotu a sebaúctu.	Môže mať negatívny vplyv na sebaúctu a sebaistotu dieťaťa.
Učí dieťa dôverovať svojim rozhodnutiam.	Neposilňuje dôveru. Niekedy môže vytvárať pocity strachu.
Motivuje deti k tomu, aby sa snažili dosiahnuť cieľ.	Môže v deťoch vzbudzovať zúfalstvo. „Prečo by som sa mal snažiť? Aj tak z toho mám vždy iba problémy.“
Rozvíja zodpovednosť. „Keď sa správne rozhodnem, mám z toho radosť.“	Často vedie deti k tomu, že sa vyhýbajú zodpovednosti za svoje činy.
Posilňuje zdravé rodinné ovzdušie.	Môže spôsobiť medzi členmi rodiny odcudzenie.
Deti povzbudzuje k tomu, aby s rodičmi hovorili.	Odradzuje od dôvernej komunikácie s rodičmi.
Učí deti k dobrému prístupu k druhým.	Agresívny trest učí deti agresivite voči ostatným.
Pomocou kladnej spätnej väzby sa ľahko dosahujú dobré výsledky.	Správne používanie trestov je náročné.

¹¹³ SEVERE, Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly, s. 110.

Vždy je lepšie dieťa povzbudiť (ak ho to motivuje k činu), ako mu maličkerne vyčítať, hundrať alebo ho dokonca trestať.¹¹⁴

Vychovávateľ, ktorý jemu zverené deti len karhá, napomína, aj keď s tým najlepším úmyslom, naučí skôr deti báť sa Boha, ale nenaučí ich milovať Ho.¹¹⁵

V českých školách sa podľa Kolára a Šikulovej už dlhšiu dobu presadzuje princíp prevahy pozitívneho hodnotenia. Podľa tohto princípu najprv oceníme to dobré na žiakovi a až následne budeme analyzovať a hodnotiť to, čo žiak ešte nezvládol a kde robí chyby. „Dôležité je spolu s hodnotením vyjadriť aj dôveru v schopnosti dieťaťa, vieru v jeho úspešnosť pri riešení ďalších úloh a očakávanie dobrých výsledkov.“¹¹⁶

Rozinajová vo svojich úvahách o duševných potrebách dieťaťa, citujúc materiály UNESCO, píše, že dieťa „sa nemôže zdravo vyvíjať v prostredí samých zákazov, trestov a obmedzení. Úsmev, povzbudenie alebo pochvala posilňujú jeho sebadôveru.“¹¹⁷

Aj Matějček upozorňuje, že „trest môže zlé správanie iba zastaviť – odmena ale buduje to správne“. Ak po treste nepríde nič iné, tak sa dieťa síce naučí čo nerobiť, ale sa tým ešte nenaučí, čo je správne.¹¹⁸

Marcus Fabius Quintilianus opisuje dobrého učiteľa ako toho, ktorý je neprístupný hnevu, ale neodpustí nič, čo si zaslúži trest. Na chválu nie je ani príliš štedrý ani lakomý. Keď karhá, tak bez zatrpknutosti a urážlivých slov.¹¹⁹

Citovaní autori sa zhodujú, že účinnejšie vo výchove je viac odmeňovať a menej trestať. Aj keď uznáme, že princíp pozitívneho hodnotenia – odmeny – je prioritný, neznamená to, že sa musíme vyhýbať negatívne hodnoteniu.¹²⁰

Odmeny sú napríklad ťažko uplatniteľné pri odvykaní si od zlých návykov. Mühlhanovci uvádzajú ako príklad neslušné nadávky, výbuchy zlosti alebo ohryzanie nechťov. Pýtajú sa: „Smú sa takéto necnosti odučovať odmenami?“¹²¹ Psychológ by najmä pri tých posledných dvoch spomenutých neplánovaných, podvedomých reakciách pravdepodobne odporučal hlbšiu analýzu javu a hľadal by jeho príčinu.

Ani metóda odmeňovania ani metóda trestania nie sú, podľa nás, všeliek na dosiahnutie želaného či odstránenie neželaného vo výchove detí. No treba vždy, keď je to možné, uprednostniť odmenu a tým poukázať na dobrotu cieľa, ktorý

¹¹⁴ Porov. MÜHLANOVCI, Nerob si starosti, mama!, s. 123.

¹¹⁵ Porov. GRUCHALOVÁ, Otcovstvo, dar a poslanie, s. 109.

¹¹⁶ KOLÁŘ, ŠIKULOVÁ, Hodnocení žáků, s. 111.

¹¹⁷ ROZINAJOVÁ, Pedagogika pre rodičov, s. 23.

¹¹⁸ MATĚJČEK, Po dobrém, nebo po zlém? s. 31.

¹¹⁹ Porov. TOMÁŠEK, Pedagogika, s. 267.

¹²⁰ Porov. KOLÁŘ, ŠIKULOVÁ, Hodnocení žáků, s. 111.

¹²¹ MÜHLANOVCI, Nerob si starosti, mama!, s. 124.

chceme dosiahnuť, a trestanie obmedziť na nevyhnutnú mieru a ním poukázať na prekážky, ktoré bránia na ceste k dosiahnutiu tohto cieľa.

ZÁVER

V štúdiu sme riešili problematiku výchovných metód, konkrétne metód odmiern a trestov. Definovali sme výchovu a jej ciele, upozornili sme aj na špecifická kresťanskej výchovy a na radikálnu odlišnosť jej cieľa.

Ďalej sme definovali výchovnú metódu a pozornosť sme upriamili taktiež na členenie výchovných metód, na vymedzenie pojmov odmierna a trest.

Pokladali sme za podstatné, aby sme na túto problematiku nazreli aj z biblického pohľadu. Z tohto dôvodu sme uviedli niekoľko citátov, najprv zo Starého zákona a následne aj z Nového zákona, aby sme sa mohli inšpirovať najláskavejším vychovávateľom.

Taktiež sme upozornili na skutočnosť, že dôležitejšie ako výber správnej výchovnej metódy je budovanie prostredia, v ktorom sú tieto metódy používateľné, charakterizovali sme metódy a tresty, ich klady a zápory vo výchovnom procese.

Na základe analýzy odbornej literatúry a vlastných poznatkov si dovoľujeme sformulovať **konkrétne odporúčania** na uplatňovanie odmiern a trestov v súčasnej výchovnej praxi:

- Je potrebné zamerať pozornosť na budovanie vzťahu medzi vychovávateľom, učiteľom, rodičom a vychovávaným (t.j. medzi subjektom a objektom) aby bol prvým a základným krokom ešte pred a aj počas použitia akejkoľvek výchovnej metódy. Bez vzťahu naplneného vzájomnou láskou, úctou a dôverou strácajú všetky metódy svoju účinnosť, a to najmä z dlhodobého hľadiska. V rodinnej výchove je nutné začať s budovaním takéhoto vzťahu medzi rodičmi a dieťaťom už v prenatálnom období.
- Citujúc svätého Augustína – Miluj a rob čo chceš! – by sme mohli povedať, že samotná láska k deťom nás navedie v každej situácii k tomu najlepšiemu riešeniu. Keďže naša láska má k dokonalosti ešte ďaleko, musíme si ju formovať a hľadať tie dobré metódy výchovy nám zverených detí.
- Odporúčame, aby vo výchove boli uprednostňované odmierny pred trestami a aj pri nutnosti trestať treba pozornosť detí upriamiť na cieľ, ktorý je dobrý a povzbudí ich do konania dobra v budúcnosti.
- Pri používaní odmiern radíme uprednostniť tie, ktoré posilňujú vzťah medzi vychovávateľom a deťmi ako napr. úprimne vyjadrená radosť, po-

chvala, pohladenie, venovanie svojej pozornosti alebo spoločne strávený výlet. Odmeny sa nikdy nesmú predkladať ako cieľ!

- Trestanie odporúčame odložiť ako poslednú možnosť a pred ním je dobré využiť všetky ostatné výchovné metódy, ako sú napr. vlastný príklad, vysvetľovanie, presvedčovanie, naliehanie, rozkaz, povzbudenie, ... Samozrejme, že začíname od tých najmiernejších trestov. S použitím fyzických trestov môžeme súhlasiť iba v rodinách a aj to iba vo forme napr. „capnutia“ na dosiahnutie okamžitého zastavenia nežiaduceho správania. V školách a iných výchovných zariadeniach sú fyzické tresty neprípustné! Je nesprávne používať kolektívne tresty.
- Pri výbere pedagógov navrhujeme dbať aj na formovanie ich ľudskej charakterovej stránky, nielen na odborné vedomosti a zručnosti.

Uvedomujeme si, že naša štúdia nemôže vyriešiť danú problematiku v celej šírke, ale je iba čiastkovým príspevkom do nikdy nekončiacej diskusie o vhodnosti a nevhodnosti používania metód odmien a trestov vo výchovnom procese.

Zoznam použitej literatúry

- BAKOŠ, L. a kol. *Teória výchovy*. 3. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977.
- BOSCO, J. *Obežník o trestoch v saleziánskych domoch*. Turín: s.n., 1883.
- BURIAN, R., ŠPÁNIK, M. *Náčrt kresťanskej pedagogiky*. Trenčín: Vydavateľstvo NAŠA TLAČ, 1993.
- ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1718-0
- DOBSON, J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: Návrat domů, 1997. ISBN 80-85495-58-9.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.
- FULKOVÁ, Emília. *Prehľad pedagogiky*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2012. ISBN 978-80-223-3220-0.
- FULKOVÁ, E., OBERUČ, J. *Teória výchovy: základné problémy*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2004. ISBN 80-8069-345-5.
- GRUCHALOVÁ, L. *Otcovstvo, dar a poslanie*. Dolný Kubín: Zrno, 2001. ISBN 80-967867-6-9.
- HAJKOVSKÁ, D., HAJKOVSKÝ, J. *Tresty vo výchove*. Bratislava: Don Bosco, 2012. ISBN 978-80-8074-155-6.
- KAČALA, J. et al. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 1987.
- Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999. ISBN 80-7162-259-1.
- KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ, R. *Hodnocení žáků*. 2. doplnené vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2834-6.

- KOLDEOVÁ, L. Odmeny a tresty v rodinnej výchove. In: *Pedagogická revue*. 2005, roč. 57, č. 4, s. 377-392. ISSN 1335-1982.
- KOPŘIVA, P. et al. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Pavel Kopřiva – Spirála, 2012. ISBN 978-80-904030-0-0.
- KUTARŇA, J. *Pedagogika pre teológov*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 1995.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Nakladatelství Portál, 1994. ISBN 80-7178-486-9.
- MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské výchovy*. 2. prepracované vyd. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1994.
- MŮHLANOVCI, C. a E. *Nerob si starosti, mama!* Vrútky: Advent Orion, 1996. ISBN 80-88719-53-4.
- NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání*. 4. vyd. Bystřice pod Hostýnem: PhDr. Pavel Kopřiva, 2012. ISBN 978-80-901873-9-9.
- POSSE, R., MELGOSA J. *Umenie výchovy*. Vrútky: Advent-Orion, 2002. ISBN 80-88960-89-4.
- Regula sv. Benedikta*. 2. opravené vyd. Sampor: Mnísi z rehole sv. Benedikta, 2010. ISBN 978-80-970479-8-6.
- REIMER, T. Základy saleziánskeho preventívneho systému. In: BRESTOVANSKÝ, M., RAJSKÝ, A. (ed.). *Pedagogika a saleziánsky preventívny systém edukácie*. [CD-ROM]. Trnava: PF TU, 2009, s. 11-23. ISBN 978-80-8082-254-5.
- REIMER, T. *Základy pedagogiky*. Žilina: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. ISBN 978-80-8074-107-5.
- ROHR, R. *Skryté věci*. Brno: Cesta, 2009. ISBN 978-80-7295-115-4.
- SEVERE, S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-368-4.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. 2. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2009. ISBN 978-80-7162-777-7.
- TOMÁŠEK, F. *Pedagogika*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1947.
- Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22 mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.
- ZELINA, M. *Teória výchovy alebo hľadanie dobra*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004. ISBN 80-10-00456-1.

Zusammenfassung

Die Studie befasst sich mit den aktuellen Fragen der Erziehungsmethoden der Belohnung und Strafe. Es basiert auf der Analyse von professioneller pädagogischer, psychologischer und theologischer Literatur. Die Studie zielt auf die Angemessenheit und Wirksamkeit der Verwendung von Belohnung und Strafe in der Erziehung von Kindern und Jugendlichen in der heutigen Zeit und versucht Aufgaben und Maßnahmen zur Verbesserung der pädagogischen Praxis zu formulieren.

Schlüsselwörter: *Erziehungsmethoden – Belohnung – Strafe.*

UZDRAVENIE ŽENY TRPIACEJ NA KRVOTOK AKO INTERPRETAČNÉ PATRISTICKÉ POZADIE ENCYKLIKY *LUMEN FIDEI*

Miloš Lichner

Abstrakt

V predloženej vedeckej štúdiu ponúkame analýzu encykliky Lumen fidei z patristického pohľadu. Zaujímavosťou spomenutej encykliky je to, že sa na jej príprave podieľali dvaja pápeži: Benedikt XIV a František. Ide o precízny a vysoko-teologický text. Úvodom štúdie poukážeme na výskyt patristických odkazov v encyklike, prostredníctvom čoho môžeme upozorniť na dominantné postavenie severoafrickej teológie, zvlášť teológie hipponského biskupa svätého Aurelia Augustína. V štúdiu budeme analyzovať podstatné teologické pojmy z encykliky z pohľadu cirkevných otcov. Pre pochopenie encykliky sa ukazuje podstatným evanjeliový príbeh o uzdravení ženy trpiacej na krvotok. Túto udalosť budeme preto študovať v kontexte diel cirkevných otcov, najmä svätého Augustína. Toto pozadie podľa nás tvorí východisko vnútornej stavby encykliky.

Kľúčové slová: Benedikt XVI – František – Lumen fidei – encyklika – patristika – cirkevní otcovia – Augustín

ÚVOD

Encyklika *Lumen fidei* vyšla pod menom pápeža Františka, ktorý však sám upozorňuje na skutočnosť, že ide vlastne o dielo dvoch pápežov. Bola podpísaná 29. júna 2013 a publikovaná 5. júla 2013. Encykliku začal písať predchádzajúci Svätý Otec Benedikt XVI. (Joseph Ratzinger). Súčasný pápež František dodáva, že preberá už skoro hotový text a dodáva k nemu niekoľko vlastných pripomienok.¹ Pápež Benedikt XVI. plánoval napísať teologickú trilógiu o kardinálnych

¹ Encyklika *Lumen fidei*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2013, s. 8: „On [Benedikt XVI.] takmer dokončil aj prvé znenie encykliky o viere. Som mu za to hlboko vďačný a v Kristovom bratstve preberám jeho vzácnu prácu, pridávajúc k textu niekoľko ďalších podnetov.“

čnostiach: viera, nádej a láska.² Prvé dva dokumenty už boli publikované,³ chýbalo uzavretie trilógie v podobe textu o viere, ktoré vychádza v týchto dňoch.⁴

Benedikt XVI. týmto publikovaným dielom o viere poukazuje na vnútornú vzájomnú závislosť troch čností, ktoré predstavujú pomoc na ceste duchovného života, a utvára z nich dogmatický traktát, podobný traktátu *Enchiridion de fide, spe et charitate* od svätého Augustína.

Zámerom encykliky *Lumen fidei* nie je priniesť teologicky nové názory; je to skôr vypracovaný a teologicky vysoko kvalitný text, ktorý je podložený citáciami zo Svätého písma a z cirkevných otcov, s niekoľkými citáciami moderných autorov. V texte, ktorý je nielen komplexný, ale i jasný, vidieť zreteľne, že pochádza z pera profesora teológie; hoci, presne vzaté, pochádza od dvoch pápežov.⁵

Zámerom predloženej štúdie je analyzovať encykliku *Lumen fidei* z pohľadu patristického základu. Vie sa totiž, že jej spoluautor Joseph Ratzinger sa nielen vo svojej doktorskej práci zaoberal myslením svätého Augustína⁶, ale publikoval aj viaceré hodnotné patristické štúdie⁷.

² Encyklika *Lumen fidei*, s. 8: „Tieto úvahy o viere – v kontinuite s tým všetkým, čo Magistérium Cirkvi vyhlásilo o tejto teologickej čnosti – chceli by sme sa pripojiť k tomu, čo Benedikt XVI. napísal v encyklikách o láske a nádeji.“

³ Encyklika *Deus caritas est* o kresťanskej láske vyšla v Spolku svätého Vojtecha v roku 2006. V roku 2008 vyšla encyklika *Spe salvi* o kresťanskej nádeji v Spolku svätého Vojtecha.

⁴ Preklad encykliky vyšiel pod záštitou KBS v novembri 2013, teda po asi necelých štyroch mesiacoch od jej oficiálneho zverejnenia v Ríme.

⁵ Okrem uvedených viet pápeža Františka (pozn. 1) môžeme ešte poukázať na záver encykliky, č. 57, ktorý je viac pastorálny a môžeme smelo predpokladať, že túto časť spracoval súčasný pápež František. Porov. Encyklika *Lumen fidei*, s. 66-68.

⁶ RATZINGER, J. *Volk und Haus Gottes in Augustinus Lehre von der Kirche*. München, 1953.

⁷ Porov. RATZINGER, J. Die Bedeutung der Väter für die gegenwärtige Theologie. In: *Theologische Quartalschrift*, 148, 1968, s. 257-282; RATZINGER, J. Der Mensch und die Zeit im Denken des heiligen Bonaventura : Zugleich ein Beitrag zum Problem des mittelalterlichen Augustinismus. In: *L'Homme et son Destin d'après les Penseurs du moyen âge : Actes du premier congrès international de Philosophie Médiévale*, 1958. Louvain; Paris, 1960, s. 473-483; RATZINGER, J. *Augustinus. Leidenschaft für die Wahrheit*. Augsburg, 2009; RATZINGER, J. Menschheit und Staatenbau in der Sicht der frühen Kirche. In: *Studium generale*, 14, 1961, s. 664-682; RATZINGER, J. Beobachtungen zum Kirchenbegriff des Tyconius im „Liber regularum“. In: *Mémorial Gustave Bardy; Revue des études augustiniennes*, 2, 1956, s. 173-185; RATZINGER, J. Der Heilige Geist als communio : Zum Verhältnis von Pneumatologie und Spiritualität bei Augustinus. In: *Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes*. Ed. C. Heitmann, H. Muehlen. München, 1974, s. 223-238; RATZINGER, J. Der Weg der religiösen Erkenntnis nach dem heiligen Augustinus. In: *Kyriakon : Festschrift Johannes Quasten*, vol. II. Ed. Patrick Granfield, Josef A. Jungmann. Münster; Aschendorff, 1970, s. 553-564; RATZINGER, J. *Die Einheit der Nationen : Eine Vision der Kirchenväter*. Salzburg; München, 2005; RATZINGER, J. Die Kirche in der Frömmigkeit des heiligen Augustinus. In: *Sentire Ecclesiam : Festschrift für Hugo Rahner*. Freiburg; Basel; Wien, 1961, s. 152-175; RATZINGER, J. Emanation. In: *Reallexikon für Antike und Christentum* 4, 1959, s. 1219-1228; RATZINGER, J. Fraternité. In: *Dictionnaire*

Poukážeme najprv na výskyt patristických odkazov v encyklike. Potom sa zameriame na výskyt a chápanie pojmu *lumen fidei*, ktorý je aj názvom encykliky, v latinskej patristike. S pojmom *lumen fidei* úzko súvisí pojem *oculus fidei*, ktorý vysvetlíme v jeho vzťahu k tomuto pojmu. Potom budeme analyzovať evanjeliový príbeh o uzdravení ženy trpiacej na krvotok v citácii svätého Augustína, ktorú uvádza autor encykliky. Augustínova interpretácia zasadená do kontextu patristickej tradície nám umožní pochopiť vnútornú stavbu encykliky.

PATRISTICKÉ CITÁCIE V *LUMEN FIDEI*

Encyklika má spolu 50 citácií. Patristické citácie som zoradil podľa mena vzostupným spôsobom:

1. *Aktá mučeníkov*: I,21
2. Augustín *enarratio in psalmum* 32,II, s. I, 9
3. Augustín: *Confessiones* VIII,12,29
4. Augustín: *Confessiones* XI,30
5. Augustín: *Confessiones* XI,30
6. Augustín: *De civitate Dei* XXII,30,5
7. Augustín: *De continentia* 4,11
8. Augustín: *De nuptiis et concupiscentia* I,4,5
9. Augustín: *De sancta virginitate* 48,48
10. Augustín: *De trinitate* XV,11,20
11. Augustín: *In Iohannis evangelium tractatus* 45,9

de spiritualité 5, fasc. 37-38, 1964, s. 1141-1167; RATZINGER, J. Herkunft und Sinn der Civitas-Lehre Augustins : Begegnung und Auseinandersetzung mit W. Kamlah. In: *Augustinus Magister*. Congrès International Augustinien, Paris, 21-24 septembre 1954, 2, Paris, 1954, 965-979; RATZINGER, J. Originalität und Überlieferung in Augustins Begriff der Confession. In: *Revue des études augustiniennes*, 3, 1957, s. 375-392; RATZINGER, J. „So viel hat einer den Heiligen Geist, so viel er die Kirche liebt!“ (Augustinus) Predigt bei der Feier zur ewigen Profess im Kloster St. Jakob am Anger in München. In: *Joseph Ratzinger Gesammelte Schriften* 1. Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche. Ed. G. L. Müller. Freiburg; Basel; Wien, 2011, s. 716-721; RATZINGER, J. „Unruhig ist unser Herz, bis es ruhet, o Gott, in dir.“ Augustinus – der erste moderne Mensch. Am Fest des heiligen Augustinus. In: *Joseph Ratzinger Gesammelte Schriften* 1. Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche. Ed. G. L. Müller. Freiburg; Basel; Wien, 2011, s. 697-704; RATZINGER, J. Il concetto della Chiesa nel pensiero patristico. In: *I grandi temi del concilio*. Rom, 1965, s. 139-158; RATZINGER, J. Donatismus als Lehre. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 3, 1959, s. 504-505; RATZINGER, J. Ticonius. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 10, 1965, s. 180-181; RATZINGER, J. Was bedeuten die Heiligen für uns? – Die Antwort Augustins. In: *Buße – Umkehr : Formen der Vergebung*. Ed. F. Breid. Steyr, 1992, s. 250-256.

12. Augustín: *Sermo 229/L,2 = Sermon Morin Guelferbytanus 14*⁸
13. Cyril Jeruzalemský: *Predkrstná katechéza 5,1*
14. *Epistula Barnabae 11,5*
15. Gregor Veľký: *Homiliae in evangelia II,27,4*
16. Irenej z Lyonu: *Adversus haereses I,10,2*
17. Irenej z Lyonu: *Adversus haereses II,27,1*
18. Irenej z Lyonu: *Demonstratio apostolicae praedicationis 24*
19. Justín Mučeník: *Dialóg so židom Tryfónom 100,5*
20. Justín Mučeník: *Dialóg so židom Tryfónom 121,2*
21. Klement Alexandrijský: *Protrepticus 9*
22. Lev Veľký: *In nativitate Domini sermo 4,6*
23. Origenes: *Contra Celsum IV, 75*
24. Origenes: *Contra Celsum IV, 85*
25. Tertulián: *De baptismo 20,5*

Ak sa zameriame na čisto patristické citácie, dostaneme sa k týmto výsledkom. V texte nájdeme spolu 25 citácií z patristických autorov, prevažne latinskej proveniencie (14), ostatní sú grécki autori alebo po grécky píšuci v negrécskom prostredí (napr. Irenej z Lyonu).

Z 25 patristických citácií 11 odkazov pochádza od Augustína z Hippo. Je zrejmé, že ide o autora, o ktorého sa autor encykliky opieral. Ak k Augustínovi pridáme aj Tertuliána, môžeme povedať, že dominuje severoafrická teológia. Je zrejmé, že tieto patristické citácie pochádzajú od Ratzingera, ktorý sa síce vo svojej doktorskej práci venoval ekzeziológii severoafrickej teológie, predstavenej v postave svätého Augustína, jeho doktorská práca je však doplnená aj analýzami z Tertuliána a Cypriána. Ostatné citácie tvoria stredovekí autori: Tomáš Akvinský, Bonaventúra a Viliam zo Saint Thierry; potom nasledujú pasáže z Prvého vatikánskeho koncilu a z Druhého vatikánskeho koncilu a niekoľko moderných autorov.

Patristickí autori sú citovaní presne, niekedy podľa starších edícií, prípadne podľa staršieho spôsobu citovania, ako je to napríklad v prípade Augustínovej homílie *Sermo 229/L,2*; v súčasnej dobe sa upúšťa od citovania pomocou písmen, ako to prijíma ešte P.-P. Verbraken, a uprednostňuje sa skôr citovanie, ktoré navrhol F. Dolbeau, teda aby sa uviedla skratka homílie podľa objaviteľa (= *Guelf. 14*) *Sermon Morin Guelferbytanus 14*.⁹

⁸ VERBRAKEN, P.-P. *Études critiques sur les Sermons authentiques de saint Augustin*. Steenbrugis, Martinus Nijhoff (coll. Instrumenta Patristica, 12), 1976, s. 184.

⁹ Porov. DOLBEAU, F. Drobner Hubertus R., Augustinus von Hippo, Predigten zu den Büchern Exodus, Könige und Job (Sermones 6-12). In: *REAug*, 49, s. 425.

POJEM *LUMEN FIDEI* U VYBRANÝCH CIRKEVNÝCH OTCOV

Hneď v úvode encykliky je uvedené, že pod názvom svetlo viery označovala cirkevná tradícia dar Ježiša Krista, a dokladá sa to spojením dvoch biblických citácií, Jn 12,46 a 2 Kor 4,6.¹⁰ Za týmto krátkym vyjadrením sa podľa autora encykliky skrýva veľká cirkevná tradícia. Pri hľadaní pojmu *lumen fidei* sme sa zaoberali výlučne latinskou tradíciou, pretože aj v encyklike prevažujú latinskí otcovia a samotná Ratzingerova formácia je nasmerovaná na latinskú patristiku. Pojem *lumen fidei* nájdeme vo viacerých obmenách u týchto autorov, ktorí sú tiež zoradení vzostupne:

- Ambróz z Milána: *Expositio psalmi* 118, lit. 14, 7
Augustín: *Enarratio in psalmum* 37,15
Augustín: *Enarratio in psalmum* 55,20
Augustín: *Enarratio in psalmum* 87,13
Augustín: *Sermo* 280
Hieronym: *Commentarii in Isaiam* 14,51,12
Chromatius z Akviley: *Tractatus in Mathaeum* 31
Chromatius z Akviley: *Tractatus in Mathaeum* 48
Chromatius z Akviley: *Tractatus in Mathaeum* 55
Ján Kassián: *De incarnatione Domini contra Nestorium* 4,13
Marius Viktorinus: *Commentarii in epistulis Pauli, in ep. ad Ephesios* 2,6, vers 16
Tertulián: *Adversus marcionem* 1

U autorov prevažuje kristologické chápanie pojmu *lumen fidei*. Ako príklad pripomenieme, že napríklad milánsky biskup svätý Ambróz ho chápe alegoricky pri výklade 118. žalmu, kde parafrázuje podobenstvo o desiatich múdrych a desiatich hlúpych pannách. Lampášom je pre neho Kristus a olejom na udržiavanie ohňa je pokora, preukázané milosrdenstvo.¹¹ Ján Kassián je už svedkom klasického kristologického používania pojmu.¹²

Oveľa zaujímavejší je v tomto ohľade svätý Augustín, u ktorého nachádzame nielen kristologické, ale aj eschatologické chápanie pojmu *lumen fidei*.

¹⁰ Encyklika *Lumen fidei*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2013, s. 3.

¹¹ AMBRÓZ. *Expositio psalmi* 118, lit. 14, 7, *CSEL* 62, s. 302: „Et vere lucerna est mihi Christus (...) quia lumen lucernae est oleum, non oleum terrestre, sed illud oleum misericordiae celestis et gratiae quo ungebantur prophetae. Oleum tuum humilitas est (...) oleum tuum misericordia tu est (...) denique quibus oleum non defuit, nec lumen fidei defecit (...)“

¹² JÁN KASSIÁN. *De incarnatione Domini contra Nestorium* 4,13, *CSEL* 17, s. 301: „(...) ipsse lumen fidei mundo intulit, ipse lucem salutis ostendit.“

Sermo 280 bolo prednesené 7. marca na sviatok mučeníčok svätej Perpetuy a Felicity. V kázni opisuje svätý Augustín priebeh umučenia a pripomína, že zástup pohanov, ktorý sa na štadióne pozeral na ich smrť, nemal svetlo viery a v ich smrti videl ich pozemský zánik. Veriaci však, ktorí sú osvietení pravdou, vidia, že panny boli po smrti korunované.¹³

V *enarratio in psalmum* 55,20, ktoré bolo prednesené v rokoch 412 – 413, používa Augustín príklad spravodlivého a trpiaceho Jóba, ktorého Boh učí prijívať nielen dobré, ale aj zlé z jeho ruky.¹⁴ Veriaci je vyzývaný, aby sa nebál zla a zlých, toleroval zlých, ak je dobrý, pretože aj sám bol kedysi zlý. Netreba si zúfať nad nikým, ale sa modliť za tých, ktorých trpezlivo znášame, a takto sa môžeme páčiť Pánovi, ktorý je tu na zemi „cesta, pravda a život“, vo svetle viery (*in lumine fidei*) a v nebi v jeho prítomnosti, vo svetle jeho tváre (*in lumine spei*), vo svetle žijúcich.¹⁵

V *enarratio in psalmum* 87,13, ktoré bolo prednesené v rokoch 412 – 418, Augustín zdôrazňuje, že všetko pochádza z Božieho nezaslúženého daru, aj povolanie k Božiemu daru svetla viery.¹⁶

Záverom tejto časti môžeme povedať, že pomenovanie encykliky *Lumen fidei* sa opiera o cirkevnú tradíciu, prevažuje kristologické chápanie pojmu, ktoré pod vplyvom Augustínovho myslenia zdôrazňuje súvisiace pojmy, ako Boží dar, pokora, milosť, prijímanie a odovzdávanie prijatého.

OCULUS FIDEI – OKO VIERY

Toto svetlo, ktoré dáva viera, je však pre vidiacich. V druhej kapitole s názvom „Ak neuveríte, nepochopíte“ (Iz 7,9) sa autor zaoberá vzťahom medzi vierou a pravdou. Vo svojej úvahe sa znovu vracia k viere a definuje ju ako počúvanie a videnie.¹⁷ Poukazuje na možný rozpor medzi počúvaním (viera je z počutia, Rim 10,17) a videním, ktoré je blízke gréckej kultúre. Podľa autora encykliky ide o zdanlivý protiklad:

¹³ AUGUSTÍN. *sermo* 280,2, PL 38, s. 1281: „Illi sine lumine fidei martyres putaverunt extinctos, nos fidelissimo intuitu cernimus coronatos.“

¹⁴ AUGUSTÍN. *en. ps.* 55,20, CCL 39, s. 692: „Propterea Deus permisit temptari Iob, ut, a quo se sciebat gratis coli, et nobis ostenderet imitandum: Deo enim cognitus erat, sed nos latebat.“

¹⁵ AUGUSTÍN. *en. ps.* 55,20, CCL 39, s. 693.

¹⁶ AUGUSTÍN. *en. ps.* 87,13, CCL 39, s. 1218: „Ac per hoc, nec credere potuissem, nisi me Dei misericordia praevenisset; et quia mortuos suscitavit, et vocat ea quae non sunt, tamquam quae sunt, me in occultis vocando, et suscitando, et trahendo, a tenebris eduxisset, et ad lumen fidei perduxisset.“

¹⁷ Encyklika *Lumen fidei*, č. 29.

„Sluch osvedčuje osobné povolanie a poslušnosť, ako aj skutočnosť, že pravda sa zjavuje v čase. Zrak zas ponúka plné videnie celej cesty a umožňuje nájsť svoje miesto vo veľkom Božom pláne.“¹⁸

Poukazuje na Jánovo evanjelium, podľa ktorého veriť znamená súčasne aj vidieť.¹⁹ Viera teda môže byť definovaná ako cesta videnia. Aj preto sa encyklika dovoľáva svedectva svätého Tomáša Akvinského, ktorý hovorí o *oculata fides* – o viere, ktorá vidí.²⁰

Toto pomenovanie má však v tradícii svoj priestor. V súvislosti so svetlom viery spomínajú cirkevní otcovia pojem *oculus fidei* – oko viery. Encyklika ho pripomína nepriamo, a to vtedy, keď hovorí o videní toho, ktorí verí.²¹ Toto „svetlo viery osvecuje celú existenciu človeka“²²; je to „svetlo na cestu“²³.

V tradícii prevažuje chápanie svätého Augustína. Pre hipponského biskupa je *oculus fidei* Božím darom. Umožňuje človeku vidieť vierou, uznávať v Kristovi Spasiteľa.²⁴ Okom viery veriaci nazerá a vnútorne prijíma pravdy viery.²⁵ Oko viery sa musí neustále uzdravovať.²⁶ Toto oko viery sa nachádza v srdci veriaceho človeka. Teraz je toto oko srdca zranené alebo oslepené: Augustín to často pripomína vo svojich homíliách na Jánovo evanjelium, pretože Ján vysvetľoval božstvo Krista, náuku, ktorá je neprístupná telesným ľuďom, ktorých srdce je zaplnené temnotou a nemôže znášať svetlo, svetlo viery.²⁷ Augustín často vysvetľuje Krista ako vnútorného učiteľa: on je svetlom, ktoré osvecuje srdce. A tak ako slnko je prítomné všetkým ľuďom, ale jeden ho vidí a druhý, ktorý je slepý, ho nevidí, tak aj Kristus „je prítomný všade, pretože Pravda je všade, pretože Múdrosť je všade“, ale všetci „nemajú oči srdca, vďaka ktorým by ho mohli vidieť.“²⁸ Na to, aby človek mohol vidieť, teda aby mohol porozumieť, je po-

¹⁸ Encyklika *Lumen fidei*, č. 29.

¹⁹ Encyklika *Lumen fidei*, č. 30.

²⁰ Encyklika *Lumen fidei*, č. 30.

²¹ Encyklika *Lumen fidei*, s. 4.

²² Encyklika *Lumen fidei*, s. 5.

²³ Encyklika *Lumen fidei*, s. 6.

²⁴ AUGUSTÍN. s. 88,14, *RB* 94, 1984, s. 88: „Ibi enim sanatur oculus, quando intelligitur Christi divinitas“; s. *Mai* 130,4, *MA* 1, s. 379: „Lavit ei faciem. Iam ergo corde videns, adoravit salvatorem suum“; *en. ps.* 36,1,9, *CCL* 38, s. 343.

²⁵ AUGUSTÍN. s. *Mai* 125,2, *MA* 1, s. 354: „Tertius est iste Lazarus, quem modo fidei oculis vidimus et morientem et resurgentem (...)“.

²⁶ AUGUSTÍN. s. 88,5, *RB* 94, 1984, s. 79: „Tota igitur, fratres opera nostra in hac vita est sanare oculos cordis, unde videatur Deus.“

²⁷ AUGUSTÍN. *Io. eu. tr.* 2,16, *BA* 71, s. 204-205; *en. ps.* 57,22, *CCL* 39, s. 728-729.

²⁸ AUGUSTÍN. *Io. eu. tr.* 35,4, *BA* 73A, s. 156-157: „Nam etiam sol iste et videntis faciem illustrat, et caeci; ambo pariter stantes, et faciem ad solem illustrantur in carne (...) Sic et sapientia Dei, verbu Dei, Dominus Iesus Christus ubique praesens est, quia ubique est veritas, ubique est sapientia (...) oculos non habent cordis.“

trebné, aby sa oko srdca uzdravilo. To, čo ho môže uzdraviť, je „pokora tela“, toho tela, ktoré Božie Slovo vzalo na seba, je liekom na uzdravenie.²⁹

Podľa Augustína je viera vo vtelenie tým, čo uzdravuje oko srdca a otvára človeka na pochopenie Božieho Slova. Viera vo vtelené Božie Slovo a kontakt s ním, dotyk, prináša uzdravenie oka srdca a veriaci tak môže vidieť svetlo Božieho Syna. Pripomenutím dôležitosti pojmu „dotyk“ v súvislosti s videním veriaceho človeka sa dostávame k – podľa nás – centrálnej časti encykliky.

UZDRAVENIE ŽENY TRPIACEJ NA KRVOTOK – Lk 8,40-48

V polovici druhej kapitoly sa jej autor zaoberá vzťahom medzi vierou a rozumom, pričom pripomína miesto a význam videnia v tomto vzťahu. „Viera je totiž nielen počúvaním a videním, ale je aj dotyk“ a na potvrdenie tohto názoru cituje známu pasáž z 1 Jn 1,1.³⁰ Ako príklad z tradície spomína pasáž z Lukášovho evanjelia 8,40-48, ktorú komentoval svätý Augustín. Autor encykliky uzatvára, že Krista sa môžeme dotknúť srdcom a prijať moc jeho milosti.³¹

Túto evanjelióvu pasáž môžeme pokladať za centrálnu na pochopenie vnútornej stavby encykliky. Predstavuje teda akýsi „interpretačný kľúč“. Pozrieme sa na chápanie a výklad tohto podobenstva u cirkevných otcov a zdôrazníme tie podstatné črty výkladu, ktoré nám umožnia pochopiť jej význam pre posolstvo, ktoré podáva táto encyklika.

Túto pasáž nám zanechali traja synoptickí evanjelisti Matúš (9,20-22), Marek (5,25-34) a Lukáš (8,43-48). Z príbehu je jasné, že Ježiš sa vydáva na cestu k Jairovi, aby uzdravil jeho zomierajúcu dcéru. Istá žena, ktorá dvanásť rokov trpela na krvotok, sa k nemu zozadu priblížila a dotkla sa obruby jeho rúcha. Hneď bola uzdravená a Ježiš jej povedal: „Dcéra, tvoja viera ťa zachránila.“ Matúš podáva krátku správu o udalosti. Marek, od ktorého podľa všetkého prevzal správu Lukáš, spresňuje niektoré informácie: že žena minula všetky financie na lekárov, že uzdravenie nastalo v okamihu dotknutia sa obruby rúcha, a Ježišovu vnútornú schopnosť uviesť si, že sa niečo stalo.³²

Na rozdiel od Matúša, Marek aj Lukáš dodávajú fakt, že žena minula celý svoj majetok na lekárov. Obaja evanjelisti dodávajú, že Ježiš bol tlačný zástu-

²⁹ AUGUSTÍN. *Io. eu. tr.* 2,16, BA 71, s. 204-206: „(...) ipsa nativitate collyrium fecit, unde tergeretur oculi cordis nostri, et possemus videre maiestatem eius per eius humilitatem. Ideo factum est Verbum caro, et habitavit in nobis. Sanavit oculos nostros, et quod sequitur? Et vidimus gloriam eius. Gloriam eius nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur.“

³⁰ Encyklika *Lumen fidei*, č. 31.

³¹ Encyklika *Lumen fidei*, č. 31.

³² Porov. ROBBINS, K. V. The woman who touched Jesus' garment : Socio-rhetorical analysis of the synoptic accounts. In: *NTS*, 33, 1987, s. 502-515.

pom a napriek tomu cítil, že niekto sa ho dotkol, a vyhlásil: „Niekto sa ma dotkol, lebo som pocítil, že zo mňa vyšla sila.“ Túto evanjeliovú udalosť komentovali viacerí cirkevní otcovia alebo spôsobom tzv. *commentarius currens*, prípadne ponúkli určitú spirituálnu a teologickú aplikáciu evanjeliovej pasáže, alebo sa odvolávali na tento príbeh, aby doložili určité svoje tvrdenie.³³

SYMBOLIKA ŽENY

Pre mnohých otcov žena z evanjelia predstavuje ľudstvo. Viacerí otcovia vysvetľovali túto udalosť v súvislosti s nasledujúcim zázrakom vzkriesenia Jairovej dcéry. Dcéra Jaira, ktorý bol predstaveným miestnej synagógy, sa stáva symbolom židovskej synagógy, zatiaľ čo žena trpiaca na krvotok predstavuje pohanov. Tí prichádzajú za Kristom, aby u neho našli spásu. Je však pravda, že evanjelia nevravia, že žena nemala židovský pôvod. Asi jedinou výnimkou medzi otcami je Chromatius z Akviley, ktorý ponúka aj takýto výklad, ale tiež druhý názor, podľa ktorého táto na krvotok trpiaca žena predstavuje židovský národ, pričom krv je krvou spravodlivých a prorokov, ktorí boli zabití v Starom zákone.³⁴

Milánsky biskup svätý Ambróz vo svojom komentári k Lukášovmu evanjeliu pripomína:

„Slovo Božie, ktoré prišlo kvôli Židom, bolo pritiahnuté pohanskými národmi, a tí, ktorí v neho neuverili na základe Zákona, boli prvými, ktorí mu uverili prostredníctvom milosti.“³⁵

Augustín tiež pokračuje v tradičnom pohľade na evanjelium a upozorňuje na to, že Jairova dcéra predstavuje židovský národ, ku ktorému bol Kristus poslaný (Mt 15,24), zatiaľ čo žena, ktorá trpela unikom krvi, predstavuje Cirkev utvorenú z pohanov, ku ktorým Kristus, kým bol v tele, nebol poslaný.³⁶

³³ AUGUSTÍN. *cons. eu.* 2,65, *CSEL* 43, s. 170.

³⁴ CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum* 47,6, *CCL* 9A, linea 138-140: „Secundum spiritalem vero interpretationem, mulier haec quae fluxum sanguinis patiebatur (...) occidendo iustos et prophetas (...)“

³⁵ AMBRÓZ. *Traité sur l'évangile de s. Luc* 6,55, *SC* 45bis, 2ème édition, s. 247: „An non ita factum est ut Dei verbum cum venisset ad Iudaeos, adscisceretur a gentibus et prius ab illis qui in lege non crediderant in gratia crederetur?“

³⁶ AUGUSTÍN. *s.* 77, 8, *PL* 38, s. 486: „Filia illa Archisynagogi significabat populum Iudaeorum, propter quem venerat Christus, qui dixit: Non sum missus, nisi ad oves quae perierunt domus Israel. Illa vero mulier quae fluxum sanguinis patiebatur, Ecclesiam figurabat ex Gentibus, ad quam Christus per praesentiam corporis non erat missus.“ Porov. *Io. eu. tr.* 31,11, *CCL* 36, s. 300: „Illius enim ecclesiae venturae de gentibus typum gerebat mulier quae fluxum sanguinis patiebatur“; *s. Morin* 7,2, *MA* 1, s. 612; *s. Guelf.* 24,5, *MA* 1, s. 526.

Podľa evanjelia, krátko po uzdravení tejto ženy prišli povedať Jairovi, že jeho dcéra zomrela. Tu sa cirkevní otcovia pozastavovali nad skutočnosťou, ktorú pripomínajú evanjelisti, totiž, že žena trpela dvanásť rokov a Jairova dcéra, ktorá vtedy zomrela, mala tiež dvanásť rokov. Svätý Hieronym, zdá sa, prevzal od Origena a komentoval takto:

„Choroba tejto ženy, ktorá predstavuje národ pohanov, sa začala vtedy, keď sa objavila viera v židovskom ľude. Iba konfrontáciou s čnosťou možno lepšie uvidieť chybu.“³⁷

SYMBOLIKA NEVYLIEČITEĽNEJ CHOROBY, KTOROU ŽENA TRPELA

Cirkevní otcovia sa tiež zaoberali chorobou, ktorou žena z evanjelia trpela. V ich komentároch nájdeme vysvetlenia alegorického charakteru alebo tiež vysvetlenia, ktoré ponúkajú doslovný význam biblickej state. Svätý Hieronym napríklad vidí v chorobe ženy krv, ktorá bola vyliata na obety ponúknuté bôžikom v pohanskom náboženstve.³⁸ Asi aj v tomto duchu sa vyjadril svätý Ambróz, že choroba, ktorou žena trpela, je akási rieka potešení tohto sveta.³⁹

Hipponský biskup sa často zaoberal týmto evanjeliovým príbehom. V kázni *sermo Mai 25* pripomína, že žena trpela únikom krvi a že bola uzdravená z tejto choroby, ktorá spôsobovala, že všetky sily z nej unikali. Preto aj tá duša, ktorá nasleduje telesné túžby, míňa všetky svoje sily.⁴⁰ Existuje totiž nielen telesná forma choroby, ale existuje aj podobná choroba duše, vtedy sú to žiadostivosti, ktoré oslabujú sily duše.⁴¹

³⁷ HIERONYM. *Commentarii in evangelium Matthaei*, lib. 1, CCL 77, linea 1374: „Nota ergo quod eo tempore haec mulier, id est gentium populus, coeperit aegrotare quo gens credidit iudeorum. Nisi enim ex comparatione virtutum vitium non ostenditur.“ ORIGENES: *Fragments grecs sur Luc 63, SC 87*, s. 512-513.

³⁸ HIERONYM. *Commentarii in Isaiam* 12, 41,17+, CCL 73A, linea 19-25: „Gentium populus pauper et tenuis, qui non habebat scientiam veritatis, quaerit per diversos magistros, et varia philosophorum dogmata aquas salubres, et non invenit, quia non sunt; lingua eorum siti aruit sine lege ac prophetis. Omnem enim iuxta evangelii fidem, substantiam suam in medicos consumpsit; et a cruore idololatriae, et sanguine victimarum non poterat liberari.“

³⁹ AMBRÓZ. *De virginitate* 16,100, *Biblioteca Ambrosiana* 14/2, linea 3-6: „Iam saecularium fluxus voluptatem modo torrentis exeundas verbi salutaris calore siccabitur (...)“

⁴⁰ AUGUSTÍN. *s. Mai 25,3, MA 1*, s. 319: „Ergo ista mulier fluxum sanguinis patiebatur, et sanatur ab affectu carnali, quia profluebant omnes vires eius: sic anima sectando desideria carnalia omnes vires erogat.“

⁴¹ AUGUSTÍN. *s. Mai 25,2, MA 1*, s. 345: „(...) quae antea expendit substantiam suam medicis, id est diis gentium, qui eam numquam curare potuerunt.“

Viacerí otcovia si všimli poznámku, ktorú dodáva Lukáš, že žena minula celý svoj majetok na lekárov a že tí jej nevedeli pomôcť. Evanjeliá nespresňujú, kto boli títo lekári. Cirkevní otcovia v nich vidia falošných bohov. Z gréckej strany môžeme spomenúť Origena, ktorý sa vyjadril takto:

„U pohanov bolo veľa lekárov, ktorí sľubovali uzdravenie. Ak sa pozrieme na filozofov, tak tí sa hlásia k pravde, sú to lekári, ktorí sa usilujú uzdraviť ľudí. No túto ženu po tom, ako minula všetko svoje imanie, nemohol uzdraviť ani jeden z týchto lekárov.“⁴²

Podľa Hieronyma týmito neschopnými lekármi boli pohanskí filozofi:

„Boli to mnohí, ktorí jej prisľúbili cestu k [Božiemu] mestu, Sokrates to prisľúbil, Platón to prisľúbil, Aristoteles to prisľúbil. Žena trpiaca na krvotok hľadala viacerých lekárov, a nemohol ju uzdraviť ani jeden z nich.“⁴³

Takisto hovorí napríklad Augustín v jednej homílii *s. Mai 95*:

„[Žena] minula všetok svoj majetok u lekárov, teda u bohov pohanov, ktorí ju nemohli vyliečiť.“⁴⁴

V kázni *s. Mai 25* to vysvetľuje takto:

„Žena minula všetko svoje bohatstvo na lekárov. Takisto chudobná Cirkev národov hľadala šťastie, hľadala silu, alebo hľadala liek. Či neminula veľa u falošných lekárov, astrológov, mágov, veštcov v chrámoch? Všetci sľubujú spásu, ale nie sú schopní ju darovať, pretože sami nemajú to, čo by mali dať.“⁴⁵

Táto téma falošných lekárov, ktorí neboli schopní žene pomôcť, sa veľmi často prelína s inou základnou témou, ktorá je blízka nielen Augustínovi, ale celej patristike, a tou je obraz Krista, jediného a pravého lekára.⁴⁶

⁴² ORIGENES. *Fragments grecs sur Luc 63, SC 87*, s. 512-513.

⁴³ HIERONYM. *Tractatus LIX in psalmos, psalmus 106, CCL 78*, linea 82-84: „Multi fuerunt qui repromitterent istam viam quae duceret ad civitatem. Promisit Socrates, promisit Plato, promisit Aristoteles. Aemorrousa, quae fluebat sanguinem, multos quaesiit medicos, et a nullo sanari potuit.“

⁴⁴ AUGUSTÍN. *s. Mai 95,6, MA 1*, s. 345: „(...) quae antea expendit substantiam suam medicis, id est diis gentium, qui eam numquam curare potuerunt (...)“

⁴⁵ AUGUSTÍN. *s. Mai 25,3, MA 1*, s. 319: „Et consumit in medicos omnem substantiam ista mulier: sic de illa scribitur. Quomodo gentium ecclesia misera quaerens beatitudinem, quaerens aliquas vires habere, vel quaerens medicinam, quanta consumpserat in medicos falsos, in mathematicos, in sortilogos, in arrepticios, et vates templorum? Omnes enim promittunt salutem, sed dare non possunt, quia nec ipsi habent quod dent.“

⁴⁶ Porov. ARBESMANN, R. The Concept of Christus Medicus in st. Augustine. In: *Traditio*, 10, 1954, 1-28; ARBESMANN, R. Christ the Medicus humilis in st. Augustine. In: *AM II*, s. 623-629; COURTES, J. Saint Augustin et la médecine. In: *AM I*, s. 42-51.

Chromatius z Akvileje rozširuje počet lekárov neschopných uzdraviť ženu aj na Starý zákon. Ako sme spomenuli, výklad biblickej pasáže, ktorý ponúka Chromatius, je odlišný od výkladov ostatných otcov. Pre Chromatia predstavuje táto žena synagógu, lekári sú židovskými autoritami a dvanásť rokov choroby predstavuje symbolicky dvanásť kmeňov Izraela.⁴⁷ V týchto vyjadreniach vidíme rozpracovanú pavlovskú teológiu neschopnosti zákona priniesť ľuďom spásu:

„Nijaký prostriedok nemohol uzdraviť túto ženu, ani lekári tohto sveta, ani obety zákona: tie neboli schopné udeliť liek tým, ktorí trpeli touto chorobou, ale týmto spôsobom ukázali tajomstvo, ktoré má prísť. Tak žena uznala Pána zákona a tvorca nebeského lieku, uverila hneď v neho zo všetkých svojich síl, prišla k nemu zozadu a dotkla sa obruby jeho šiat. Konečne našla skutočného a nebeského lekára, jediného, a ona si toho bola vedomá, že ju mohol vyliečiť z tejto choroby.“⁴⁸

Chromatius zdôrazňuje tiež skutočnosť, že Kristus udeľuje dar zdravia zdarma, a nie za peniaze, ako lekári spomenutí v evanjeliu:

„O ňom totiž [o Kristovi], povedal Šalamún: »Nebol to liek, ktorý ich vyliečil, ale tvoje slovo, Pane, Bože vesmíru.«⁴⁹ Tomuto dobrému lekárovi, ktorým je Slovo a ktorý udeľuje štedro zdravie celému svetu, táto žena nedala svoj majetok, ktorý minula na lekárov, ale iba cenu svojej viery. Toto je totiž jediná cena, ktorú žiada tento lekár, aby nám udelil milosť toho lieku.“⁵⁰

⁴⁷ CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum* 47,9, CCL 9A, linea 151-160: „Hun ergo fluxum sanguinis synagogae populus patiebatur. (...) In medicis vero in quibus omnem substantiam suam erogaverat, nec ab ullo curari poterat, maiores et sacerdotes legis significatos agnosimus qui accipientes decimas et multa munera a plebe, licet offerent sacrificia secundum legem, nullam tamen sanitatem salutis eidem populo praestare potuerunt (...).“

⁴⁸ CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum* 47,6, CCL 9A, linea 52-58: „Sed nulla ratione curari mulier ista poterat, non per medicos saeculi, non per sacrificia legis, quae non praesentem medicinam hac valitudine laborantibus praestare poterant, sed futurae veritatis mysterium ostendebat. Quapropter mulier, Dominum legis et auctorem medicinae caelestis agnoscens, statim tota virtute fidei credens, veniens a retro fimbriam Domini tangit. Invenerat enim tandem verum et caelestem medicum, a quo valitudinem suam curari posse sciebat.“

⁴⁹ Súčasná verzia verša: „Lebo ani zelina, ani náplast' ich nevyliečili, ale tvoje slovo, Pane, ktoré lieči všetko.“

⁵⁰ CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum* 47, 2, CCL 9A, linea 59-65: „De quo Salomon dixerat: non enim malgma curabat eos, sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia. Huic igitur bono medico verbo sanitatem omnibus largienti, mulier ista non substantiam suam quam in medicis erogaverat, sed solummodo fidei suae praemium obtulit. Hoc enim a nobis tantum praemium medicus iste requirit, ut nobis medicinae suae gratiam largitur.“

DOTYK PRINÁŠAJÚCI UZDRAVENIE

Výklady otcov smerujú k tej časti evanjelia, kde sa spomína dotyk Krista, ktorý priniesol žene uzdravenie. Otcovia rozlišovali medzi samotným dotykom a účinkom, ktorý tento dotyk priniesol. Ambróz vo svojom výklade k Lukášovmu evanjeliu to vyjadril takto:

„Je to viera, ktorá sa dotýka Krista, viera, ktorá ho vidí; telo sa ho nedotýka, pretože to nie je videnie, iba videnie bez videnia, a nie je to načúvanie, ktoré nie je pochopením toho, čo počuje, ani dotýkanie, ak sa nedotýka vierou.“⁵¹

Komentáre cirkevných autorov sú zajedno v tom, že uzdravenie ženy nastalo prostredníctvom ženinej viery a dotyku Krista s vierou. Chromatius to v 47. komentári k Matúšovmu evanjeliu vyjadril takto:

„Pretože táto žena verila celým svojim srdcom, dotkla sa Pána, a to nie iba telesným dotykom, ale prostredníctvom viery, a dostala hneď zdravie, o ktoré žiadala.“⁵²

Hilár z Poitiers vo svojom komentári k Matúšovi pripomína najprv skutočnosť, že ľudská prirodzenosť vteleného Božieho Syna nemohla úplne prekryť vtelené božstvo. Toto teda do istej miery prekračovalo tie hranice, ktoré boli určené ľudským telom Krista a boli preto prítomné i v jeho šatách:

„Sila, ktorá prebývala v tele, sprostredkovala iným veciam schopnosť liečiť a božská aktivita dosahovala až konce jeho šiat.“⁵³

Milánsky biskup svätý Ambróz premýšľal tiež v tejto línii:

„...múďrosť nie je uzatvorená, božstvo vtlačené do schopností ľudskej prirodzenosti a do uzatvorenosti tela: večná moc nie je uväznená, nie je zadržovaná v limitoch tela, ale prekračuje poza schopnosti našej malosti.“⁵⁴

⁵¹ AMBRÓZ. *Traité sur l'evangile de s. Luc 6,57, SC 45bis, 2ème édition, s. 248*: „Fide tangitur Christus, fide Christus videtur, non corpore tangitur, non oculis comprehenditur; neque audit qui ea quae audit non intellegit neque tangit qui non fideliter tangit.“

⁵² CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum 47,2,CCL 9A, linea 44*: „Quia ergo haec mulier toto corde credebat, non solum corporali tactu, sed et fide Dominum tetigit, et ideo statim sanitatem quam »petebat« accepit.“

⁵³ HILÁR Z POITIERS. *Commentarius in Matthaem 9,7, SC 254, s. 210*: „Est autem in simplici intelligentia magna virtutis dominicae admiratio, cum potestas intra corpus manens rebus caducis efficientiam adderet sanitatis et usque in vestium fimbrias operatio divina procederet.“

⁵⁴ AMBRÓZ. *Traité sur l'evangile de s. Luc 6,58, SC 45bis, 2ème édition, s. 248*: „(...) quia non intra possibilitatem condicionis humanae atque intra corporis claustrum inclusa sapientia, divini-

V komentárii ku 118. žalmu prirovnáva božskú silu k parfému, čo je umiestnený vo flaštičke, ktorej uzáver nie je schopný úplne udržať vôňu vo vnútri. Vôňa teda preniká navonok a sila, ktorá vychádza z Krista, je vôňou stromu života.⁵⁵

Augustín sa na viacerých miestach venoval tejto pasáži. Pripomína najprv, že dotyk (*tactus*) znamená vieru, dotýka sa Krista preto iba ten, kto v neho verí.⁵⁶

V homílii *Morin Guelferbytanus 13*, ktorá bola prednesená v Hippo regius vo štvrtok veľkonočnej oktávy po roku 412, vraví takto:

„Lepšie sa dotýkame Krista vierou ako telom; dotknúť sa ho srdcom znamená veriť.“⁵⁷

Podľa otcov ide o duchovný dotyk, ktorý utvára spojenie duše s Kristom. Preto aj Augustín v uvedenej homílii pokračuje:

„Pristúpila k nemu s vierou a dotkla sa rukou jeho šiat a prostredníctvom viery sa dotkla jeho majestátu. Pozrite, čo to znamená dotknúť sa.“⁵⁸

Vo viacerých homíliách rozlišuje Augustín medzi tlačením sa na Krista a dotknutím sa Krista. Dotyk je vždy spásu prinášajúci, zatiaľ čo tlačenie sa na Krista prináša skôr obraz utláčaného tela z viacerých strán.⁵⁹ Toto tlačenie sa na Krista sa stáva pre Augustína symbolom zlých kresťanov, ktorí tlačia, utláčajú Kristovo tajomné telo, ktorým je Cirkev.⁶⁰ Je to vždy zástup, ktorý tlačí/utláča

tas coartata est, non capitur angustiis corporalibus, non tenetur, sed ultra fines nostrae mediocritatis virtus exundat aeterna.“

⁵⁵ AMBRÓZ. *Expositio psalmi CXVIII*, littera 3, cap. 8, *CSEL* 62, s. 45: „Tunc ergo in ligno punctus est lancea et exivit de eo sanguis et aqua omni unguento svavior, accepta Deo hostia, per totum mundum odorem sanctificationis effundens, et quasi balsamum ex arbore, sic virtus exibat e corpore. Unde ait: sentio virtutem exisse de me.“

⁵⁶ AUGUSTÍN. *s.* 244,3, *PL* 38, s. 1149: „Tactus fidem significat“; *s.* 243,2, *PL* 38, s. 1144: „Tactus fidem significat. Tangit Christum, qui credit in Christum.“

⁵⁷ AUGUSTÍN. *Guef.* 13,1, *MA* 1, s. 484: „Christus melius tangitur fide quam carne; fide Christum tangere, hoc est tangere.“

⁵⁸ AUGUSTÍN. *Guef.* 13,1, *MA* 1, s. 484: „(...) accessit cum fide, et tetigit manu vestem, fide maiestatem. Et videte quid est tangere.“

⁵⁹ AUGUSTÍN. *s.* 77,6, *PL* 38, stlp. 486: „Nam isti premunt, illa tetigit. Corpus ergo Christi multi moleste premunt, pauci salubriter tangunt.“

⁶⁰ AUGUSTÍN. *s.* 250, 2, *SC* 116, s. 312-313: „Talis est modo Ecclesia, plena bonis et malis. Multitudine impletur Ecclesia : sed multitudo ista aliquando premit, et prope ad naufragium conatur adducere. Male uiuentium multitudo turbat bene uiuentes ita perturbat, ut qui bene uiuit, stultum se esse putet, quando attendit alios male uiuere : maxime quia secundum bona huius saeculi inueniuntur multi felices nocentes, inueniuntur multi infelices innocentes.“

(premit), a na druhej strane je to iba viera, ktorá sa dotýka (*fides tangit*).⁶¹ Vo svojich homíliách pre novopokrstencov Augustín pripomína, že sa majú vyhýbať skutkov tých, ktorí utlačajú Kristovo telo, a majú sa ho skôr dotýkať vierou.

Pre Augustína dotyk obruby šiat je dotykom srdca ženy, ktorá skôr, ako sa dotkla, uverila. Preto aj Kristus cítil dotyk a necítil tlačenie zástupu.⁶²

OBRUBA KRISTOVÝCH ŠIAT

Evanjeliá zdôrazňujú, že chorá žena sa dotkla obruby Kristových šiat. Staroveká symbolika bola presvedčená, že šaty predstavujú telo, preto aj dotyk obruby šiat naznačuje čiastočný dotyk viery prítomného božstva. A hoci telesné dotknutie sa obruby je dotykom konkrétneho, je to len malý dotyk. V tomto duchu rozvíja reflexiu Origenes. Podľa neho môžeme síce mať o vtelenom Božom Synovi veľké poznanie, bude to však stále iba čiastočné poznanie:

„Ak uvážime našu vieru v Pána Ježiša a ak myslíme na veľkosť Božieho Syna a na toho, ktorého sme sa dotkli, pochopme, že hoci sme sa dotkli obruby šiat, dotkli sme sa iba obruby.“⁶³

Origenes potom spája uzdravenie ženy so vzkriesením Jairovej dcéry. Obe udalosti vykladá v duchu Pavlovskej teológie spásy Izraela: Jairova dcéra bola totiž uzdravená až po pohanskej žene, a teda až keď vstúpia do Cirkvi všetci pohania, potom bude Izrael spasený (porov. Rim 11,25).⁶⁴

⁶¹ Okolo roku 399 kázal Augustín v Kartágu o viere stotníka a o viere ženy, ktorá sa dotkla obruby Kristových šiat; Augustín sa vtedy vyjadril takto: „Sic etiam nunc est corpus eius, id est, Ecclesia eius. Tangit eam fides paucorum, premit turba multorum. Corpus enim Christi esse Ecclesiam, tanquam filii eius, audistis: et si uultis, ipsi estis. Si ergo corpus eius sumus, quod tunc corpus ipsius in turba patiebatur, hoc patitur Ecclesia ipsius. A turbis premitur: a paucis tangitur“ (s. 62, 5, *PL* 38, s. 416). A. Kunzelmann datuje *sermon* 62: „Vor die Gesetze des Jahres 399 ist *Serm.* 62 zu setzen.“ (*Die Chronologie der Sermones des hl. Augustinus*, *MA* 2, s. 493-494.) O. Perler neprijíma túto dátáciu a uprednostňuje skôr názor, že „le *sermon* 62 a donc été prononcé à Carthage peu après l'intervention des comtes (...) contre le paganisme et peu après la première destruction autorisée d'idole, celle de Caelestis“, teda ide o obdobie krátko po strede 27. apríla 399 (*Les voyages de saint Augustin*, s. 226). Podobne aj s. *Morin* 7,1, *MA* 1, s. 611: „(...) fide tangitur Christus.“ V inej homílii, s. *Guelf.* 24,5, *MA* 1, s. 526, sa vyjadruje jasne: „Turbae premunt, fides tangit“; s. *Mai* 95,6, *MA* 1, s. 345: „Ego ostendam vobis quis me tetigit: fides me tetigit; ipsa fecit tactu suo virtutem ex me exire.“

⁶² AUGUSTÍN. s. *Guelf.* 14,2, *MA* 1, s. 487: „(...) nam et illa mulier, quae fimbriam tetigit, corde tetigit, quia credidit. Denique sentit tangentem, et non sentiebat turbam prementem.“

⁶³ ORIGENES. *Fragments grecs sur Luc* 63, *SC* 87, s. 512-513.

⁶⁴ ORIGENES. *Fragments grecs sur Luc* 63, *SC* 87, s. 512-513.

Chromatius z Akviley pripomína skromnosť ženy, ktorá sa nechcela dotknúť hornej časti rúcha, ale sa uspokojila so zadnou obrubou jeho šiat.⁶⁵ Potom upozorňuje na to, že dotyk obruby šiat zozadu predstavuje židovský národ, pretože tak ako sa dotýka obruby zozadu, tak aj prvé konverzie židov nastali po Kristovom zmŕtvychvstani.⁶⁶

Ambróz pokračuje vo svojom komentári k Lukášovmu evanjeliu v tomto duchu a hovorí:

„Šťastní sú tí, ktorí sa dotknú aspoň okraja Slova. Kto by ho totiž mohol obsiahnuť celé?“⁶⁷

Hipponský biskup tiež prirovnáva Kristove šaty k Cirkvi. V homílii *sermo Mai 25* píše takto:

„Pod Kristovými šatami chápeme apoštolov, ktorí sú k nemu pripútaní. Hľadajte, ktorý apoštol bol poslaný k pohanom, a nájdete, že to bol sám Pavol, ktorý k nim bol poslaný ako apoštol, pretože najväčšia časť jeho aktivity bol apoštolát pohanov. Je to teda Pavol, apoštol poslaný k pohanom, ktorý predstavuje obrubu Pánových šiat, pretože bol posledný z apoštolov. Či vari obruba šiat nie je posledná a najmenšia?“⁶⁸

Obruba šiat totiž vynikajúco predstavuje toho, ktorý sa sám označil za najmenšieho z apoštolov⁶⁹; on priniesol evanjelium pohanským národom⁷⁰; pro-

⁶⁵ CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum* 47,2, CCL 9A, linea 16: „(...) indigna enim se iudicabit, sed nec superius vestimentum ipsum tangere voluit, nisi fimbriam tantum, ut Lucas refert.“

⁶⁶ CHROMATIUS Z AKVILEY. *Tractatus in Mathaeum* 47,9, CCL 9A, linea 162-169:

⁶⁷ AMBRÓZ: *Traité sur l'évangile de s. Luc 6,59*, SC 45bis, 2ème édition, s. 249: „Beatus ergo qui vel extremam partem verbi contigerit; nam totum quis potest comprehendere?“

⁶⁸ AUGUSTÍN. *s. Mai 25,3*, MA 1, s. 319: „Vestimentum Domini intelleguntur apostoli adhaerentes ei. Quaerite quis apostolus missus sit ad gentes: invenietis Paulum apostolum missum; eius enim maxima operatio fuit in apostolatu gentium. Ergo Paulus apostolus missus ad gentes, ipse est fimbria vestimenti Domini, quia ipse erat novissimus apostolorum. Numquid est aliud fimbria vestimenti et novissima et minima?“

⁶⁹ AUGUSTÍN. *s. 77,3*, PL 38, s. 484: „Prostravit ergo Christus una voce Saulum, erexit Paulum: hoc est, prostravit superbum, erexit humilem. Nam quae fuit ratio mutandi sibi nominis, ut cum Saulus antea vocaretur, postea se Paulum dici vellet; nisi quia Sauli nomen in se agnovit, cum persequeretur, fuisse superbiae? Elegit ergo humile nomen, ut Paulus, hoc est minimus, vocaretur. Paulum enim, minimum est. Paulum nihil aliud est, quam parvum. De quo nomine iam glorians, humilitatemque commendans: Ego, inquit, sum minimus Apostolorum.“ AUGUSTÍN. *s. Morin 7,3*, MA 1, s. 612: „Intellegite vestimentum, chorum apostolorum“; *s. Guelf. 24,5*, MA 1, s. 526.

⁷⁰ AUGUSTÍN. *s. 77,5*, PL 38, s. 485: „Minimus ille factus magnus, non per se, sed per eum quem persequebatur, missus est ad Gentes, ex latrone pastor, ex lupo ovis. Missus est ad Gentes ille

stredníctvom jeho kázania boli tieto pohanské národy v kontakte s osobou Krista, so silou vychádzajúcou z neho, ktorá predstavuje evanjelium, a získali takto spásu.⁷¹ Augustín totiž spája Kristovu otázku „Kto sa ma to dotkol?“, ktorá naznačuje istú nevedomosť, so Ž 17,45: „populus quem non cognovi servivit mihi, in obauditu auris obaudivit mihi“.⁷²

DOTKNUTIE SA KRISTA V CIRKVI A PROSTREDNÍCTVOM SVIATOSTÍ

Augustín si najprv všíma skutočnosť, že žena sa priblížila ku Kristovi zozadu a tak sa ho dotkla. Kristus si ju teda nevšimol. Podľa neho to naznačuje pohanské národy, ktoré prišli k viere bez toho, že by im Kristus osobne hlásal evanjelium:

„Pán nepreukázal tejto Cirkvi národov svoju telesnú prítomnosť, ale svoju duchovnú prítomnosť. A tak sa spoznali žena, ktorá sa dotýka, a Pán, ktorý je dotýkaný.“⁷³

V inej kázni Augustín pripomína, že odteraz sa žena (Cirkev) dotýka obruby Kristových šiat denne vierou a tak sa stáva zdravou.⁷⁴

Ako sa to však deje? Podľa Augustína sú sviatosti v Cirkvi tým miestom, kde sa dnes môžeme dotknúť Krista a dostať uzdravujúcu silu.

V patristickom korpuse nájdeme krstné aplikácie príbehu; napríklad Gregor Naziánsky v jednej zo svojich rečí prednesených v Konštantínopole v rokoch 379 – 381 hovorí o krste ako o tej chvíli duše, keď žena trpiaca na krvotok nachádza silu a život.⁷⁵ U otcov nachádzame tiež príbeh uzdravenia ženy dotykcom s Kristom v súvislosti so sviatosťou Eucharistie. Napríklad Peter Chryzológ vraví takto:

apostolus minimus , et multum laboravit in Gentibus, et per eum Gentes crediderunt. Testes sunt eius epistolae.“

⁷¹ AUGUSTÍN. *s. 77,8, PL 38, s. 486*: „Dicit ille: Quis me tetigit? Quasi diceret, non novi hunc populum. Populus quem non cognovi, servivit mihi. Tetigit me aliquis. Ego enim sensi virtutem de me exisse, id est, evangelium emissum totum orbem implese. Tangitur autem fimbria exigua pars vestimenti et extrema.“

⁷² AUGUSTÍN. *s. Morin 7,2, MA 1, s. 612; s. Guelf. 24,5, MA 1, s. 526*.

⁷³ AUGUSTÍN. *s. Mai 95,6, MA 1, s. 345*: „(...) cui ecclesiae Dominus praesentiam suam non exhibuit corporalem, sed spiritalem. Iam ergo et tangens mulier et tactus Dominus noverunt se.

⁷⁴ AUGUSTÍN. *s. Morin 7,3, MA 1, s. 624*: „Quod audivimus factum est, quod audivimus fit: cottidie tangit mulier ista fimbriam, cottidie sana fit.“

⁷⁵ Porov. GREGOR NAZIÁNSKY. *Discours 40,33, SC 358, s. 272-275; MORESCHINI, C.. Introduction, SC 358, s. 25-34*.

„Žena sa dotkla šiat a bola uzdravená zo starej choroby. My biedni dotýkame sa a prijímame denne telo Pánovo bez toho, že by sme boli uzdravení z našich zranení. A to nie je Kristus, ktorý by bol prekážkou chorým, [prekážkou] je viera. Pretože ten, ktorý ostáva v nás, by mohol omnoho viac uzdravovať zranených, on, ktorý prechádzajúc uzdravil skrývajúcu sa ženu.“⁷⁶

V inej kázni sa vyjadruje takto:

„Nech kresťania, ktorí sa dotýkajú každý deň tela Kristovho, počúvajú, aký úžitok môžeme dosiahnuť z tohto tela, pretože žena dostala dotknutím sa obruby Krista úplné uzdravenie.“⁷⁷

Z gréckej strany môžeme spomenúť svätého Jána Chryzostoma, ktorý ponúka vo svojej 50. homílii o Matúšovom evanjeliu eucharistickú aplikáciu príbehu:

„Dotýkajme sa aj my obruby jeho šiat; alebo skôr, my ho máme celého. Pretože je to jeho vlastné telo, ktoré je teraz pred nami; už to nie je iba jeho šat, ale jeho telo; už nie iba na dotknutie, ale aj na jedenie a nasýtenie sa. Približujme sa teda s vierou, každý so svojou slabosťou. Ak tí, ktorí sa dotkli obruby jeho rúcha, z toho dostali takú silu, o koľko viac tí, ktorí ho obsiahnu celého. A priblížiť sa s vierou, to nie je iba vziať to, čo je pred nami, ale to je dotknúť sa ho s čistým srdcom, to znamená priblížiť sa k nemu, akoby sa približoval k samému Kristovi. Čože? Ty vari nepočuješ jeho hlas? No ty ho vidíš pred sebou; alebo lepšie povedané, ty počuješ samotný jeho hlas, pretože ti hovorí prostredníctvom evanjelií.“⁷⁸

SÚHRN EVANJELIOVÉHO PRÍBEHU

Ako sme ukázali, pre cirkevných otcov žena predstavuje alebo pohanov alebo Cirkev pochádzajúcu z pohanov, pričom jej choroba – strata krvi počas viacerých rokov sa dáva do súvisu s pavlovskou teológiou dialektiky hriechu

⁷⁶ PETER CHRYZOLÓG. *Collectio sermonum, sermo 33,4, CCL 24, linea 106-109*: „Tetigit vestimentum mulier, et curata est, et ab antiquo est absoluta languore: miseri qui cotidie corpus Domini tractamus et sumimus, et a nostris vulneribus non curamur. Non Christus infirmantibus, sed fides deest. Nam multo magis modo in nobis manens poterit vulneratos curare, qui latentem mulierem praeteriens sic curavit.“

⁷⁷ PETER CHRYZOLÓG. *Collectio sermonum, sermo 34,3, CCL 24, linea 40*: „Audiant christiani qui cotidie corpus adtingunt, quantam de ipso corpore possint sumere medicinam, quando mulier totam rapuit de sola Christi fimbria sanitatem.“

⁷⁸ JÁN CHRYZOSTOM. *50 homília nad Matúšovým evanjeliom, PG 58, s. 507.35-49*.

a milosti. Prijatie zákona dvanástimi kmeňmi Izraela – poukázanie na hriech pohanov. Majetok, ktorý žena minula na lekárov, podľa všetkého pohanského pôvodu, naznačuje neschopnosť pohanskej filozofie, teda čistého rozumu bez viery, priniesť spásu a zdravie. Žena preto prichádza zozadu a prichádza už s vierou, dotýka sa obruby Kristovho rúcha, čím sa naznačuje potreba viery vo vteleného Božieho Syna, ktorá sa pohanom zvestovala prostredníctvom apoštola Pavla, ako aj možnosť pochopenia cez vieru. Exegéza otcov záverom pripomína možnosť dotýkať sa Krista s vierou, a teda aj možnosť uzdravenia sa prostredníctvom sviatostí, najmä krstu a Eucharistie.

ZÁVER ŠTÚDIE

V predloženej štúdií sme analyzovali encykliku *Lumen fidei* z patristického pohľadu. Úvodom sme poukázali na výskyt patristických odkazov v encyklike, pričom sme zdôraznili dominantnú prítomnosť myslenia svätého Augustína. Potom sme sa zamerali na výskyt a chápanie pojmu *lumen fidei*, ktorý je aj názvom encykliky, v latinskej patristike. S pojmom *lumen fidei* úzko súvisí pojem *oculus fidei*, ktorý sme vysvetlili v jeho vzťahu k tomuto pojmu. V encyklike sa cituje evanjeliová udalosť o uzdravení ženy trpiacej na krvotok v citácii svätého Augustína, ktorú uvádza autor encykliky. Túto udalosť sme analyzovali v kontexte diel cirkevných otcov. Samotná Augustínova interpretácia, ktorú sme zasadená do kontextu patristickej tradície, nám umožnila pochopiť vnútornú stavbu encykliky. Encyklika totiž vo svojej stavbe preberá základné interpretačné pohľady cirkevných autorov a na nich buduje svoje teologické posolstvo.

Zoznam použitej literatúry

Primárna literatúra

AMBRÓZ. *De virginitate*, *Biblioteca Ambrosiana* 14/2, 1989, s. 16-106.

AMBRÓZ. *Expositio psalmi* 118, *CSEL* 62, 2, erweiterte Auflage, Vienne, 1999.

AMBRÓZ. *Traité sur l'évangile de saint Luc*, *SC* 45, Paris, Éd. du Cerf, 1956 ; *SC* 52, Paris, Éd. du Cerf, 1958.

AUGUSTÍN. *De consensu evangelistarum* – ed. F. Wehrich 1904.

AUGUSTÍN. *Enarrationes in Psalmos libri CL* – en. ps. 1-50, *CCL* 38, Turnhout, Brepols, 1956, s. 1-616.

AUGUSTÍN. *Enarrationes in Psalmos libri CL* – en. ps. 51-100, *CCL* 39, Turnhout, Brepols, 1956, s. 623-1417.

AUGUSTÍN. *Homélie sur l'évangile de saint Jean/Tractatus in Iohannis Euangelium*, Traduction, introduction et notes par M.-F. Berrouard, I-XVI, *BA* 71, Paris, IEA, 1992.

- AUGUSTÍN. *Homélie sur l'évangile de saint Jean/Tractatus in Iohannis Euangelium*, Traduction, introduction et notes par M.-F. Berrouard, BA 73A, Paris, IEA, 1982.
- AUGUSTÍN. *Sermones*. In: *Miscellanea Agostiniana (=MA)*, Rome, 1931, s. 212-219.
- AUGUSTÍN. *Sermones* 51-340, PL 38, 332-1484.
- GREGOR NAZIÁNSKY. *Discours 38-41*, SC 358, Paris, Éd. du Cerf, 1990.
- HIERONYM. *Commentariorum in Matheum libri IV*, CCL 77, Turnhout, Brepols, 1969.
- HIERONYM. *Commentariorum in Esaiam libri XII-XVIII. In Esaiam parvula abbreviatio*, CCL 73A, Turnhout, Brepols, 1963.
- HIERONYM. *Tractatus sive homiliae in psalmos. In Marci evangelium. Alia varia argumenta*, CCL 78, Turnhout, Brepols, 1958.
- HILÁR Z POITIERS: *Commentarius in Matthaem*, SC 254, Paris, Éd. du Cerf, 1978.
- CHROMATIUS Z AKVILEY: *Opera* (les sermons, les "Tractatus in Mathaeum"), CCL 9/A, Turnhout, Brepols, 1974.
- JÁN CHRYZOSTOM: *In Matthaem hom.* 1-90, PG 58, Paris, 1862.
- JÁN KASSIÁN: *De institutis coenobiorum et de octo principalium vitorum remediis, De incarnatione Domini contra Nestorium* – ed. M. Petschenig 1888; editio altera supplementis aucta – cur. G. Kreuz 2004.
- ORIGENES: *Fragments grecs sur Luc*, SC 87, Paris, Éd. du Cerf, 1962.
- PETER CHRYZOLÓG: *Sermonum collectio a Felice episcopo parata, sermonibus extravagantibus adiectis*, CCL 24, Turnhout, Brepols, 1975.

Sekundárna literatúra

- ARBESMANN, R. The Concept of Christus Medicus in st. Augustine. In: *Traditio*, 10, 1954, 1-28.
- ARBESMANN, R. Christ the Medicus humilis in st. Augustine. In: *AM II*, s. 623-629. *Cedetoc Library of Christian Latin Texts. CLCLT-5, Base de Données pour la Tradition Occidentale Latine. Universitas Catholica Lovaniensis Lovanii Novi*, Turnhout, Brepols, 2002.
- Clavis Patristica Pseudopigraphorum medii aevui*, IA, CC, series latina. Brepols-Turnhout, 1990.
- COURTES, J. Saint Augustin et la médecine. In: *AM I*, s. 42-51.
- DEKKERS, E., GAAR, A. *Clavis Patrum Latinorum qua in novum Corpus Christianorum edendum optimas quasque scriptorum recensione a Tertulliano ad Bedam commode recludit Eligius Dekkers opera usus qua rem praeparavit et iuvit Aemilius Gaar Vindobonensis*. Editio tertia aucta et emendata. Steenbrugis in Abbatia sancti Petri, 1995, s. 97-153.
- DENZINGER. *Symboles et définitions de la foi catholique*. Paris: Éd. du Cerf, 1996.
- DRECOLL, V. H. (ed.). *Augustins Handbuch*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
- DOLBEAU, F. Drobner Hubertus R., Augustinus von Hippo, Predigten zu den Büchern Exodus, Könige und Job (Sermones 6-12). In: *REAug* 49, 2003, s. 424-428.
- Encyklika *Lumen fidei*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2013.

- KUNZELMANN, A. *Die Chronologie der Sermones des hl. Augustinus*, MA 2, Roma, 1931, s. 417-520.
- MANDOUZE, A. *Prosopographie chrétienne du Bas-Empire, I. Prosopographie de l'Afrique chrétienne (303–533)*. Paris: CNRS, 1982.
- MORESCHINI, C. *Introduction*, SC 358, Paris, Éd. du Cerf, 1990.
- PERLER, O. *Les voyages de saint Augustin*, IEA, Paris, 1969.
- RATZINGER, J. *Volk und Haus Gottes in Augustinus Lehre von der Kirche*. München, 1953.
- ROBBINS, K. V. The woman who touched Jesus' garment: Socio-rhetorical analysis of the synoptic accounts. In: *NTS*, 33, 1987, s. 502-515.

Summary

*In the academic article that we put forward, we offer an analysis of the Encyclical letter *Lumen fidei* from the patristic view. It is interesting to mention that the Encyclical letter was really written by two popes: Benedict XVI. and Francis. It is a precise and a highly theological text. In the introduction we shall point towards the occurrence of patristic references in the Encyclical letter through which we are able to demonstrate the dominant place of the North African theology, especially the theology of the bishop in Hippo, St. Augustine. We shall analyze in this study the essential theological terms from the Encyclical letter especially from the Church Fathers' point of view. In order to understand the Encyclical letter fully, one must consider the Gospel story about healing of a sick woman. Thus, we shall focus on this story in the light of the Fathers, especially from the view of St. Augustine. This background, according to us, constitutes the starting point of the Encyclical letter inner structure.*

Key words: *Benedict XVI – Francis – Lumen fidei – Encyclical letter – Patristics – Church Fathers – Augustine*

RECENZIA

KRUPA, Jozef. Relevantné vieroučné a pastorálne témy o sviatosti krstu a birmovania. In *Acta Facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2014. Ročník XI. Číslo 1, s. 47-74. ISSN 1335-8081.

Anton Adam

Teologická náuka Katolíckej cirkvi poukazuje na mnohé aspekty, ktoré majú zásadný význam a vplyv na formovanie vieroučného poznania pre človeka, ktorý chce autentickým spôsobom prežívať pravdy viery. Je dôležité, aby vieroučné hľadisko bolo primeraným spôsobom prezentované aj v prípade, keď sa predstavuje náuka skôr z pastoračného, liturgického, právneho či morálneho hľadiska. Ako poukazuje prof. Krupa vo svojom príspevku, vieroučné hľadisko je vždy dôležité a dogmatický aspekt je vždy aktuálny. Náuka o sviatostiach nesie so sebou v každom prípade vieroučný aspekt, z ktorého nemožno rezignovať a nemôže absentovať ani v prípade, keď primárne sa bude hovoriť o sviatostiach z iného, než striktne vieroučného hľadiska. Bez náležitej pozornosti vieroučných [dogmatických] aspektov sakramentológie Katolíckej cirkvi by mohlo dochádzať k prijímaniu poznania iba na intelektuálnej rovine bez akceptovania vernosti Magistériu Cirkvi. Autor príspevku poukazuje na skutočnosť cirkevného spoločenstva, v ktorom sa udeľujú, ale aj prijímajú sviatosti, z čoho vyplývajú tiež základné požiadavky pre akceptovanie náuky, ktorá sa požaduje v prípade prijímania aj sviatosti krstu a birmovania. Aktuálne prof. Krupa predstavuje takisto náuku pápeža Františka v encyklike *Lumen fidei*.

Predmetný príspevok považujem za prínos pre odbornú i laickú verejnosť jasnosťou svojej výpovede a konkrétnym postojom k aktuálnym otázkam, s ktorými sa stretávame v teologicko-pastorálnom kontexte, v ktorom je nevyhnutne potrebné akceptovať vieroučný charakter.

AUTORI PRÍSPEVKOV

PROF. THDR. ANTON ADAM, PHD., Teologický inštitút RKCMBF UK pri Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského v Banskej Bystrici – Badíne, Banská 28, 976 32 Badín, Anton.Adam@frcth.uniba.sk

DOC. PHDR. EMÍLIA FULKOVÁ, CSC., Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, Emilia.Fulkova@frcth.uniba.sk

PROF. THDR. JOZEF HALKO, PHD., Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, Jozef.Halko@frcth.uniba.sk

THLIC. MILOŠ LICHNER SJ, D.TH., Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave so sídlom v Bratislave, Kostolná 1, 814 99 Bratislava, milos.lichner@truni.sk

THDR. TIBOR REIMER SDB, PHD., Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, Tibor.Reimer@frcth.uniba.sk

THDR. VLADIMÍR THURZO, PHD., Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, Vladimir.Thurzo@frcth.uniba.sk

